

La Constitución Política de Yucatán es la norma fundamental que rige jurídicamente al estado libre y soberano de Yucatán, una de las 32 entidades federativas que constituyen los Estados Unidos Mexicanos. Entre las reformas más importantes que ha tenido este ordenamiento se encuentran las introducidas y publicadas el 11 de abril de 2007, mediante las cuales se reforma el artículo 2, primer párrafo, y se adicionan nueve párrafos en los que se reconocen los derechos del pueblo maya yucateco. Tres de ellos se plasman a continuación:

Queda prohibida toda discriminación por raza, origen étnico o nacionalidad, género, edad, condición física, social, económica o lingüística, preferencias, filiación, instrucción, creencia religiosa, ideología política o cualquier otra que menoscabe la dignidad humana, los derechos y libertades de las personas.

El Estado tiene una composición pluricultural sustentada originalmente en el pueblo maya, el cual descende de la población que habitaba la península yucateca, al iniciarse la colonización; que conserva sus propios conocimientos, manifestaciones e idioma, así como sus instituciones sociales, económicas y culturales o parte de ellas.

La conciencia de la identidad maya de Yucatán es el criterio fundamental para determinar que a una persona le son aplicables las disposiciones sobre el pueblo maya yucateco y sus comunidades.

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO DE YUCATÁN

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO DE YUCATÁN

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO DE YUCATÁN

U NOJ MOLA'AYIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN
H. CONGRESO DEL ESTADO DE YUCATÁN

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN
CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO DE YUCATÁN

U JO'OLPÓOPILO'OB/COORDINADORES:
FIDENCIO BRICEÑO CHEL
GERÓNIMO RICARDO CAN TEC
FREDDY POOT SOSA

U AJK'EXT'AANILO'OB/TRADUCTORES:
GERÓNIMO RICARDO CAN TEC
JOSÉ CONCEPCIÓN CANO SOSAYA
JOSÉ ALFREDO HAU CAAMAL
SAMUEL YAH CANUL
FIDENCIO BRICEÑO CHEL

U YÁANTAJIL TI' A'ALMAJT'AAN/ASESORÍA JURÍDICA:
JULIA MARÍA CHAN XICUM

U NOJ MOLA'AYIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN
H. CONGRESO DEL ESTADO DE YUCATÁN

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN
CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO DE YUCATÁN

SECRETARÍA GENERAL DEL PODER LEGISLATIVO
U NOJ MOLA'AYIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL

UNIDAD DE SERVICIOS TÉCNICO-LEGISLATIVOS
U KÚUCHILIL MEYAJNÁAL KA'ANAL-A'ALMAJT'AANILO'OB

Edición: Departamento de Patrimonio Cultural, Secretaría de la Cultura y las Artes

Primera edición: 2014

© Secretaría de la Cultura y las Artes / Gobierno del Estado de Yucatán
© Instituto para el Desarrollo de la Cultura Maya del Estado de Yucatán
© Instituto Nacional de Lenguas Indígenas
© Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas

Ejemplar de cortesía. Prohibida su venta.

Impreso y hecho en México.

Última Reforma D.O.: 20/Junio/2014
U Ts'ook Jelbesajil D.O.: 20/Junio/2014

U NOJ TSOOLOBIL

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

U CHUUN JO'OLTS'ÍBIL
TI' U KAJNÁALILO'OB U PÉETLU'UMIL YUCATÁN
U JATSTS'ÍBILO'OB 1-4

U YÁAX JO'OLTS'ÍBIL.- TI' LE YUCATÁNILO'OBO'

U YÁAX PÉETS'EL.- Ti' le Yucatánilo'obo'
5

U KA'APÉETS'EL.- Ti' u Lu'unkabilo'ob Yucatán
6-11

U KA'AP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL
TI' U PÉETLU'UMILIL YÉETEL TAK TU'UX KU NÁAKAL U XUUL

U YÁAX PÉETS'EL.- Ti' u Péetlu'umilil
12-13

U KA'APÉETS'EL.- Tak tu'ux ku náakal u xuul le Péetlu'umilo'
14-15

U YÓOXP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL
TI' U NOJPÁAJTALIL KAAJ TU PÉETLU'UMIL YUCATÁN

JUMP'ÉELILI' U PÉETS'EL.- Ti' Bix u Jáatsal le Nojpáajtalilo'obo'
16-17

U KAMP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL
TI' U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANILIL

U YÁAX PÉETS'EL.- Ti' U Nojpáajtalil A'almajt'aanil Yucatán
18-19

U KA'APÉETS'EL.- Ti' u Yéeya'al yéetel u K'u'ubul le Noj Mola'ayo'
20-29

U YÓOXPÉETS'EL.- Ti' u Nojpáajtalilo'ob le Noj Mola'ayo'
30-34

- U KAMPÉETS'EL.- Ti' u Káajbesa'al yéetel u Beeta'al le A'almajt'aano'obo'
35-41
- U JO'OPÉETS'EL.- Ti' le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u
Páajtalilo'obo'
42-43
- U WAKPÉETS'EL.- Ti' U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatán
43-Bis
- U JO'OP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL
- U YÁAX PÉETS'EL.- Ti' U Noj Jala'achil Yucatán
44-54
- U KA'APÉETS'EL.- Ti' u Nojpáajtalilo'ob yéetel u Kuch óolalo'ob U Noj Jala'achil
Yucatán
55
- U YÓOXPÉETS'EL.- Tak tu'ux ku náakal u Nojpáajtalilo'ob le Noj Jala'acho'
56
- U KAMPÉETS'EL.- Ti' u Tsoitsuukulmeyajil U Nojpáajtalil Jala'achil
57-61
- U JO'OPÉETS'EL.- Ti' le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo'
62
- U WAKPÉETS'EL.- Ti' U Mola'ay Áantajil Si'ipilnak Wíiniko'ob
63
- U WAKP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' U NOJPÁAJTALIL P'IS ÓOLAL
- U YÁAX PÉETS'EL.- Ti' U Nojpáajtalil P'is óolal
64
- U KA'APÉETS'EL.- Ti' Ba'axo'ob K'a'ana'an uti'al u k'a'amal u kuuchil
Noj Ajp'is óolal
65-68
- U YÓOXPÉETS'EL.- Ti' u Páajtalilo'ob U Noj Kúuchilil P'is óolal
69
- U KAMPÉETS'EL.- Ti' u Péets'meyajil U Noj A'almajt'aanil Yucatán
70
- U JO'OPÉETS'EL.- U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsoimeyajil
71
- U WAKPÉETS'EL.- Ti' U Múuch'tambalil u Ajp'is óolalilo'ob Yucatán
72
- U WUKPÉETS'EL.- Ti' u Noj Belbest'aanilo'ob
73-73 Bis
- U WUKP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' LE JÁALK'AB MOLA'AYO'OBO'
- U YÁAX PÉETS'EL.- Ti' u Noj Belbest'aanilo'ob
73 Ter
- U KA'APÉETS'EL.- Ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán
74
- U YÓOXPÉETS'EL.- Ti' U Mola'ay Péetlu'umilil uti'al u K'aj óolta'al u Meyaj
Jala'acho'ob
75
- U KAMPÉETS'EL.- Ti' U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob
Yucatán
75 Bis
- U JO'OPÉETS'EL.- Ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán
75 Ter
- U WAXAKP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' U MÉEK'TANKAAJILO'OB U PÉETLU'UMIL
YUCATÁN
76-85 Ter
- U BOLOMP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' BIX U MEYAJ U MOLA'AY NOJPÁAJTALIL
ICHIL JUMP'ÉEL PAAKLAN YÉETEL CHUKA'AN MU'UK'A'ANKUXTALIL
86-96
- U LAJUMP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' U KUCH ÓOLALO'OB LE AJMEYAJKAA-
JO'OBO'
97-101
- U BULUKP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- U NOJ BELBEST'AANILO'OB
102-107
- U KA'ALAJUMP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL.- TI' U JELBESAJIL YÉETEL U XMA' TÁATS'
MÁANSAJIL LE NOJ A'ALMAJT'AANO'
108-109

U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 14 ti' enero tu ja'abil 1918

Xak'alta'an yéetel Jelbesa'an u Ts'íibil tu ja'abil
1938

U 67 JETS'NOJT'AANIL

**INGENIERO HUMBERTO CANTO ECHEVERRIA, U
Noj Jala'achil U Jáalk'ab Yéetel U Tsikbe'en Péetlu'umil Yucatáne',
ti' u kajnaalilo'ob kin ts'áajik u yojéelto'obe':**

**U XXXIV Noj Mola'ay A'almajt'aanil ti' u Jáalk'abil yéetel
u Tsikbe'en Péetlu'umil Yucatáne', ku jets'nojt'antik:**

**TS'ÍIB XAK'ALTA'AN YÉE TEL JELBESA'AN TI'
U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

U CHUUN JO'OLTS'ÍIBIL TI' U KAJNÁALILO'OB U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

U 1 jatsts'íibil.- Tuláakal máak yaan tu Péetlu'umil Yucatáne' yaan u k'amiko'ob le u páajtalilo'ob wíinik chíimpolta'an tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo' (Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos), te' tu Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob (Tratados Internacionales) tu'ux táakpaja'an U Nojlu'umil Méxicoo' (Estado Mexicano) yéetel te' Noj A'almajt'aana', bey xan le a'almajka-náanilo'ob uti'al ka kanáanta'ako'obo', tumen le je'elo'obo' chéen ti' le ba'axo'ob yéetel ichil u kux ólal le jets't'aano'ob ku ya'alik U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo' (Constitución Federal) kun béeytal u xu'ulsa'al wáaj u jáawsa'alo'obo'.

Le belbest'aan yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le u páajtalilo'ob wíiniko' yaan u ch'a' óolta'alo'ob je'el bix u tso'olol te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', te' tu Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob jets't'antiko'ob xano' yéetel te' Noj A'almajt'aana', ka'alikil xan u mantats' ts'ájiko'ob jump'éeel kanáambalil ti' máak tak tu'ux ka béeychajak.

U Péetlu'umil Yucatáne' ku k'am óoltik, ku kanáantik yéetel ku táan óoltik u páajtalil u kuxtal tuláakal máak, ka'alikil u jets't'antike' líik'ul bin u k'oja'antal juntúul xch'uup ti' u chaampale', le túumben kuxtalo'ob ku p'áatal jumpuli' tu táan u kanáambalil le A'almajt'aano', ku ts'o'okole'ob ku ch'a' óolta'al bey sijnáal uti'al tuláakal a'almajt'aan áantajilo'obe', tak lekéen kíimik, ka'alikil ma' u beeta'al k'aas ti' le luk'saj kuucho'ob jets'a'an te' tu Ya'almajt'aanil Bo'olsi'ipilil tu Péetlu'umil Yucatáno' (Código Penal del Estado de Yucatán).

Mejen paalal, xi'ipalal yéetel xch'úupalalo'obe' yaan u páajtalilo'ob tu táan kaaj. Tuláakal u mola'ay múuch'kaajilo'ob U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' (El Estado) yaan u táan óoltiko'ob ma' u jáawal u biilal yéetel u jets'meyajtiko'ob le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' mejen paalal, xi'ipalal yéetel xch'úupalalo'ob tumen U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', U Múuch'tambalil tu yóok'olal u Páajtalilo'ob Mejen Paalal (Convención sobre los Derechos del Niño), le Noj A'almajt'aana' yéetel le uláak' belbest'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

A'almajt'aan kun jets'ik u chíimpolta'al u chuuntuukulilo'ob wíini-knáal, yáalmanyáal ch'i'ibalil yéetel u bixil u múuch'kajnáalilo'ob Yucatán, ka'alikil u kanáanta'al u páajtalil mejen paalal.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' ka'alikil u táak óoltik jump'éeel ka'anal mola'ay pak'te' yéetel u táakbesajil kaaje', yaan u jets'ik jejeláas

nu'ukulo'ob uti'al ka u yil u táan óolta'al ba'axo'ob k'a'ana'an ti' mejen paalal, xi'ipalal yéetel xch'úupalalo'ob, ku ts'o'okole' ich múuch'meyajil kun u beeto'ob tsaaylantsaay ts'áj ojéelalo'ob tu yóok'olal bix u bin u je'ets'el u meyajil u páajtalilo'ob mejen paalal tu Péetlu'umil Yucatán, ka'alikil xan u ts'ájajiko'ob k'aj óoltbil le ba'axo'ob láayli' paachilchaja'ano'obo'.

U 2 jatsts'íibil.- Tuláakal u jala'achilo'ob yéetel u jáalk'ab mola'ayilo'ob U Péetlu'umil Yucatáne', tak tu'ux ku k'uchul u páajtalilo'obe', k'a'abet u táakmuk'tiko'ob, u chiimpoltiko'ob, u kanáantiko'ob yéetel u táan óoltiko'ob le u páajtalilo'ob wiiniko', je'el bix u je'ets'el tumen u chuunt'aanilo'ob lu'unhabilil, paaklankuxtalil, múuch'kuxtalil yéetel ma'alobkuxtalil. Bey túuno', U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' unaj u páaybe'ent'antik, u xak'alkaxantik, u ts'áj bo'olsi'ipiltik yéetel u kaxtik utskiinajil ti' le táats' máansajil kun beetbil ti' le u páajtalilo'ob wiiniko', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

Ku we'et'el tuláakal péech' óolal ku taalbal chéen tu yóok'olal u ch'i'ibalil máak, u ch'i'ibalil kaaj, u nojlu'umil, u wiiniknáalil yéetel u chiikulil u wiiniknáalil, u ja'abil, u yaayaj óolalil, bix yanil u toj óolalil, u kuxtal, u náajal wáaj u t'aan, máax uts tu yich, u chiikulil máax uts tu yich, tu'ux ku táakpajal, tu'ux náaka'an u xook, u yoksaj'uuujil, u almejen chuuntuukulil, wáaj tu yóok'olal uláak' ba'al ka u beet loob ti' u tsikbe'enil máak, yéetel u tuukulil ka u mixba'alkuuns wáaj ka u yéensaj óolt u páajtalilo'ob yéetel u jáalk'abilo'ob máak. Mejen paalal, xi'ipalal yéetel xch'úupalalo'obe', mix táan u béeytal u beeta'al ba'alo'ob ti'ob chéen yéetel u tuukulil ka tojtáanta'ak u kuxtalo'ob, wáaj ka ch'a' óolta'ak bey ba'alo'ob ku péets' óolalo'ob wáaj ku taalbalo'ob ti' u suukil u kuxtalo'ob, ti' u ya'alik u tuukulo'ob wáaj ti' u yoksaj óolal u yuumo'ob, máax kanáantiko'ob wáaj ujeel u láak'tsililo'ob.

Tu Péetlu'umil Yucatáne' yaan jejeláas meyajtsil yáax jets'elnako'ob bin tu lu'umil mayab kaaj, ku taalbalo'ob bin ti' u yúuchben kajnáalilo'ob u nojpéetlu'umil Yucatán úuchik u káajal u péech' óolta'al maayáaj kaaj; le je'elo'obo' láayli' u kanáantiko'ob ba'ax u yojelo'obe', u suukil u kuxtalo'ob yéetel tak u t'aano'ob, bey xan u mola'ayil kaajo'ob, náajalo'ob yéetel meyajtsilo'ob, wáaj junjaats ti' le je'elo'obo'.

U jets'tuukulil ti' u ye'esajkuxtalil maayáaj kaaj way Yucatáne', u jach chuuntuukulil uti'al ka jets' óolta'ak wa ti' juntúul máake' ku béeytal u jets'meyajta'al le belbest'aano'ob beeta'an tu yóok'olal maayáaj kaaj yéetel u mejen kaajilo'obo'.

U páajtalilo'ob maayáaj kaaje', taats'unaj u k'ujsa'al tu k'ab u kajnáalilo'ob ka'alikil u táakbesa'al u jo'olpópilo'ob wáaj le u jala'achilo'ob ts'áaja'ano'obo'.

U Nojpáajtalilo'ob Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne' (Los Poderes Públicos del Estado) ka'alikil u k'axmeyaj yéetel le nojlu'umil jala'achilo'obo', yaan u jets'iko'ob u almejenilo'ob kaaj uti'al ka kanáanta'ak le máako'ob ku jóok'ol u bimbalo'ob way tu nojlu'umil Méxicoo', bey xan te' táanxel nojlu'umilo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', U Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob, U múuch'tambalil jala'achilo'ob, le nojlu'um mokt'aanilo'obo' yéetel le Noj A'almajt'aana'; ka'alikil u táakbesa'al tojbe'emeyajo'ob kanáantik ka chiimpolta'ak u páajtalilo'ob chéen tumen wiiniko'ob, bey xan ka líik's óolta'ak yéetel ka ts'a'abak k'aj óoltbil u maayáaj meyajtsilil.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán kun jets'ik u almejenilo'ob kaaj uti'al ka jach jets' óolta'ak u táakpajal maayáaj kaaj te' jejeláas kúuchilo'ob ku ts'ájaj ojéelalo'ob tu táan kaajo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

Le áantaj toj óolalo'ob kun ts'a'abil te' mejen maayáaj kaajo'obo', yaan u pa'atukulta'al ka'alikil u yúuchul jump'éel k'axmeyaj yéetelo'ob, ba'ale' ka ch'a' óolta'ak u jach t'aano'ob yéetel u meyajtsililo'ob. U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán kun láat'pachtik ma' u xu'ulul, ka kanáanta'ak yéetel bix u bin u k'expajal maayáaj ts'aak bejla' k'iine'; láayli' bey xano', ka mu'uk'a'an kananmeyajta'ak ba'axo'ob yaan ichil u kaajalo'ob yéetel tu k'áaxo'ob, bey xan le sijnáal ba'alo'ob ku k'a'abekúunsiko'obo', le úuchben suuka'an meyajajo'obo', bix u k'a'abekúunsa'alo'ob yéetel u jóok'ol táanil chéen yéetel u muuk'.

Leti' le A'almajt'aano'ob kun jets'ik le nu'ukulo'ob kun táan óoltik ka jach táakpajak maayáaj kaaj te' tu jejeláas kúuchilo'ob yéetel u yáalman-yáal jala'achilsilo'obo'; bey xan lekéen ch'a'abak jejeláas t'aano'ob tu táan kaaj tu'ux ka u yilo'ob táan u beeta'al k'aas ti'ob, lekéen beeta'ak U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtalil Yucatán (Plan Estatal de Desarrollo) yéetel U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtal Méek'tankaajo'ob (Planes de Desarrollo Municipal), bey xan lekéen yanak u jóok'sa'al a'al-majk'axt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel.

Yaan u je'ets'el jump'éel mola'ay kun yantal u kuuchil ti' u jets'ik, u jets'meyajtik yéetel u p'ismeyajtik le u almejenilo'ob kaaj ts'áaja'an uti'al ka u táan óolto'ob ma' u jáawal u páajtalilo'ob maayáaj kaaj, bey xan le u ti'al le uláak' máasewáal kaajo'ob ku taalbalo'ob ti' uláak' péetlu'umilo'obo', kex chéen wajayp'éel k'iin ka yanako'ob way Yucatáne', wáaj ka jach p'áatako'ob kuxtali', je'el bix u je'ets'el tumen le a'almaj belbest'aano'ob beeta'an uti'al le je'elo'.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán kun táan óoltik u táakpajal maayáaj kaaj te' tojbesaj óolalo'ob yéetel ka u jets'meyajtik le ba'axo'ob suuka'an u beeta'al uti'al ka kaxta'ak utskiinajil ti' le ba'atelo'ob ku yúuchul ichil le

kaajo', bey uláak' jump'éeel u bixil uti'al ka kaxta'ak utskíinajil ti' xwo'oki-no'obe'; ba'ale' yaan xan u ch'a' óoltik u ya'almaj chuuntuukulilo'ob tu yóok'olal u t'aano'ob, u ts'áaj ojéelalilo'ob, u naats' kaajilo'ob, u kúul-pacht'aanilo'ob, u náajalilo'ob yéetel u múuch'tambalilo'ob, ka'alikil xan ka jach chíimpolta'ak u páajtalilo'ob yéetel u ya'almajkanáanilo'ob, yéetel ka jach ch'a' óolta'ak u tsikbe'enil le xch'uupo'obo', ka'alikil ma' xan u paachilkuinta'al le ts'aka'an A'almajt'aano'obo'.

U 3 jatsts'íibil.- Tuláakal u kajnáalilo'ob u Péetlu'umil Yucatáne', k'a'ana'an u:

I.- Beetiko'ob le ba'ax ku ya'alik le ts'aka'an A'almajt'aano'obo', bey xan u chíimpoltiko'ob yéetel u éejentiko'ob u t'aan le jala'acho'ob yéeya'ano'ob je'el bix unaje'.

II.- Yáantajo'ob uti'al ka bo'olchajak le xuptaak'in ku beetik le U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán tu táan kaajo', bey xan te' Méek'tankaaj tu'ux kajakbalo'obo', ka'alikil u yila'al u máan keet ti' tuláakal máak, je'el bix u ya'ala'al tumen le A'almajt'aano'ob jets'ik le bo'ol taak'ino'ob beyo', wa tumen U Noj Mola'ayil Yucatán (Congreso del Estado) ku ts'áajik k'aj óoltbil uti'al le ba'ax beyo'.

III.- Ts'áajiko'ob le áantajilo'ob kun ch'a' óoltbil tumen le A'almajt'aano'obo', ka'alikil u ch'a'abal bey áantajilo'ob le kun k'a'abetchajal ti' le jala'acho'obo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'ob lekéen yanak báankíimil, kíinsajtaámbal, yaayaj óolal wáaj uláak' je'el ba'axak yaayaj kuxtalil ka yanake'.

IV.- Ts'íibtikubáajo'ob tu tsolk'aaba'il u méek'tankaajililo'ob ka'alikil u ts'áajiko'ob ojéeltbil ba'ax u ti'alo'ob, u meyajkúuchilo'ob, u xokme-yajilo'ob wáaj le meyaj tu'ux ku kaxtik u kuxtalo'obo'; yéetel

V.- Paaklan kuch óoltikubáajo'ob yéetel U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán uti'al ka kanáanta'ak u páajtalil mejen paalal, xi'ipalal yéetel xch'úupalalo'ob, je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'obo', bey xan ka u túuxt u paalalo'ob tu najil xooko'ob uti'al kaaj wáaj ma' uti'al kaaji', yéetel u tuukulil ka u ch'a'ob u káajbal xook, u yáax yéetel u ka'apéets'el xook, bey xan uláak' áantajilo'ob kun téek k'a'abetchajal ti'ob xan.

U 4 jatsts'íibil.- Mixmáak k'a'ana'an u bo'otik jump'éeel taak'in wa ma' yáax jets'nojt'anta'an tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob México (Nación) wáaj tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáni'.

U YÁAX JO'OLTS'ÍIBIL TI' LE YUCATÁNILO'OBO'

U YÁAX PÉETS'EL Ti' le Yucatánilo'obo'

U 5 jatsts'íibil.- Yucatánilo'ob:

I.- Tuláakal le sijnáalo'ob ichil wáaj paachil ti' u Péetlu'umil Yucatán, ba'ale' wa Yucatánil u yuumo'ob xan.

II.- Le waynojlu'umil sijnáalo'ob ti' uláak' u Péetlu'umilo'ob Méxicoo' (Entidades de la República Mexicana), chéen wa tumen ts'o'ok u kajtalo'ob kex wakp'éeel tsáayuntsáay winal way Yucatáne'; yéetel

III.- Le táanxelnojlu'umilo'ob ts'o'ok u yantal u ju'uno'ob bey Méxi-coilo'ob je'el bix u tso'olol tumen U Ya'almajt'aanilo'ob Méxicoe' (Leyes de la República), chéen wa tumen ts'o'ok xan u kajtalo'ob kex wakp'éeel tsáayuntsáay winal way Yucatáne'.

U KA'APÉETS'EL Ti' u Lu'unkabilo'ob Yucatán

U 6 jatsts'íibil.- U lu'unkabilo'ob Yucatáne', leti' le jxiibo'ob yéetel le xch'uupo'ob kex tumen Yucatánililo'obe', ka u ye'eso'ob xan le uláak' ba'alo'oba':

I.- Wa ts'o'ok u chukiko'ob 18 u ja'abilo'ob, yéetel

II.- Wa yaan ti' jump'éeel ma'alob toj kuxtal.

U 7 jatsts'íibil.- U páajtalilo'ob juntúul u lu'unkabil Yucatáne':

I.- U yéeyik u jala'acho'ob ichil u beelankilo'ob yéeybal. Le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', leti' kun jets'iko'ob bix kun táan óoltbil u táakpajal le máaxo'ob yaayaj u kux óolalo'obo', yéetel le máaxo'ob kaja'ano'ob táanxelnojlu'umo'obo', uti'al ka yanak u páaj-talil u yéeyjala'acho'ob xan.

II.- Ka yéeya'ak xan uti'al ka u k'am je'el máakalmáak yéeybil kuuch tu táan kaaje' yéetel ka k'u'ubuk tu k'ab je'el máakalmáak meyaj wáaj túuxtmeyajile', wa tumen u vojel ba'ax k'a'ana'an uti'al le je'elo', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

III.- U múuch' táakpajal yéetel uláak' máako'ob uti'al ka u xak'altsikbalt u almejen ba'alilo'ob U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán.

IV.- U ch'a'ik u ts'oon uti'al ka u kanáant U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán wáaj u Mola'ayilo'ob, je'el bix u jets't'anta'al tumen le A'almajt'aano'obo', yéetel

V.- U táakpajal ti' u beelankilo'ob u táakpajal lu'unkabilo'ob, je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'obo'.

U 7 jatsts'iibil Bis.- Ku k'am óolta'al u páajtalil u jáalk'ab tuukul maayáaj kaaj tu báak'pach jump'éeel jáalk'ab kuxtal ka u paaklan bisubáaj yéetel u múuch'meyajil u Péetlu'umil Yucatán, je'el bix u tso'olol tumen le páajtalilo'oba':

I.- U ch'a'iko'ob u t'aanil bix kun paaklan kuxtalo'ob, bix kun u nu'ukbesilo'ob u kaajalo'ob, u náajalo'ob, u almejentuukulilo'ob yéetel u meyajtsililo'ob.

II.- U kanáanta'al yéetel u ayik'alkuunsa'al maayat'aan, ba'ax u vojelo'ob yéetel tuláakal ba'alo'ob kux óoltik u meyajtsilil yéetel u ye'esajkuxtalil u maayáaj kaajil Yucatán; uti'al le je'elo', U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán kun táan óoltik u táakmuk'ta'al, u ts'a'abal k'aj óoltbil, u kanáanta'al yéetel u mu'uk'a'ankuunsa'al le maayat'aano', le beetike' ka'alikil u táak óoltik U Nojpáajtalilo'ob Kaaj yéetel U Yáalmanyáal Jala'achilo'ob (Poderes Públicos y Órdenes de Gobierno), tak tu'ux ku k'uchul u muuk' u páajtalilo'obe', yaan u k'am óoltik, u kanáantik yéetel u táakmuk'tik u kanáanta'al, u t'a'anal yéetel u jóok'sa'al táanil, je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

III.- U táakpajal u meyajtej, u ch'a'ik u yutsil yéetel u jach ma'alob k'a'abetkúunsik le sijnáal ba'alo'obo', u k'áaxilo'ob yéetel u ba'alche'ilo'ob le kúuchilo'ob tu'ux kun kajtalo'obo' wáaj tu'ux yaan le kaajo'obo'; bey xan ti' jump'éeel jáalk'ab múuch'meyaj, yéetel ti' le páajtalilo'ob k'ama'an tumen uláak' máako'ob wáaj u kajnáalilo'ob le kaajo', je'el bix u je'ets'el tumen U Almejen Noj A'almajt'aanil u

Múuch' Péetlu'umilo'ob México yéetel le uláak' A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob tu yóok'olal bix u ti'alinta'al juntsúuk lu'um; le je'elo'ma' u jéets'el ti' le nojk'a'abet kúuchilo'ob jets't'anta'an tumen le A'almajt'aano'obo'.

IV.- U yéeyik le jala'achilo'ob yéetel le uláak' jo'olpóopo'ob kun táakpajal u beet u jala'achilo'ob ichil le u kaajalo'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u suuka'an kuxtalil le kaajo'obo'; bey túun xane', mantats' ka ila'ak u jach táakpajal le u xch'uupilo'obo' ichil jump'éeel u keetkunajil kuxtal yéetel le u jxiibilo'obo'.

V.- U kajnáalilo'ob le maayáaj kaajo' yaan u ch'a' óolta'alo'ob bey yaan u páajtalilo'ob tu táan kaaje', le beetik yaan u táakpajalo'ob tu méek'tampáajtalil le mola'ay nojpáajtalilo'obo', ti' tuláakal le p'is óolal yéetel le beelankilmeyajo'ob le tu'ux lekéen táakpajak chéen tu juunalo'ob wáaj ich múuch'kabilo'ob, le beetik xan k'a'ana'an u ch'a' óolta'al u suuka'an p'is óolalo'ob yéetel u yichil u meyajtsililo'ob, ka'alikil u chíimpolta'al u ya'almajt'aanilo'ob le Noj A'almajt'aana'; bey xane', yaan u páajtalil u k'áatiko'ob ka áanta'ako'ob tumen juntúul ajk'ext'aan yéetel ajkanan ichil u t'aano'ob yéetel u meyajtsililo'ob.

Bey túun xane', ku páak'ta'al ka u bo'ot u si'ipilo'ob te' kúuchilo'ob yaan jach naats'tak ti' u kaajalo'obo', yéetel u tuukulil ka ka' táakpajako'ob tu kaajalo'ob, bey jump'éeel ba'al jach k'a'abet uti'al ka tojtáanta'ak u tuukulo'ob tu ka'atéene'.

U 8 jatsts'iibil.- U kuch óolalilo'ob juntúul u lu'unkabil Yucatáne':

I.- U ts'iibtikubáaj tu tsolk'aaba'ilo'ob yéeybal, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'obo'.

II.- U meyajtik le yéeybil kuuch tu táan kaaj te' tu Péetlu'umil Yucatáno', ba'ale' mix táan u p'áatal wa ma' u k'amik jump'éeel bo'olal tu yóok'olal.

III.- U meyajtik le jala'ach kuucho'ob te' Méek'tankaaj tu'ux kajakbalo'.

IV.- U meyajtik le yéeybal kuucho'obo', bey xan le p'is óolal kuucho'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

V.- U ts'iibtikubáaj te' tu Much'kíinnaj Máakilo'ob le Méek'tankaa-

jo'obo' (Juntas Municipales de Reclutamiento) uti'al ka táakpajak tu meyajil ba'ateltáambal.

VI.- U yéeyik u jala'acho'ob te' tu beelankilo'ob yéeybal yéetel k'áat óolal tu táan kaajo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

VII.- Ku luk'sa'al.

U 9 jatsts'íibil.- U lu'unkabilil juntúul Yucatánile' ku sa'atal wa tumen xan ku luk'sa'al u lu'unkabilil Méxicoil ti'.

U 10 jatsts'íibil.- Ku luk'sa'al.

U 11 jatsts'íibil.- Ku luk'sa'al.

U KA'AP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL TI' U PÉETLU'UMILIL YÉETEL TAK TU'UX KU NÁAKAL U XUUL

U YÁAX PÉETS'EL Ti' u Péetlu'umilil

U 12 jatsts'íibil.- U Péetlu'umil Yucatáne' táakpaja'an ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob México (Estados Unidos Mexicanos), yaan xan u jáalk'abil yéetel u tsikbe'enil ti' tuláakal ba'ax yaan u yil yéetel u jala'ach jets'meyajil, ka'alikil u chímpoltik le chuunt'aano'ob jets'a'an te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

U 13 jatsts'íibil.- U tsikbe'enile' te' yaan yéetel te' u taalbal chéen ichil u kaajilo'obe', ba'ale' u tsikbe'enil le U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáno', uti'al u jala'ach jets'meyajile' ku yáantikubáaj yéetel u nojpáajtalilo'ob kaaj, tumen le je'elo'obo' ti' u taalbalo'ob te' kaajo', yéetel ku ya'almajt'anta'alo'ob uti'al ka k'a'amak u yutsil tumen kaaj xan.

U Péetlu'umil Yucatáne' ku ch'a'ik u yichil jump'éel méek'tankaaj jala'achil, jo'olpóop jala'achil, yéeybal jala'achil, xma' oksajk'uuj jala'achil yéetel ku táan óoltik u t'aan kaaj.

U KA'APÉETS'EL Tak tu'ux ku náakal u xuul le Péetlu'umilo'

U 14 jatsts'íibil.- U Kúuchkabalil u Péetlu'umil Yucatáne' (Territorio del Estado de Yucatán) ku náakal tak tu'ux jets'a'an tumen U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México; ti' ku táakpajal u xaaman U Nojpéetlu'umil Yucatáni' (Península de Yucatán), ba'ale' le je'ela' ku ja'atsal tumen jump'éel jolch'ak ku káajal te' xamanlak'in tu'uk'o', ka'alikil u t'u'ulbejtik u meridianoil 87 grados, 32 minutos (tu chik'in Greenwich), tak u k'uchul u k'atubáaj yéetel u paraleloil 21 grados; te'elo' ku ka' ch'a'ik u beejil tak u k'uchul u kaxt le paralelo ku máan tu noojol u k'ujnajil Chemaxo', 20 kilómetros tu lak'inil le kúuchila'; ku ts'o'okole' ku k'uchul te' tu'uk' tu'ux ku núup'tambal le jolch'ako'ob jatsik u Péetlu'umilo'ob Yucatán yéetel Campecheo', te' naats' le Punto

Puuto', le je'ela' ku chíikpajal tu k'atabkúuchilil: 19 grados, 18 minutos, 27 segundos tu tojil xaman, yéetel 89 grados, 8 minutos, 52 segundos tu tojil chik'in; te' kúuchila' tak u bimbil tu tojil Golfo de Méxicoe', ku éejenta'al u xuul le k'áaxo'ob jets'a'an te' k'axt'aan beeta'an tumen u Péetlu'umilo'ob Campeche yéetel Yucatán tu k'iinil 3 ti' mayo tu ja'abil 1858o'; te' kúuchila' tak u bimbil lak'ine', ka'alikil u yáalkabtik chéen jáalja'e', ku k'uchul te' kúuchil tu'ux jkáaje'. Bey xane', ku táakpajal Isla de Pérezi' (LOS ALACRANES), uláak' mejen petenilo'ob yéetel le jayamo'ob yaan ichil u k'áak'nabilo'obo'.

U 15 jatsts'íibil.- Uti'al u jets'meyajil almejenil-tsolmeyajil, p'is óolalil, xak'alkaxanil yéetel yéeybalile', u Kúuchkabalil u Péetlu'umil Yuca-táne', yaan u jáatsal je'el bix kun tsolbil tumen le A'almajt'aano'obo'.

U YÓOXP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL TI' U NOJPÁAJTALIL KAAJ TU PÉETLU'UMIL YUCATÁN

JUMP'ÉELILI' U PÉETS'EL Ti' Bix u Jáatsal le Nojpáajtalilo'obo'

U 16 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne', uti'al u meyaj tu beele', ku jáatsal ichil U Nojpáajtalil A'almajt'aanil (Poder Legislativo), U Nojpáajtalil Jala'achil (Poder Ejecutivo) yéetel U Nojpáajtalil P'is óolal (Poder Judicial). Mix táan u béeytal u múuch'besa'al ka'ap'éel wáaj maanal ti' ka'ap'éel nojpáajtalil chéen ti' juntúul máak wáaj ti' jump'éel mola'ay, mix xan u k'u'ubul U Nojpáajtalil A'almajt'aanil ti' jump'éel Noj Mola'ay (Congreso) tu'ux ma' chuka'an le ajjets' a'almajt'aano'ob k'a'ana'an u táakpajalo'ob je'el bix u tso'olol tumen le u 116 jatsts'íibil U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

Le yéeybalo'ob kun beetbil uti'al ka yéeya'ak Noj Jala'ach (Gobernador), ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel máaxo'ob kun táakpajal te' mola'ayjala'achil méek'tankaajo'obo', yaan u yúuchul ti' tuláakal kaaj, ich jáalk'abil, mukulbe'enil yéetel taats' óolalil, je'el bix u je'ets'el te' belbest'aano'oba':

U múulxot's'íibil A. Ti' le Almejen Mola'ayo'ob yéetel Múuch'kabo'obo'.

Le almejen mola'ayo'obo', k'a'ana'ano'ob tu táan kaaj; A'almajt'aan kun jets'ik le belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob unaj u k'áata'al uti'al ka a'almaj ts'íibta'ak u k'aaba'obo', bey xan jach bix kun béeytal u táakpajalo'ob te' tu beelankil le yéeytambalo', máakalmáak u páajtalilo'ob, u kuch óolalo'ob yéetel u máatano'ob, yéetel tak xan le belbest'aano'ob kun táan óoltiko'ob u táakpajal jxiib yéetel xch'uup uti'al ka keet ts'a'abak le báaxalkuicho'ob uti'al le ajjets' a'almajt'aano'obo'.

Le almejen mola'ayo'obo' jach k'a'ana'an: u táakmuk'tiko'ob ka táakpajak kaaj te' yéeybal kuxtalo', u ts'ájiko'ob áantaj uti'al ka beeta'ak u yantal le mola'ayo'ob táan óoltik almejen kaaj way péetlu'ume', yéetel xan tumen u múuch'tambalil lu'unkabilo'obe', ka u je'ob u beelil uti'al ka táakpajako'ob ti' u k'a'abetkúunsajil u nojpáajtalil kaaj; je'el bix u nu'ukbesa'al tumen le tsolmeyajo'ob, le chuunt'aano'ob yéetel le tuukulo'ob ku táan óoltiko'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al le yéeybal ku yúuchul ti' tuláakal kaajo', ich jáalk'abil, mukulbe'enil yéetel taats' óolalil.

Chéen le lu'unkabilo'ob, ichil u jáalk'ab tuukul yéetel tu juunalo'obe', ku béeytal u táakpajalo'ob te' almejen mola'ayo'ob yéetel múuch'kabo'obo'; le beetike', wet'a'an u táakpajal uláak' múuch'kab wíiniko'obi', wa tumen le ba'ax u biilalo'obo' jela'an ti' le almejen mola'ayo'obo' wáaj ti' je'el máakalmáak mola'ay ku béeytal u táakpajal ti'ob xane'.

Le almejen mola'ayo'obo' yaan u yantal ti'ob u páajtalil u k'áati-ko'ob ka ch'a'abak u k'aaba' le almejen ajbáaxalo'ob ku tukultiko'ob kun yéeybil tumen le kaajo', ba'ale' uti'al xan le je'elo', k'a'ana'an u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Le jala'ach yéeybalo'obo' chéen je'el u béeytal u táakpajalo'ob ti' ba'axo'ob ku yúuchul ichil le almejen mola'ayo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

Te' tu beelankilo'ob le yéeytambalo', le almejen mola'ayo'obo' yaan a yantal ti'ob u páajtalil u ya'aliko'ob u k'aaba' u almejen ajbáaxalilo'ob, bix kun múuch' meyajo'ob, bix kun tsolmeyajo'ob wáaj u tsolk'aa-ba'ilo'ob, bey chéen tu juunalo'obe', ka'alikil u much'ikubáajo'ob yéetel uláak' almejen mola'ay, wáaj juntúulili' máak táan óoltik uláak' almejen mola'ayo'ob.

U xak'alkaxanta'al u taak'inil le almejen mola'ayo'obo', yaan u beeta'al tumen jump'éeel Ka'anal Kúuchil ku taal ti' U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán (Instituto Electoral y de Participación Ciudadana de Yucatán); ku ts'o'okole', yaan u yantal ti' jump'éeel u tsolwíinkilil uti'al ka tsolmeyajnak tu beel, ka'alikil u jets'meyajtik le páajtalilo'ob kun k'ubbil tu k'ab tumen le U Mola'ayil Yéeybal way Mexicoe' (Instituto Nacional Electoral), je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Le almejen mola'ay way Yucatánil mix táan u chukik kex le 3% ti' tuláakal le ma'alob yéeybalil kun yantal je'el ti' máakalmáak yéeytambal kun beetbil uti'al u k'e'exel le U Nojpáajtalil Jala'achil wáaj le U Nojpáajtalil A'almajt'aanilo', yaan u luk'sa'al u k'aaba'. Le belbest'aana' mix táan u je'ets'el ti' le almejen mola'ayo'ob way Méxicoilo'ob kun táakpajalo'ob te' yéeytambalilo'ob way Yucatáne'.

A'almajt'aan kun jets'ik le beelankilmeyaj k'a'ana'an uti'al ka xu'ul-sa'ak u kuch óolal le almejen mola'ayo'ob kun sa'atal u k'aaba'obo', bey xan bix kun ts'o'okol u ba'albalilo'ob yéetel u yaalab ba'ax yaan ti'ob ka'achil.

U múulxot'ts'íibil B. Ti' le Almejen Ajbáaxalo'ob chéen tu Juunalo'obo'. Le lu'unkabilo'obo', uti'al ka u k'a'abetkúunso'ob le páajtalil uti'al ka táakpajako'ob tu yéeytambalilo'ob Yucatán bey almejen ajbáaxalo'ob chéen tu juunalo'obe', k'a'ana'an u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

A'almajt'aan kun no'ojbesik le jets'meyaj uti'al u ya'ala'al yéetel u ch'a'abal u k'aaba', u páajtalil yéetel u kuch óolal le almejen ajbáaxalo'ob chéen tu juunalo'obo', yéetel leti' xan kun táan óoltik u páajtalil uti'al u k'amiko'ob u taak'in kaaj, bey xan uti'al ka táakpajako'ob ti' u ts'áaj ojéelalil jobompaax yéetel joboncha'an, je'el bix u je'ets'el tumen le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo' yéetel te' Noj A'almajt'aana'.

U múulxot'ts'íibil C. Tu yóok'olal u k'amtaak'inil, u táakpajal ti' kúuchilo'ob ku ts'áaj ojéelalo'ob yéetel k'a'aytuukulil.

A'almajt'aan kun táan óoltik ka yanak le ba'axo'ob k'a'ana'an ti' le almejen mola'ayo'ob yéetel le almejen múuch'kabo'obo', uti'al ka u beet u meyajo'ob. Yaan u yantal u páajtalil ti'ob, je'el bix kun jets'bile', u mantats' k'a'abetkúunso'ob le kúuchilo'ob tu'ux ku ts'áaj ojéelal le mola'ayo'obo' yéetel u k'amiko'ob le taak'in k'a'ana'an ti'obo', ka'alikil xan u táan óoltiko'obe', u taak'in kaaje' ka máannak táanil ti' le ku taal ma' uti'al kaajo'; bey xane', A'almajt'aan kun jets'ik tak buka'aj taak'in kun xupbil te' yáaxk'a'ay yéeybalilo'ob yéetel te' k'a'ay yéeybalilo'obo'.

I. U k'amtaak'inil:

Le almejen mola'ayo'obo' yaan u k'amiko'ob le u taak'in kaaj k'a'ana'an uti'al ma' u jáawal le mantats' meyajilo'ob suuka'an u beetiko'obo', le ba'alo'ob uti'al u kaxtikob'ob le yéeybal ichil u beelankilo'ob le yéeytambalo', yéetel le yaan u jach jets'elnakilo'obo', le je'elo' yaan u ts'a'abal je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano' yéetel le ba'axo'ob ku tso'olola'.

- a) Uti'al u beeta'al le mantats' meyajilo'obo', le taak'in kun ts'a'abilo' ja'abmanja'ab kun jets'bil tak buka'aj. U 35%il ti' tuláakal le taak'in kun ts'a'abilo' yaan u keet t'o'oxol ichil le almejen mola'ayo'obo', le u yaalab 65%o' yaan u t'o'oxol ka'alikil u ch'a'óolta'al u wóolya'abilil le yéeybal kun yantal ti'ob lekéen ts'o'okol u yéeya'al le ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u chuunt'aanil nonojya'abil yéeybalilo';
- b) Uti'al le meyajilo'ob tukulta'an uti'al u kaxta'al le yéeybal te' ja'ab kun yéeybil Noj Jala'ach, ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u mola'ayjala'achil

méek'tankaajo'obo', yaan u náaksa'al tak 60% tu yóok'olal le u taak'in kaaj kun ts'a'abil ti' le junjump'éeel almejen mola'ayo'ob uti'al ka u beeto'ob u mantats' meyajilo'ob láayli' te' ja'ab xano'. Ba'ale' lekéen yéeya'ak chéen ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u mola'ayjala'achil méek'tankaajo'obe', yaan u k'ujsa'al tak 50% tu yóok'olal le taak'in uti'al ka u beet u mantats' meyajilo'obo', yéetel xan.

- c) Uti'al ka beeta'ak le meyajilo'ob yaan u jach jets'elnakilo'obo', yaan u náaksa'al tak 7% tu yóok'olal tuláakal le taak'in unaj u k'a'amal ja'abmanja'ab uti'al ka beeta'ak le mantats' meyajilo'obo'. U 40%il ti' le taak'in kun jóok'ol je'el bix ts'o'ok u tso'ololo', yaan u keet t'o'oxol ichil le almejen mola'ayo'obo', le u yaalab 60%o' yaan u t'o'oxol ka'alikil u ch'a' óolta'al u wóolya'abilil le yéeybal kun yantal ti'ob lekéen ts'o'okole u yéeya'al le ajjets' a'almajt'aano'ob te' tu ts'ook yéeytambalo'. Le almejen mola'ayo'obo' k'a'abet u jóok'siko'ob 25% ti' le taak'in kun ts'aabil ti'ob tu yóok'olal le u jach jets'elnak meyajilo'obo', uti'al u ka'ansa'al, u táakmuk'ta'al yéetel u mu'uk'a'ankuunsa'al u almejen jo'olpópil le xch'uupo'obo'.

A'almajt'aan kun jets'ik u xuul le t'oxtaak'in kun u beet ti' le almejen mola'ayo'ob ka'alikil u yéeyiko'ob ichilubáajo'ob le u almejen ajbáaxalilo'obo', bey xan tu k'iinilo'ob u k'a'ay yéeybalo'ob. U xuul le taak'in kun béeytal u k'amik le junjump'éeel almejen mola'ayo'ob ti' le máaxo'ob u k'áat u ts'áajo'obo', ja'abmanja'abe' mix unaj u máan ti' 10% tak tu'ux náaka'an u páajtalil le xuptaak'in jets'a'an te' tu ts'ook k'a'ay yéeybal uti'al u yéeya'al le Noj Jala'acho'; bey xane', yaan u jets't'antik le beelankilmeyajo'ob uti'al ka péets'meyajta'ak yéetel ka kanáanta'ak tu'ux u taal yéetel bix u k'a'abetkúunsa'al tuláakal le taak'in kun máan tu k'abo'obo', ku ts'o'okole' yaan u tsolik le bo'olsi'ipilil kun k'a'abetchajal u je'ets'el wa tumen mix táan u chíimpolta'al le belbest'aano'oba'.

II. U táakpajalil ti' jobompaax yéetel ti' joboncha'an:

Le almejen mola'ayo'ob yéetel le almejen ajbáaxalo'ob chéen tu juunalo'obo', chéen kun béeytal u táakpajalo'ob te' jobompaax yéetel te' joboncha'ano', je'el bix u tso'olol te' tu múlxot'ts'iibil B yaan te' tu III jatsabil le u 41 jats'ts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'. U Mola'ayil Yéeybal way México kun tsolmeyajtik le súutukilo'ob kun k'uchul tu k'ab U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán, tu yóok'olal jobompaax yéetel joboncha'an te' kúchilo'ob yéetel te' yéeycha'ano'ob ku k'uchul u yóol iik'ilo'ob te' péetlu'umo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Le almejen mola'ayo'obo' ti' mixjunsúutuk je'el u béeytal u k'axt'antik

wáaj u maniko'ob, chéen tu juunalo'ob wáaj tu k'aaba' uláak' máako'ob wáaj mola'ayo'ob, jejeláas súutukilo'ob ti' je'el ba'axak jobompaaxil yéetel joboncha'anile'.

Mixjuntúul wíinik wáaj jump'éeel mola'ay, kex chéen tu juunal wáaj tu k'aaba' uláak' máako'ob, je'el u béeytal u k'áatik u k'axt'ant k'a'aytuukul ka máansa'ak ti' jobompaax wáaj joboncha'an bey tojtáanta'an uti'al ka u k'ex óolt u yéeybal tuukulilo'ob le lu'unkabilo'obo', mix tu táan mix xan tu paach le almejen mola'ayo'obo' wáaj ti' le almejen ajbáaxalo'ob ku tukulta'al u k'amiko'ob jump'éeel yéeybil kuuch tu táan kaaj. Way tu Péetlu'umil Yucatáne', wet'a'an u máansa'al le jejeláas ts'áaj ojéelalilo'ob beya', kex tumen k'áata'an mambil way tu nojlu'umil Méxicoo' wáaj táanxelnojlu'umil.

III. K'a'ay yéeybalil:

Te' k'a'ay almejenil wáaj te' k'a'ay yéeybalil kun ts'a'abil k'aj óoltbil tumen le almejen mola'ayo'ob wáaj le almejen ajbáaxalo'ob chéen tu juunalo'obo', k'a'ana'an ma' u ya'aliko'ob t'aano'ob ka u yéens u yóol le mola'ayo'ob wáaj le almejen mola'ayo'obo', mix xan ka tuusnako'ob wáaj ka líik'sajt'aannako'ob tu yóok'olal le máax yano'obo'.

Le k'a'ay yéeybalil kun beetchajal ti' jejeláas k'a'ay ba'alo'ob ku k'a'abetchajal ti' máake', chéen kun béeytal u beeta'al yéetel sijnaal nu'ukulo'ob, je'el bix kun jets'bil tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Le k'a'aytuukul kun ts'a'abil ka k'aj óolta'ak je'el ti' máakalmáak u jejeláasil ts'áaj ojéelal tu táan kaaj, tumen u nojpáajtalilo'ob kaaj, le jáalk'ab mola'ayo'obo', u mola'ayilo'ob yéetel u kúuchililo'ob u tsolmeyajta'al kaaj tu táan péetlu'um wa tumen uláak' mola'ay táakpaja'an tu yáalmanyáal jala'achilil péetlu'um yéetel méek'tankaaje', k'a'ana'an u yantal ti' jump'éeel u yóol mola'ayilil uti'al ka ts'áaj ojéelnak, ka'ansa-jnak wáaj u tojtáant u kuxtal kaaj. Ti' mixjump'éeel súutukil ka u táakbes k'aaba'ob, oochelo'ob, t'aano'ob wáaj chíikulilo'ob ka u ts'áajo'ob k'aj óoltbil waba'ax chéen uti'al u máakil juntúul ajmeyajkaaj.

U belbest'aanil a'almajt'aan kun táan óoltik u jach chíimpolta'al le ba'ax ts'o'ok u ya'ala'al te' junxóot' ts'iib jmáana', bey xan u jets'meyajil le bo'olsi'ipilo'ob unaj u yantalo'.

U múlxot'ts'iibil D. Tu yóok'olal u Beelankilo'ob Yéeytambal.

A'almajt'aan kun jets'ik le belbest'aano'ob uti'al ka jóok'ok tu beel u yáaxk'a'ay yéeybalil yéetel u k'a'ay yéeybalilo'ob le almejen mola'ayo'obo', bey xan u bo'olsi'ipilil le máaxo'ob kun táats' máansi-

ko'obo'. Le k'a'ay yéeybalilo'obo' unaj u xáantal 60 tak 90 u p'éelel k'iin lekéen yéeya'ak Noj Jala'ach, yéetel 30 tak 60 u p'éelel k'iin lekéen yéeya'ak chéen ajjets' a'almajt'aano'ob wáaj u mola'ayjala'achil méek'tankaajo'ob; le yáaxk'a'ay yéeybalilo'obo' ma' unaj u xáantalo'ob maas ti' u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats u súutukil le k'a'ay yéeybalilo'ob ku xmáanchi'italo'obo'.

U k'iinil le yéeytambalo' yaan u yúuchul tu yáax domingoil junio láalaj wakp'éelel ja'ab uti'al ka yéeya'ak U Noj Jala'achil Yucatán (Gobernador del Estado), yéetel ti' láalaj óoxp'éelel ja'ab uti'al ka yéeya'ak le ajjets' a'almajt'aano'obo', bey xan U Yáax jala'achilo'ob (Presidentes Municipales), u Ajkananmeyajilo'ob Jala'ach (Síndicos) yéetel U Jala'achilo'ob (Regidores) le Méek'tankaajo'obo'.

Lu'unkabilo'ob kun táakpajal te' ichil le múuch'kanan yéeybalilo'obo', ku ts'o'okole' le yéeybalilo' yaan u k'a'amal je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano', ka'alikil u táan óolta'al u jaajkunajil yéetel u mukulbe'enil le yéeybalo'.

U múulxot'ts'íibil E. Tu yóok'olal u Nu'ukbesajil le Yéeytambalo'obo'.

U nu'ukbesa'al le yéeytambalo'obo', jump'éelel nojmeyaj ku beeta'al ka'alikil u táak óolta'al jump'éelel u jáalk'ab mola'ayil kaaj, ka'anal yéetel ma'alob u beetik u meyaj, k'aaba'inta'an bey U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán, je'el bix u je'ets'el tumen U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México yéetel te' Noj A'almajt'aana'. Ka'alikil u k'a'abetkúunsik le meyaj k'uba'an ti'o', jach nojbe'en u chuuntuukulilo'ob jaajkunajil, keetkunajil, jáalk'abil, toj a'almajil, u xuul ts'áaj ojéelalil, tojtuukulil yéetel ka'analna'atil.

U múulxot'ts'íibil F. Tu yóok'olal u múuch' nu'ukulil jelsutt'aan yéetel u kaxansi'ipilil yéeybalilo'ob.

Uti'al ka táan óolta'ak u ya'almajt'aan chuuntuukulilo'ob jaajkunajil, keetkunajil, jáalk'abil, toj a'almajil, u xuul ts'áaj ojéelalil, tojtuukulil yéetel ka'analna'atil ti' le ba'axo'ob yéetel ti' le u ts'ookjets't'aanilo'ob le yéeybalo', A'almajt'aan kun jets'ik jump'éelel u múuch' nu'ukulil jelsutt'aan, tumen leti' kun ts'áajik xu'ulsajil ti' le u jejeláas yáalmanyáalil le beelankil yéeytambalo'ob ku beeta'al way Yucatáne', yéetel yaan xan u táan óoltik ka kanáanta'ak u almejen páajtalil u yéeybal le lu'unkabilo'obo'. U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán yéetel U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne' (Tribunal Electoral del Estado de Yucatán), yaan u k'aj óoltiko'ob,

tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'obe', le múuch' nu'ukulilo'oba'.

U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán yéetel U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne', je'el u béeytal u k'áatiko'ob ka xo'okok tu ka'atéen tuláakal wáaj chéen junjaats le yéeybalo'obo'; A'almajt'aan kun jets'ik ti' ba'axo'ob je'el u béeytal u beetchajal ichil u kúuchilil tsolmeyajil yéetel méek'tampáajtalile'.

A'almajt'aan kun jets'ik le chuunt'aanilo'ob mixba'alkuunsik u yéeytambalilo'ob Noj Jala'ach, ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u mola'ayjala'achil le méek'tankaajo'obo', bey xan le jets'k'iino'ob nojbiilal u ka'ajo'ob uti'al ka k'a'abetkúunsa'ak tuláakal le ba'alo'ob ku jelsutt'aano'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanil xu'ulsajil ti' le u yáalmanyáalil le beelankil yéeytambalo'obo'. Yaan xan u jatsaljatstik le jejeláas kaxansi'ipilo'obo', u jets'ik máakalmáak si'ipilo'ob kun ch'a' óoltbil tu yóok'olal yéeybalil, yéetel le bo'olsi'ipilo'ob k'a'ana'an u jets'meyajta'al tu yóok'olalo'obo'.

U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne', chéen je'el u béeytal u jets't'antik mixba'al u biilal jump'éelel yéeytambalil chéen tu yóok'olal u túumbenkuunsajil kex jump'éelel le chuunt'aanilo'ob jets'a'an te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U 16 jatsts'íibil Bis.- Ku luk'sa'al.

U 17 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalilo'ob Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne', tu nojkaajil Mérida kun yantalo'ob, ba'ale' le je'elo'obo', wa ka téek yanak kíinsajtáambal wáaj jump'éelel sajbe'entsil péek óolal tu táan kaaje', je'el u béeytal u máansa'alo'ob ti' uláak'kaaje'.

U KAMP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL TI' U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANILIL

U YÁAX PÉETS'EL Ti' U Nojpáajtalil A'almajt'aanil Yucatán

U 18 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalil A'almajt'aanil tu Péetlu'umil Yucatáne' (Poder Legislativo del Estado) ti' jump'éel U Mola'ayt'aan Jo'olpóopo'ob (Asamblea de Representantes) kun ts'a'abil, le je'elo' "U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán" ("Congreso del Estado de Yucatán") kun k'aaba'intbil.

U 19 jatsts'íibil.- Le Ajjets' a'almajt'aano'obo' mix táan u béeytal u to'opolo'ob chéen wa tumen ku ya'alik u tuukulo'ob ka'alikil u meyajtik u kuucho'ob; ku ts'o'okole' mix táan u béeytal u k'e'eyelo'ob tu yóok'olal le je'elo'.

U Jo'olpóopil le Noj Mola'ayo' (Presidente del Congreso), yaan u kanáantik ka chíimpolta'ak u tsikbe'enil le máaxo'ob táakpaja'ano'obo' yéetel yaan xan u táan óoltik ma' u yokol chéen je'el máaxak te' kúuchil tu'ux ku much'ikubáajo'ob meyajjo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'obo'.

U KA'APÉETS'EL Ti' u Yéeya'al yéetel u K'u'ubul le Noj Mola'ayo'

U 20 jatsts'íibil.- Ichil U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáne' yaan u táakpajal 25 u túlul Ajjets' a'almajt'aan ku yéeya'alo'ob tumen kaaj óoxmanóoxja'ab, ba'ale' ichil le je'elo'obo', 15 u túlule' yaan u yéeya'alo'ob ka'alikil u ch'a'abal u chuunt'aanil nonojya'abil yéeybalil, le u yaalabo'obo', yéetel u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil, ka'alikil xan u ch'a'abal le beelankilmeyaj ku je'ets'el tumen le A'almajt'aano'. Tu yóok'olal juntúul Yéeya'an Ajjets' a'almajt'aan (Diputado Propietario) yéetel u chuunt'aanil nonojya'abil yéeybalile', yaan u yéeya'al juntúul U Yaanal Ajjets' a'almajt'aan (Diputado Suplente).

Ti' mixjump'éel súutukil, jump'éel almejen mola'ay ku béeytal u yantal ti' nonoj ajjets' a'almajt'aano'ob tu yóok'olal le ka'ap'éel

chuunt'aanil ka u chíikulto'ob jump'éel wóolya'abil ti' tuláakal le yaan ti' U Noj Mola'ay A'almajt'aanilo' (Legislatura) ka máannak ti' waxakp'éel punto le u wóolya'abil le yéeybalil jbeeta'abo'. Le tojbe'ent'aana' mix táan u je'ets'el ti' le almejen mola'ay, tumen jmáan táanil te' jatsaljaats yéeybalil juntúulili' u almejen yuumilo', ka yanak ti' jump'éel u wóolya'abil a'almajkuuchil ti' tuláakal le yaan te' Noj Mola'ay A'almajt'aanilo', ka máanak ti' u much'kiinsajil u wóolya'abil le yéeybal jbeeta'ab ti'o', pak'te' yéetel jump'éel 8%. Bey túun xane', lekéen wa'akunta'ak le U Noj Mola'ay A'almajt'aanilo', le u wóolya'abil u yuumil jump'éel almejen mola'aye', ma' unaj u yéemel ti' u wóolya'abil le yéeybalil kun u k'amo', ka'alikil u tse'elel waxakp'éel punto porcentual ti'.

A'almajt'aan kun jets't'antik bix kun jets'bil u xuul u kúuchkabalil le jatsaljaats yéeybalilo'ob juntúulili' u almejen yuumilo'obo'.

Le ajjets' a'almajt'aano'obo' je'el u béeytal u yéeya'alo'ob uti'al tak kamp'éel tsaaylantsaay jatsk'iine'. Le u táan óolta'al u k'aaba'obo', chéen ku béeytal u beeta'al tumen le almejen mola'ay tu'ux táakpaja'ano'obo' wáaj tumen je'el máakalmáak ti' le almejen mola'ay táakpaja'an te' much' almejenil yáax táan óolto'obo', chéen xan wa ma' u p'ato'ob wáaj sa'atak ti'ob u táakpajalilo'obi', bey ma'ili' k'uchuk tu chúumuk u k'amkuuche'. Le ka' yéeyajilo' yaan u yúuchul je'el bix kun tsolbil tumen le A'almajt'aano'.

U 21 jatsts'íibil.- Uti'al u ts'a'abal le ajjets' a'almajt'aano'ob kun taalbalo'ob ti' u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil ti' le almejen mola'ayo'ob yéetel ti' le múuch' almejen mola'ayo'obo', yaan u ch'a'anukta'al le ba'alo'oba':

I.- K'a'ana'an u ye'esiko'ob táan u táakpajalo'ob yéetel almejen ajbáaxalo'ob ti' tuláakal le jatsaljaats yéeybalilo'ob juntúulili' u almejen yuumilo'obo'.

II.- U chuunt'aanilo'ob jejeláasilil, e'esajilil yéetel ket óolalil, yéetel xan

III.- U yantal ti'ob kex wáaj maanal ti' 2% ti' le yéeybalil kun beetbil way Yucatáne'.

U 22 jatsts'íibil.- Juntúul máake', uti'al ka u beet u Ajjets' a'almajt'aanile', k'a'ana'an:

I.- Sijnáal bey México lu'unkabile' yéetel ka yanak xan ti' u lu'unkabilil Yucatán ka'alikil u k'a'abetkúunsik u páajtalilo'ob.

II.- Ka yanak 21 u p'éelel ja'ab ti', tak tu k'iinil le yéeytambalo'.

III.- Wa ma' U Noj Jala'achil Yucatáni'; wa ma' U Noj Ajp'is óolal (Magistrado) ti' U Noj Kúuchilil P'is óolal (Tribunal Superior de Justicia), ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil (Tribunal de Justicia Fiscal y Administrativa) wáaj ti' U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo' (Tribunal de los Trabajadores al Servicio del Estado y de los Municipios); wa ma' U Múuch'tambalnáalil Ajp'is óolalo'ob way Yucatáne' (Consejero de la Judicatura); wa ma' U Jala'achil Méek'tankaaj wáaj U Ajkananmeyajil Jala'ach te' ja'ab lekéen úuchuk le yéeytambalo', ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyaj kex 90 u p'éelel k'iin ma'ili' úuchuk le yéeytambalo';

IV.- Wa ma' táan u meyaj te' Nojlu'umil K'atuno' (Ejército Nacional), wa ma' táan u jo'olpóoptik jump'éeel u múuch'kabil ajkanáano'obi', kex 90 u p'éelel k'iin ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

V.- Wa ma' jets' a'almajt'anta'ak yéetel u ts'ookjets't'aan juntúul ajp'is óolal yaan u nojpáajtalil ti'i', tu yóok'olal úuchuk u kaxtik u si'ipilil ka'alikil yanik tu yóol, uti'al ka beeta'ak u bo'otik u si'ipil.

VI.- Wa kajakbal way tu Péetlu'umil Yucatán kex ka'ap'éelel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'. U kajnáalilil máake' mix táan u sa'atal, mix xan táan u jáawal chéen tumen ka jóok'ok u meyajt jump'éelel ts'a'abil nojlu'um kuuch wáaj jump'éelel yéeybil kuuch tu táan kaaj, mix xan tu yóok'olal ka u jets'meyajt wáaj ka u chiimpolt u beetik, paach u péetlu'umil Yucatán, le túuxtmeyajilo'ob ts'áaja'an tumen U Noj Jala'achil Yucatáno' (Gobierno del Estado) wáaj tumen jump'éelel le mola'ayo'ob u yéet meyaj le Noj Jala'achilo'.

VII.- Wa ma' u jo'olpóopil jump'éelel oksajk'uuj múuch'kabali', ba'ale' je'el u béeytale' chéen wa tumen ka u jach p'at kex jo'op'éelel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

VIII.- Wa ma' U Noj Ajp'is óolal wáaj U No'ojk'abil (Secretario) ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáni', wa ma' Múuch'tambalnáal (Consejero), U No'ojk'abil Jets'meyaj (Secretario Ejecutivo) wáaj uláak' kuucho'ob keet ti'ob, te' mola'ay yéeybalilo'ob way Yucatán wáaj Méxicoe', ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyajo'ob kex óoxp'éelel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

IX.- Ku luk'sa'al.

X.- Wa u ts'íibtmajubáaj te' tu Noj Múuch'k'aaba'il Ajyéeybalo'obo' (Registro Federal de Electores) yéetel wa yaan xan ti' U Nu'ukulil Yéeybal láayli' yaan u biilale'.

U 23 jatsts'íibil.- U kuuch juntúul Ajjets' a'almajt'aane' ma' keet yéetel uláak' kuuch, túuxtmeyajil wáaj meyaj tu táan kaaji'.

U 24 jatsts'íibil.- U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáne', leti' kun jets't'antik u ma'alobil le yéeybal kun beetbil uti'al Noj Jala'ach, Ajjets' a'almajt'aano'ob, U Jala'achilo'ob Méek'tankaaj yéetel u Ajkananmeyajilo'ob Jala'ach; leti' kun ts'áajik le ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u jala'achilo'ob le méek'tankaajo'obo', ka'alikil u ch'a'atáantik u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil, yéetel leti' kun beetik le jala'ach ju'uno'ob tu k'aaba' le máaxo'ob kun yéeybilo'.

U jets't'anta'al u ma'alobil le yéeybalo', u ts'a'abal le Ajjets' a'almajt'aano'ob yéetel u Jala'achilo'ob le Méek'tankaaj ichil u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalilo', yéetel u beeta'al le u jala'ach ju'unilo'obo', je'el u béeytal u jelsutt'anta'al tu táan U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U 25 jatsts'íibil.- Ku luk'sa'al.

U 26 jatsts'íibil.- Le Noj Mola'ayo' mix táan u béeytal u káajsik u meyaj mix xan u jets'meyajtik le páajtalilo'ob yaan ti'o', wa ma' táakpaja'an meyaj maanal ti' táanchumuk ti' tuláakal u ajjets' a'almajt'aanilo'obi'; le yano'obo' k'a'ana'an u much'ikubáajo'ob meyaj te' k'iin jets'a'an tumen le A'almajt'aano' yéetel u t'an óoltiko'ob le máaxo'ob ma'jbino'obo', uti'al ka táakpajako'ob ichil le bo'olsi'ipililo'ob kun jets'bilo'; ichil le je'elo', ka u t'ano'ob máax unaj u bino'ob tu kúuchilo'ob, uti'al ka meyajnako'ob ka'alikil u ye'esikubáaj le yéeya'an ajjets' a'almajt'aano'obo', ba'ale' ti' le uláak' ba'alo'obo', je'el bix u ya'ala'al tumen le A'almajt'aano'obo'.

U 27 jatsts'íibil.- Le Noj Mola'ayo' uti'al ka u xak'altsikbalt yéetel ka u kaxt u nu'ukbesajil le meyajo'ob ch'a'an u t'aanil u beetik yéetel ti' le uláak' ba'alo'ob kun táakal tu beelo', yaan u yantal ti' óoxp'éelel jatsk'iin tse'ek múuch'meyajil ti' jump'éelel ja'ab. Le yáaxo', ku káajal tu k'iinil 1 ti' septiembre tak 15 ti' diciembre, le u ka'ap'éelel, ku káajal 16 ti'

enero tak 15 ti' abril, le u yóoxp'éelo', 16 ti' mayo tak 15 ti' julio. Le u yóoxp'éel jatsk'iino' je'el u béeytal u náaksa'al tak 31 ti' agosto te' ja'ab tu'ux unaj u k'alik u meyaj le Noj Mola'ayo'.

Ka'alikil u máan le jatsk'iin tse'ek múuch'meyajo'obo', yaan u xak'alxoktik, u t'analt'antik, u jets't'antik yéetel u yilik u yúuchul yéeybal tu yóok'olal tuláakal le ba'alo'obo', je'el bix u tso'olol tumen le Noj A'almajt'aan yéetel le A'almajt'aano'.

U 28 jatsts'íibil.- U Noj Jala'achil Yucatáne' yaan u ts'áajik k'aj óoltbil ti' U Noj Mola'ayil Yucatán, tu yóoxp'éel domingoil ti' enero ti' láalaj ja'ab, jump'éel tsolmeyaj ts'íibta'an yéetel sakta'aka'an ti' waba'ax, tu yóok'olal bix yanik U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatán (Administración Pública Estatal) ichil u jatsk'iinil 1 ti' enero tak 31 ti' diciembre te' ja'ab jach táant u k'áalalo', ba'ale' le je'elo' k'a'abet u ma'alob ch'a'ikubáaj yéetel le U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtalil Yucatáno'. Ichil le tsolmeyajo' k'a'abet u yantal jump'éel múulxot's'íib tu'ux ka chíikpajak jump'éel u maayáaj kóonts'íibil le tsolmeyajo'. Bey ts'o'ok u k'amik le tsolmeyajo', le Noj Mola'ayo' yaan u beetik u xak'alts'íibil.

Ka'alikil u beeta'al le xak'alts'íibo', je'el u béeytal u táakpajal u kuchnáalilo'ob le U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatán kun u ch'a' u t'aanil le Noj Jala'acho' (Titular del Poder Ejecutivo), chéen wa tumen ku yáax k'áata'al tumen U Noj Mola'ayil Yucatán; bey túun xano', le ajjets' a'almajt'aano'obo' je'el u béeytal u ts'íibtiko'ob k'áatchi'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u meyaj le kuchnáalo'obo', chéen p'el u ts'o'okol u táakpajalo'obi'.

Ti' le ba'ax ts'o'ok u je'ets'el te' yáax xóot's'íibo', mix táan u táan óolta'al le yáax tsolmeyaj ku méek'tantik le u yáax 15 u p'éelel winalil le meyaj k'amkuchta'ano', le je'elo' unaj u ts'a'abal k'aj óoltbil tu yóoxp'éel domingoil ti' enero ti' le ja'ab ts'o'ok u máan tsaaylampach yanik ti' le ja'ab tu'ux jkáaj u jéets'meyaj le U Noj Jala'achil Yucatáno'.

Te' ja'ab tu'ux unaj u k'e'exel je'el bix suukil le Noj Jala'acho', le U Noj Jala'achil Yucatán kun ts'o'okol u jatsk'iinil u meyaj, k'a'abet u ts'áajik k'aj óoltbil u jach ts'ook tsolmeyaj ti' le Noj Mola'ayo', tu ka'ap'éel domingoil ti' septiembere.

Le U Noj Jala'achil Yucatáno', ichil le tsolmeyaj ku xmáanchi'titik le jatsts'íiba', ku béeytal xan u núukik le k'áatchi'ob kun beetbil ti' tumen le máaxo'ob táakpaja'an te' Noj Mola'ayo', yéetel u no'ojbesajil le Jo'olpóop yano'o', chéen ba'ale' le je'elo'obo' k'a'abet xan u ts'a'abal k'aj óoltbil ka'alikil ma' u máan ti' 15 ti' diciembre te' ja'ab ts'o'ok u máano'; tu yóok'olal le u ts'ooko', 15 ti' julio wáaj tak 31 ti' agosto, je'el bix u tso'olol te' tu xuul le u ka'ap'éel xóot's'íibil le 27 jatsts'íibo'. Le

k'áatchi'obo' chéen k'a'ana'an yaan ba'ax u yilo'ob yéetel U Tsolmeyajil Kaaj (Administración Pública) ichil u jatsk'iinil u tsolmeyajil le Noj Jala'acho'.

U 29 jatsts'íibil.- Tuláakal u ts'ookjets't'aan le Noj Mola'ayo' yaan u ch'a'abal bey A'almajt'aane', Jets'nojt'aan wáaj Mokt'aan. Le A'almajt'aano'ob wáaj le Jets'nojt'aano'obo' yaan u ts'a'abalo'ob ojéeltbil ti' U Nojpáajtalil Jala'achil, ba'ale' bey joronts'íibta'an tumen le u Jo'olpóopil yéetel le u No'ojk'abilo'obo', yéetel yaan xan u nojts'a'abal k'aj óoltbil yéetel le tuukula': "U Noj Mola'ay A'almajt'aanil ti' u Jáalk'abil yéetel u Tsikbe'en Péetlu'umil Yucatáne', ku jets'nojt'antik: (u ts'íibil le A'almajt'aan wáaj le Jets'nojt'aano')."

U YÓOXPÉETS'EL Ti' u Nojpáajtalilo'ob le Noj Mola'ayo'

U 30 jatsts'íibil.- U nojpáajtalilo'ob yéetel u páajtalilo'ob U Noj Mola'ayil Yucatáne':

I.- U jets'ik u yantal túumben méek'tankaajo'ob ichil u kúuchkabalil u Péetlu'umil Yucatán, ba'ale' k'a'ana'an uti'al ka úuchuk le je'elo':

- a) Le múuch' kaajo'ob kun k'áatik u yantalo'ob bey méek'tankaaje', k'a'ana'an ka u chuko'ob kex 15,000 u túulul u kajnáalilo'ob;
- b) Ka u ye'es yaan ti' u nonojil ba'alo'ob uti'al ka u táan óolt u jets'el-nakilil;
- c) U mola'ayjala'achilo'ob le méek'tankaajilo'ob kun péek óoltbil u kúuchkabalilo'obe', yaan u yu'uba'al u t'aano'ob tu yóok'olal u nojbiilalil le ba'ax kun úuchulo'; chéen ba'ale' k'a'ana'an u túuxti-ko'ob u núukt'aano'ob ichil le 12 u p'éelel k'iinilmeyaj líik'ul ti' u k'iinil úuchuk u k'amiko'ob u yáax túuxt'aanil le Noj Mola'ayo';
- d) U yu'uba'al u t'aan le máasewáal kaajo'ob kun péek óoltbilo'obo'. A'almajt'aan kun jets'ik bix kun jets'meyajtil le páajtalila';
- e) U ch'a' óolta'al ba'ax ku tukultik U Noj Jala'achil Yucatán (Ejecutivo del Estado), je'el bix u je'ets'el te' tu kóotsts'íibil c) le jatsalja-ats a'almajila', yéetel

f) Le u je'ets'el u yantal le túumben méek'tankaajilo', ka ch'a'óolta'ak yéetel u yéeybal le u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats le máaxo'ob táakpa-ja'an te' Noj Mola'ayo'.

Uti'al le súutukil tu'ux ka yanak u wóolbimbal máak táanxel kaaji-lo'obe', ka u jach chíikbes u k'a'ana'anil u táakbesa'al wáaj u jump'éli-lkuunsa'al jump'él kaaj ti' uláak' méek'tankaajile', unaj u chíimpol'ta'al ba'ax jets'a'an te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Wa tumen yaan u je'ets'el u yantal le túumben méek'tankaajilo'obo', u kajnáalilo'ob le maayáaj kaajo'ob kun ch'a'abil juntsúuk le lu'um k'uba'an ti'obo', k'a'ana'an u yáax yu'uba'al u t'aano'ob.

II.- U jach jets'ik tak tu'ux ku náakal u xuul u lu'umil le méek'tankaajo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', bey xan tumen le ka'anal-belbest'aan kúuchilo'ob ku t'aano'ob tu yóok'olal xano', ka'alikil u ch'a'óolta'al u tuukul le maayáaj kaajilo'obo', le túun lekéen péek'óolta'ako'ob xano'.

III.- Ku luk'sa'al.

IV.- Ku luk'sa'al.

IV Bis.- U ts'a'abal k'aj óoltbil ichil a'almajt'aan k'áatchi'il le A'almajt'aano'ob, le Jets'nojt'aano'ob yéetel le jelbesajilo'ob kun beetbil ti' le Noj A'almajt'aana', chéen wa tumen k'a'abet, je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

V.- U ts'áajik, u xak'altukultik yéetel u luk'sik A'almajt'aano'ob yéetel Jets'nojt'aano'ob.

VI.- U chíimpoltik U Ya'almajt'aanil K'amtaak'in yéetel u Pa'atuukulil u Xuptaak'inil u Noj Jala'achil Yucatán (Ley de Ingresos y el Presupuesto de Egresos del Gobierno del Estado), yéetel xan u ya'almajt'aanilo'ob u k'amtaak'inil le méek'tankaajo'obo', ba'ale' ma' u máan ti' 15 ti' diciembre ti' lálalaj ja'ab. Bey túun xane', k'a'ana'an u táakbesik ichil le Pa'atuukul Xuptaak'in ts'o'ok u xmáanchi'ita'alo', u t'oxtaak'inil jejeláas ja'abo'ob, ba'ale' bey chíimpol'ta'an je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

Lekéen káajak jump'él u tsolmeyajil u jala'achil Yucatán te' k'iin jets'a'an te' tu 48 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana', U Noj Mola'ayil Yucatáne' yaan u chíimpoltik U Ya'almajt'aanil K'amtaak'in yéetel u Pa'atuukulil u Xuptaak'inil u Noj Jala'achil Yucatán ka'alikil ma' u máan ti' 30 ti' diciembre ti' le ja'ab lekéen úuchuk le je'elo'.

Wa tumen ma' u chíimpol'ta'al le u pa'atuukulil xuptaak'in uti'al le meyaj xak'alkaxanil ku xmáanchi'ita'alo', láayli' yaan u ch'a'abal le éejenta'an te' ja'ab jach táant u ts'o'okolo', ba'ale' le je'elo' yaan u jets'meyajta'al ka'alikil u máan le winalo'obo' ichil 12 u p'éelel jaats ti' tuláakal, wáaj ti' le yaan ichil u taak'inil patano', yéetel le túumbenkuun-sajilo'ob k'a'abet u beeta'al ti'ob, tak lekéen chíimpol'ta'ak le uti'al le ja'abil xak'alkaxan ku xmáanchi'ita'alo'.

U jets'ik u tojbe'ent'aanilo'ob, u buka'ajilo'ob yéetel u jets'k'iinilo'ob lekéen túuxta'ak le taak'in te' méek'tankaajo'obo', ka'alikil u chíimpol'ta'al le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'. Uti'al le je'elo', yaan u ch'a'óolta'al u páajtalil uti'al u kaxtik taak'in tu táan kaaj, jaytúul u kajnáalilo'ob yéetel bix yanik u paachilkuunajilil.

VII.- U xak'altik yéetel u chíimpoltik u xuptaak'inil kaaj le U Nojpáajtalililo'ob Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno' (Poderes (Públicos) del Estado (de Yucatán)), le méek'tankaajo'obo', le u mola'ayilo'ob ti' u tsolmeyajil kaaj tu táan péetlu'um yéetel méek'tankaajo', bey xan ti' le jáalk'ab mola'ayo'obo', wa tuláakal u ba'alubáaj kaaj kun túuxtbil wáaj kun jets'meyajbil tumen je'el máaxak wiinik wáaj mola'aye', tumen kaaj wáaj ma' kaaji', yéetel le máansa'an ti' mola'ayo'ob meyajtik taak'in yáax jets'a'anili' u ya'almaj páajtalililo'obe'.

Le xak'alkuunajo' yaan u beeta'al uti'al u p'ismeyajta'al bix úuchik u jóok'ol u meyajil k'áat taak'in, u yila'al wa jach jaaj ku kibik le ba'axo'ob a'ala'an tumen le Pa'atuukul Xuptaak'ino' yéetel xan u p'isjaajkuntik bix úuchik u beeta'al le ba'axo'ob a'ala'an te' tsolmeyajo'obo', je'el bix u ya'ala'al tumen le A'almajt'aano'ob jets'elnako'ob ti' le ba'axo'ob beyo'.

VII Bis.- Ku luk'sa'al.

VII Ter.- U xak'altik yéetel u p'ismeyajtik, ka'alikil ma' u beetik k'aas ti' u ka'anal jáalk'abil, u meyajtaak'inil yéetel u kaxan áantajil, bix úuchik u jéets'meyaj U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatán (Auditoría Superior del Estado), je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

VIII.- U jets'ik le chuunts'iibo'ob k'a'ana'an u chíimpoltik U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel le méek'tankaajo'obo' uti'al ka u páayo'ob taak'in uti'al u meyajo'ob, ka'alikil xan u éejenta'al le xu'ulbesajilo'ob jets'a'an te' tu 117 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch Péetlu'umilo'ob Méxicoo'; u chíimpoltik le kuch óolal yéetel le páaytaak'in ku beetiko'obo', bey xan u k'am óoltik yéetel u túuxtik bo'oltbil u p'aax U Mola'ay Nojpáajtalililo'ob Yucatán.

VIII Bis.- U ts'áajik páajtalil ti' U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel ti' u mola'ayjala'achil méek'tankaajo'ob uti'al ka u kaxto'ob taak'in u páayo'ob tu k'aaba' kaaj, ka'alikil u ch'a'iko'ob u t'aanil u taliko'ob bey u suttaak'inile', tu'ux u taal le bo'olo' wáaj uláak' ba'ale', le taak'in kun u k'amo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

VIII Ter.- U chiimpoltik u pa'ajo'olilo'ob uti'al u ts'a'abal le meyajilkaajo'obo' je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', bey xan buka'aj taak'in ku tukulta'al u ts'a'abal ti' le meyaj xak'alkaxanilo'ob k'a'ana'an u yantalo'. Bey xane', u chiimpoltik le taak'in taats' kun túuxbil ti' le pa'ajo'olo'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al le ba'axo'ob ma' unaj u beeta'alo', tumen bey jets'a'anil te' a'almajt'aanil jets'elnak ti'o'.

VIII Quáter.- U chiimpoltik u luk'sa'al ts'e'ets'ek taak'in ti' le kun u k'am U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán yéetel le méek'tankaajo'obo', bey yaan ba'ax u yil yéetel tuláakal u jejeláasil kuch óolal ku taalbal ti' u kaxta'al taak'in wáaj ti' u pa'ajo'olilo'ob uti'al u ts'a'abal meyajilkaajo'ob. Bey xane', U Noj Mola'ayil Yucatáne' (H. Congreso del Estado), chéen wa tumen ku k'áata'al ti' tumen le Noj Jala'acho', yaan u chiimpoltik ma' u luk'sa'al le taak'in kun k'ambilo'obo', je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aanil jets'elnak ti'o'.

IX.- U jets'ik u yantal wáaj u luk'sik le meyajil kaajo'obo', yéetel u ye'esik, u ya'abkunsik wáaj u jump'íitkuunsik le meyajil kaajo'ob kun ts'a'abilo'.

X.- U ts'áajik k'aj óoltbil U tsoolil belbest'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob uti'al ka je'ets'ek yéetel ka ila'ak u chúukpajal le múuch' wíiniko'ob k'a'ana'an u ts'áajik u Péetlu'umil Yucatán ti' le Nojlu'umil K'atuno'.

XI.- U ts'áajik u páajtalil uti'al u tsoltukulta'al, u toj óolta'al yéetel u ka'ansa'al le Nojlu'umil Kanáambalilo' (Guardia Nacional), yéetel U Mola'ay Polisilo'ob le Méek'tankaajo'obo' (Policía de los Municipios).

XII.- U ts'áajik u belbest'aanilo'ob uti'al u káajbesa'al kaajo'ob, je'el bix u je'ets'el te' tu tojbe'ent'aanilo'ob le U Noj Mola'ayil Méxicoo' (Congreso General).

XIII.- U jáawsik le bo'olsi'ipilo'ob jach chéen ti' U Kúuchilo'ob P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Tribunales del Estado) máanja'an tu k'abo'obo'.

XIV.- U k'ubik taak'in yéetel uláak' ba'albalilo'ob ti' máaxo'ob ku táan óolta'al tu yóok'olal le ba'ax ku beetiko'ob tu k'aaba' U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáno'.

XV.- U ts'áajik k'aj óoltbil a'almajt'aano'ob tu yóok'olal U Ts'a'abal Xook yéetel Meyajtsilil, ka'alikil xan u chiimpoltik u tojbe'ent'aanilo'ob U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', yéetel le ts'o'ok u je'ets'elo'ob te' Noj A'almajt'aana'. *

XVI.- Ku luk'sa'al.

XVII.- U ts'áajik k'aj óoltbil yéetel u jelbesik le A'almajt'aan kanáantik bix yanik u tsolwíinkilil yéetel bix u meyaj le Noj Mola'ayo'. Le A'almajt'aana' mix táan u béeytal u jáawsa'al u biilal, mix xan k'a'ana'an ka nojts'a'abak k'aj óoltbil tumen U Noj Jala'achil Yucatán (Ejecutivo Estatal) uti'al ka yanak ba'ax u biilali'.

XVIII.- U ts'áajik yéetel u k'exik u kuuch le Noj Ajxak'almeyaj Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatáno' (Auditor Superior del Estado), U Noj No'ojk'abil U Nojpáajtalil A'almajt'aanil (Secretario General del Poder Legislativo), U Noj Jo'olpóopil Tsolmeyajil yéetel Taak'inil (Director General de Administración y Finanzas), U Jo'olpóopil u P'ismeyajta'al u Pa'atuukulil Xuptaak'in (Director de Evaluación del Presupuesto) yéetel U Jo'olpóopil u Mola'ay Xak'almeyajil A'almajt'aanil te' Noj Mola'ayo' (Director del Instituto de Investigaciones Legislativas del Congreso).

XIX.- U ts'áajik u páajtalil ti' U Noj Jala'achil Yucatán uti'al ka u kon u ba'albalilo'ob le U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáno', chéen je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano', wa tumen uti'al le je'elo' ku ts'a'abal k'aj óoltbil.

XX.- U síijik ti' le Mola'ayo'ob k'ambe'en tu táan kaajo'ob wáaj ku yáantajo'obo', je'el máakalmáak ba'albalil u ti'al le U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáno'.

XXI.- Tu yóok'olal u kuuch le Noj Jala'acho':

- a) U jóok'sik le jala'ach ts'íibo', uti'al u ts'a'abal k'aj óoltbil u k'a'ay a'almajt'aanil le Noj Jala'ach kun yéeybil tumen le kaajo', jets't'anta'an tumen U Noj Múuch'tambalil U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatán, je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo';
- b) U k'amik le A'almajch'a'at'aan ku xmáanchi'itik le u 67 yéetel le u 105 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana';
- c) U ts'áajik u páajtalil uti'al u p'atik u jéets'meyaj wa ku máan 60 u p'éelel k'iin, yéetel
- d) U ts'áajik le U Jeel wáaj le U yaanal Noj Jala'acho' (Gobernador Interino o Sustituto), chéen ti' le k'iino'ob mix táan u beetik le u meyajo' wáaj tumen mix táan u ka' suut u jach meyajt u kuuch, ba'ale' le je'elo' ichil U Múuch'kabil Yéeybal (Colegio Electoral) kun beetchajal.

XXII.- U ts'áajik U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Magistrados del Poder Judicial del Estado); bey xan u ts'áajik u ts'ook bo'olil u meyajo'ob, je'el bix u tso'olol te' tu 64 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

XXIII.- U k'amik u p'atmeyajilo'ob le U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáno', je'el bix u tso'olol te' tu 68 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

XXIII Bis.- Ku luk'sa'al.

XXIV.- U k'a'abetkúunsik le páajtalil ts'áaja'an ti' tumen U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México (Constitución General) uti'al u káajisik u tsoltukultik A'almajt'aano'ob, yéetel xan u chíimpoltik wáaj u ts'atáantik, wa tumen ku tukultik nojbiilal u ka'aj, le u ya'almajt'aanilo'ob le U Noj Mola'ayilo'ob le uláak' Péetlu'umo'obo'.

XXV.- U chiimpoltik wáaj ma' u éejentik u je'ets'el u yantal túumben Péetlu'umo'ob wáaj Kúuchkabalob.

XXVI.- U k'amik ti' U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', le A'almajch'a'at'aan ku xmáanchi'itik le u 67 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

XXVII.- U kaxtik nu'ukbesajil ti' le páajtalilo'ob ku k'áata'al uti'al ka u téek wáaj ka u jach p'at u kuuch le máaxo'ob táakpaja'ano', bey xan ti' U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatán, U Noj No'ojk'abil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil, U Noj Jo'olpóopil Tsolmeyajil yéetel Taak'inil, U Jo'olpóopil u P'ismeyajta'al u Pa'atuukulil Xuptaak'in yéetel ti' xan U Jo'olpóopil u Mola'ay Xak'almeyajil A'almajt'aanil te' Noj Mola'ayo'.

XXVII Bis.- U ts'áajik k'aj óoltbil u xuptaak'inil kaaj, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

XXVIII.- Ku luk'sa'al.*

XXIX.- U jach jets'ik tak tu'ux ku náakal u xuul u Péetlu'umil Yucatán, ichil ki'imak óolal k'axt'aano'ob, ba'ale' le je'elo'obo' mix táan u beeta'alo'ob wa ma' yáax éejenta'an tumen U Noj Mola'ayil u Nojlu'umil Méxicoi' (Congreso de la Unión).

XXIX Bis.- Ku luk'sa'al.*

XXX.- U ts'áajik le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'ob (Diputación Permanente) kun meyaj lekéen u je'elsubáaj le Noj Mola'ayo', bey ma'ili' k'a'alak je'el máakalmáak jatsk'iin tse'ek múuch'meyaje'e'.

XXXI.- U ts'áajik U Jo'olpóopil u Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik (Presidente de la Comisión de Derechos Humanos) yéetel xan le uláak' máaxo'ob kun táakpajal te' tu Múuch'tambal K'áatchi'ilo' (Consejo Consultivo), ka'alikil u ch'a' óoltik u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats ajjets' a'almajt'aano'obo'. Le yéeytambala' yaan u tak'ikubáaj ti' jump'éelel u beelankil k'áat óolal tu táan kaaj, tu'ux ka chíikpajak u sáasmeyajilil, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

XXXI Bis.- U k'áatik ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México (Comisión Nacional de los Derechos Humanos) ka u xak'alakxant le ba'alo'ob ku yila'al bey yaayaj táats' máansajilo'ob ti' le u páajtalilo'ob wíiniko'.

XXXI Ter.- U páayt'antik, wa xan ku k'áata'al tumen U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán (Comisión de Derechos Humanos del Estado de Yucatán), ka táakpajak le jala'acho'ob wáaj le

ajmeyajkaajo'ob lekéen ojéelta'ak mix táan u yóotiko'ob u k'amo'ob wáaj u beeto'ob jump'éel tsolxikinil jets'a'an tumen le jáalk'ab mola'ayo', ka'alikil u páak'ta'al ka u tsolt'anto'ob ba'axten bey u kux óolalo'obo'.

XXXI Quáter.- U xak'altik le Ja'abmanja'ab Tsolmeyaj kun u k'ub le U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatáno', yéetel xan u ts'áajik k'aj óoltbil tu táan kaaj.

XXXII.- Ku luk'sa'al.*

XXXIII.- U jets'ikubáaj bey U Múuch'tambalil Takpool (Jurado de Acusación) ti' le ka'anal kuchnáalo'ob ku meyajo'ob tu táan kaaj ku xmáanchi'ita'al te' 97 yéetel 98 jatsts'iibo'.

XXXIV.- U k'áatik ti' le Noj Jala'ach ka táakpajak je'el máaxak kuchnáal yaan tu tsolmeyajil kaaj tu táan péetlu'um, uti'al ka u ts'áaj ojéeltbil ba'ax u tuukul wáaj bix je'el u no'ojbesik jump'éel tsikbal ku beeta'al tu yóok'olal jump'éel a'almajt'aan wáaj lekéen xak'alta'ak jump'éel meyaj, chéen wa tumen yaan ba'ax u yil yéetel xan.

XXXV.- U ts'áajik k'aj óoltbil le A'almajt'aano'ob kun jets'ik le tojbe'ent'aano'ob uti'al u tsoltukulta'al le u tsolmeyajil kaaj tu táan méek'tankaajo'.

U mola'ayjala'achil méek'tankaajo'obe' yaan u chíimpoltiko'ob le tojbe'ent'aano'obo', uti'al ka beeta'ak yéetel ka chíimpolta'ak u nojts'iibilo'ob u múuch'kabil poliso'ob yéetel jala'acho'ob, u tsoolil belbest'aano'ob, t'i'it'besajilo'ob yéetel uláak' belbest'aano'ob k'a'ana'an u chíimpolta'al xan, te' ichil le u méek'tampáajtalilo'obo'.

XXXV Bis.- U pa'ajo'oltik le belbest'aanilo'ob je'el u béeytal u je'ets'el te' méek'tankaajo'ob mina'an le u nojts'iibilo'ob wáaj le u tsoolil belbest'aanilo'ob k'a'ana'an u yantal ti'obo'.

XXXVI.- U ts'áajik k'aj óoltbil le A'almajt'aan kun tsolik yéetel kun belbest'antik u tsolwíinkilil yéetel u meyaj u mola'ayjala'achil le méek'tankaajo'obo', tumen yéetel xan kun jets'bil le ba'ax ku ya'ala'al tu kóotsts'iibilo'ob b), c), d), yéetel e) yaan te' tu II jatsabil le u 115 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

XXXVII.- U k'áatik, chéen wa ma' yáax k'áata'ak xan tumen U Noj Jala'achil Yucatán ka kanáanta'ak U Nojpáajtalilo'ob Kaaj tu Nojlu'umil México (Poderes de la Unión) wa ka téek yanak jump'éel u péeksbalil ba'ateltáambal wáaj líik'baltáambal.

XXXVII Bis.- U ts'áajik u páajtalil u beeta'al u k'axt'aanilo'ob k'axmeyajil ku ya'ala'al te' tu yóoxp'éel xóot'ts'iibil le kóotsts'iib i) yaan te' tu III jatsabil le u 115 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

XXXVIII.- U jets'ik le jejeláas tuukul k'a'abet u jets'meyajta'al ti' le ba'albalilo'ob ma' u ti'al le kaajo' ka'alikil u kaxta'al u yáantik kaaj; u k'a'abetkúunsik le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le u 27 yéetel le u 28 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

XXXIX.- U k'aj óoltik yéetel u kaxtik nu'ukbesajil ti' le xma' éejenilo'ob kun yantal tu yóok'olal le k'axt'aano'ob kun u beet U Mola'ayjala'achil Méek'tankaajo'ob yéetel le Noj Jala'acho', je'el bix u tso'olol tumen le u 115 yéetel le u 116 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

XL.- U k'a'ayt'antik wa ts'o'ok u sa'atal jump'éel U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaj, bey xan u luk'sik le a'almajt'aan páajtalil ts'áaja'an ti' u jala'achilo'obo', ka'alikil u ch'a'ólta'al u jets't'aan kex ka'ajaats ti' le óoxjaats ajjets' a'almajt'aano'ob táakpaja'an te' Noj Mola'ayo', chéen wa tumen ts'o'ok u yáax beeta'al le beelankilmeyaj k'a'ana'ano'.

Uti'al u k'a'abetkúunsa'al le nojpáajtalilo'ob jets'a'an te' jatsab a'almajt'aanila', mantats' k'a'ana'an u táan óolta'al ka ts'a'abak u súutukil ti' le Jala'ach ku ta'aka'al u poolo', uti'al ka u ye'es jaajkunaj chíikulo'ob yéetel ka tse'ekt'aannak uti'al ka u yáantubáaj.

XL Bis.- U ts'áajik jump'éel U Múuch'tambalil Méek'tankaaj (Concejo Municipal), ba'ale' ichil u lu'unkabilo'ob yéetel u kajnáalilo'ob le méek'tankaaj kun jóok'sbil u yuumilo'obo', lekéen jach p'áatak mina'an mixjuntúul u jala'achilo'ob le Méek'tankaajo'. Le je'elo' ku béeytal u ch'a'abal bey:

a) Téek kuuchile', wa tumen le úuchik u ts'a'abalo', jbeeta'ab ichil le u yáax wakp'éel winal káajak u meyaj bey méek'tankaajile', yéetel

b) Jéets' kuuchile', wa tumen ku beeta'al paachil ti' le jatsk'iin ts'o'ok u ya'ala'alo'.

Ti' tuláakal U Múuch'tambalil Méek'tankaaje' yaan u táakbesa'al le jaytúul máak k'a'ana'an ti'o', ka'alikil u ch'a' óolta'al u ya'abil u kajnáalilo'ob, je'el bix u tso'olol te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'. Bey xane', yaan u yantal u muuk' u ya'almajt'aanil, ka'alikil u k'a'abetkúunsik le nojpáajtalilo'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aano'obo'.

Le máaxo'ob kun táakpajalo' mix táan u béeytal u yéeya'alo'ob uti'al le uláak' a'almaj jatsk'iin ku taal tu paacho'.

XLI.- U luk'sik le a'almajt'aan páajtalil ts'áaja'an ti' U Noj Jala'achil Yucatáno', bey xan ti' le Ajjets' a'almajt'aano'obo'. Uti'al tu ka'ap'ée-lile' yaan u k'a'abetchajal u jets' óolal kex 65% ti' tuláakal le ajyéeybal u ts'íibtmajubáajo'ob te' tu tsolts'íibk'aaba'il yéeybalo', ba'ale' bey yáax ts'áaja'an ojéeltbil ti' le Noj Mola'ayo' yéetel wa xan éejenta'an yéetel u yéeybal tuláakal le Noj Mola'ay A'almajt'aanilo' (Legislatura) wa tumen tu yóok'olal le Noj Jala'acho', ba'ale' wa tu yóok'olal le Ajjets' a'almajt'aano'obo' chéen k'a'ana'an ka'ajaats ti' le u yóoxjaatsilo'.

XLII.- Ku luk'sa'al.*

XLIII.- U páayt'antik uláak' yéeytambalo'ob kun téek k'a'abetchajal ti' jump'éele' Jatsljaats Yéeybalil (Distrito Electoral), yéetel u tuukulil ka kaxta'ak u yuumil le kuucho'ob ku binejtiko', ba'ale' ka jóok'ok ichil le máaxo'ob kun yéeybilo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanil u nonojya'abil yéeybalil ichil le jets'k'iino'ob jets'a'ano' yéetel je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yéetel le páayt'aan kun beetbilo'.

XLIII Bis.- U páayt'antik uláak' yéeytambalo'ob lekéen a'ala'ak mixba'al u biilal jump'éele' yéeytambal wáaj lekéen sa'atak jump'éele' U Mola'ay-jala'achil Méek'tankaaj, ichil le jets'k'iin a'ala'ano', yéetel je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'obo'.

XLIV.- Ku luk'sa'al.*

XLV.- Ku luk'sa'al.*

XLVI.- U beetik U Pa'atuukulil u Xuptaak'in u Nojpáajtalil A'almajt'aanil (Presupuesto de Egresos del Poder Legislativo), ka'alikil u ch'a' óoltik bix je'el u k'amik yéetel u xupik u taak'in kaaj le Mola'ay

Nojpáajtalilo', yéetel ka u túuxt ti' le Noj Jala'acho', ba'ale' ma' u máan ti' 15 ti' octubre ti' láalaj ja'ab, uti'al ka ch'a' óolta'ak u táakbesa'al te' tu Pa'atuukulil u Xuptaak'in le Mola'ay Nojpáajtalilo' (Presupuesto de Egresos del Estado).

XLVII.- U jets'ik le meyajkaajilo'ob kun k'ambil bey kuuch tumen le méek'tankaajo'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al bix yanik u lu'umil, u kuxtal u kaajil yéetel u náajalil, bey xan u páajtalil uti'al u wa'akunsi-kubáaj tu tsolmeyajil yéetel tu taak'inil.

XLVIII.- Le uláak'o'ob kun ts'a'abil ti' tumen le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'ob kun taalballo'ob xan ti'o'.

U 31 jatsts'íibil.- Ka'alikil xan u táakpajal kex óoxjaats ti' u kanjaats le u Ajjets' a'almajt'aanilo'ob le U Noj Mola'ayil Yucatáno', ti' leti' kun p'áatal tu k'ab u kaxtik jump'éele' nu'ukbesajil tu yóok'olal le u p'atik u kuuch U Noj Jala'achil Yucatáno'. Chéen ku béeytal u k'a'amal ka u p'at u kuuch, wa tumen le Noj Mola'ayo' ku xak'altukultik yéetel ku ch'a' óoltik yaan jump'éele' noj ba'ax o'olal beetik u ch'a'abal le t'aano', yéetel xan wa leti' le U Noj Jala'achil Yucatán k'áatik tu táan le Noj Mola'ay ka u p'at le kuucho', bey jáalk'ab ti' je'el ba'axak pak'sajbe'entsilil wáaj k'aak'as loobilale'.

U 32 jatsts'íibil.- Le Ajjets' a'almajt'aano'ob kun k'amiko'ob ka u p'at u kuuch le Noj jala'acho', ka'alikil ma' u tojtántiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an te' tu 31 jatsts'íibilo', yaan u ch'a' óolta'alo'ob bey wíinik ts'o'ok u kaxtiko'ob u nojsi'ipililo'ob tu yóok'olal je'el ba'axak ka úuchuke', le beetike' le úuchik u k'a'amal le p'atkuucho' mixba'al u biilal.

U 33 jatsts'íibil.- Le Noj Mola'ayo' mix táan u béeytal u ts'áajik sa'asaj A'almajt'aanil ti' mixjuntúul máak wáaj ti' mix jump'éele' mola'ay, mix xan u ts'áajik máan áantajil wáaj u páajtalil u ka' k'a'amal le xooko'ob ku je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanilo'ob uti'al u Ka'ansa'al Xook Kaaj (Leyes sobre Instrucción Pública) yéetel u tuukulil ka náajalta'ak jump'éele' U Noj Ju'unil Xook.

U 34 jatsts'íibil.- Le Noj Ajxak'almeyaj Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatáno' yaan u túuxtik ti' U Noj Mola'ayil Yucatán u tsolmeyajil tu yóok'olal bix jóok'ik u xuptaak'inil kaaj le úuchik u xak'alta'alo', ba'ale' ma' u máan ti' 20 ti' febrero ti' le uláak' ja'ab úuchik u ts'a'abal ojéeltbil le u xuptaak'inil kaaj ku xmáanchi'ita'alo'.

U Noj Mola'ayil Yucatáne' yaan u ts'o'oksik u xak'altik u xuptaak'inil kaaj ka'alikil ma' u máan ti' le uláak' ja'ab úuchik u k'u'ubul ti'o', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U xokt'aak'inil jala'achilil yéetel u xuptaak'inil kaaje', yaan u beelankuunta'alo'ob tumen le A'almajt'aan jets'elnako'ob ti' le ba'axo'ob beyo'.

U KAMPÉETS'EL

Ti' u Káajbesa'al yéetel u Beeta'al le A'almajt'aano'obo'

U 35 jatsts'íibil.- U páajtalil uti'al u káajsa'al u beeta'al A'almajt'aano'ob wáaj Jets'noj't'aano'obe', chéen ku p'áatal tu k'ab:

I.- Le Ajjets' a'almajt'aano'obo'.

II.- U Noj Jala'achil Yucatán.

III.- U Noj Kúuchilil P'is óolal (Tribunal Superior de Justicia), ba'ale' chéen te' ba'alo'ob tak tu'ux ku k'uchul u muuk' u t'aan U Nojpáajtalil P'is óolal way tu Péetlu'umil Yucatáne' (Poder Judicial del Estado).

IV.- Ti' U Mola'ayjala'achilo'ob wáaj ti' U Múuch'tambalil le Méek'tankaajo'obo', ba'ale' ka u beet u meyajo'ob je'el bix u ya'alik le A'almajt'aan jeets'elo'obo', chéen wa tumen yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u jéets'meyajil méek'tankaajilil.

V.- Le lu'unkabilo'obo', ba'ale' ichil le jejeláas tuukulo'ob jets'a'an tumen le A'almajt'aano'obo'.

U 36 jatsts'íibil.- U yáax tsoltuukulil le a'almajt'aano'ob kun ts'a'abil ojéeltbil tumen le Jala'achilo'ob ku xmáanchi'ita'al te' tu II jatsabil tak tu IV jatsabil le 35 jatsts'íibo', bey xan le kun ts'a'abil k'aj óoltbil tumen le lu'unkabilo'ob je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aano', yaan u máano'ob tu k'ab le Múuch'tambal Meyajo'ob jóok'sa'an uti'al le je'elo', ba'ale' ma' bey kun úuchul wa ka sa'asa'ak tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'. Le kun u ye'es le Ajjets' a'almajt'aano'obo', yaan u chímpolti-ko'ob le ba'ax ku je'ets'el tumen le A'almajt'aano'obo'.

U 37 jatsts'íibil.- Tuláakal u pa'ajo'olil A'almajt'aan wáaj Jets'noj't'aan ma' u éejenta'al tumen le Noj Mola'ayo', mix táan u béeytal u ye'esa'al tu ka'atéen te' tu jatsk'iinil le meyaj tu'ux ma' j-éejenta'abo'.

U 38 jatsts'íibil.- U pa'ajo'olilo'ob le A'almajt'aan wáaj le Jets'noj't'aan ku yéeya'alo'ob tumen le Noj Mola'ayo', yaan u túuxta'al ti' le Noj Jala'achilo', leti' túune', wa tumen mina'an mixba'al u ya'al tu yóok'olale', ku ts'áajik k'aj óoltbil tu séebakil; ba'ale' ma' bey kun úuchul yéetel le ku taalbalo'ob ti' jump'éel a'almajt'aan k'áatchi'ilo'.

Yaan u ch'a'abal bey k'ama'an tumen Noj Jala'ache', tuláakal pa'ajo'ol ma' su'utuk yéetel u t'aanil utskíinajil ichil le 10 u p'éeel k'iinil meyaj líik'ul úuchik u k'u'ubulo'. Wa lekéen máannak le jets'k'iina', le Noj Mola'ay ts'o'ok u k'alik wáaj u jáawsik u meyaje', le Noj Jala'achilo' unaj u túuxtik le pa'ajo'olo', ba'ale' ma' u máan tak te' lajump'éel k'iin káajak u ka' much'talo'ob meyajo'.

U 39 jatsts'íibil.- Wa le Noj Mola'ay ku k'amik le jelbesajilo'ob jtúuxta'ab tumen le Noj Jala'ach úuchik u xak'altiko', leti'e' unaj u ts'áajik u yojéelt ti' le Noj Jala'achilo', uti'al xan ka nojts'a'abak k'aj óoltbil le A'almajt'aan wáaj le Jets'noj't'aano'.

U 40 jatsts'íibil.- Wa le Noj Mola'ay mix táan u k'amik le utskíinajilo'ob ku túuxta'al ti' tumen le Noj Jala'achilo', kex beyo' yaan u káajbesa'al u meyajilil uti'al u ts'a'abal k'aj óoltbil le Pa'ajo'ol, ku ts'o'okole' ichil le jatsk'iin múuch'meyaj ku taalo', le Noj Mola'ayo' je'el u béeytal u jach ts'okt'antike', ka'alikil xan u ts'áajik u yojéelt ti' le Noj Jala'ach le u ts'ookjets't'aano', tumen kex wa ma' u k'áate' leti' kun nojts'áajik k'aj óoltbil le A'almajt'aan wáaj le Jets'noj't'aano'.

U 41 jatsts'íibil.- U Noj Jala'achil Yucatáne' mix táan u béeytal u túuxtik utskíinajilo'ob ti' u ts'ookjets't'aanilo'ob le Noj Mola'ayo', wa tumen le u ts'ooka' ku ch'a'at'antik ka ts'a'abak uláak' k'iino'ob uti'al ka múuch'meyajnak wáaj lekéen jéets'meyajnak bey U Múuch'meyajil Yéeybal wáaj P'is óolale' (Cuerpo Electoral o de Jurado).

U JO'OPÉETS'EL
Ti' le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'ob
yéetel u Páajtalilo'obo'

U 42 jatsts'íibil.- Uti'al ka meyajnak ichil u k'iinilo'ob le je'elsajbáajilo'obo', le Noj Mola'ayo' yaan u ts'áajik, ka'alikil u ch'a' óoltik u ya'abil yéeybale', jump'éel Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'ob, tu'ux kun táakpajal óoxtuul ajjets' a'almajt'aano'ob pak'te' yéetel u yaanal ajjets' a'almajt'aano'ob xan.

U 43 jatsts'íibil.- U páajtalilo'ob le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo' leti' le je'elo'oba':

I.- U ch'a'at'aantik chéen tu juunal, wa tumen ku tukultik k'a'abet u kaxta'al jump'éel uts wáaj u kanáanta'al U Mola'ayil Nojpáajtalilo'ob, wa tumen xan ku k'áata'al ti' tumen le Noj Jala'acho' ka u páayt'ant le Noj Mola'ay uti'al le uláak' múuch'meyajo'ob kun téek k'a'abetchajalo', ka'alikil u ya'alik ba'axten wáaj ba'ax o'olalo'ob kun úuchul le múuch'meyajo'obo', bey túuno', le Noj Mola'ayo' mix táan u béeytal u meyajtik uláak' ba'alo'ob jela'antak ti' le jbeet u páayt'anta'alo'.

II.- U k'amik U Ya'almajch'a'at'aan (Compromiso Constitucional) le kuchnáalo'ob k'a'abet u beetiko'ob tu táan le Noj Mola'ayo'.

III.- U k'amik ka'alikil u je'elsikubáaj le Noj Mola'ayo', u yáax tsoltuukulilo'ob A'almajt'aan, Jets'nojt'aan wáaj Mokt'aan, aktalt'aano'ob yéetel tuláakal ba'axo'ob ku túuxta'al ti', uti'al xan ka u máans xak'altbil yéetel ka jets't'anta'ak tumen le múuch'tambal meyajjo'ob jóok'sa'an te' Noj Mola'ayo', je'el bix u tso'olol te' tu Ya'almajt'aanil Jala'achilil (Ley de Gobierno) ti' U Nojpáajtalil A'almajt'aanil tu Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka je'ets'ek le ba'ax k'a'abet u beeta'al ti'ob ichil le jatsk'iin múuch'meyaj ku taalo'.

IV.- U kaxtik nu'ukbesajil ti' le u k'áata'al páajtalil tumen U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatán, U Noj No'ojk'abil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil, U Noj Jo'olpóopil Tsolmeyajil yéetel Taak'inil, U Jo'olpóopil u P'ismeyajta'al u Pa'atuukulil Xuptaak'in yéetel tumen xan U Jo'olpóopil u Mola'ay Xak'almeyajil A'almajt'aanil te' Noj Mola'ayo', uti'al ka u téek p'at u kuucho'ob; u kaxtik xan nu'ukbesajil ti' u p'atmeyajil le U Noj Ajp'is óolalo'ob yéetel le U Múuch'tambalnáalil Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yuca-

táno', je'el bix u tso'olol tumen le Noj A'almajt'aana'; u kaxtik xan nu'ukbesajil ti' le múuch' p'atmeyajo'ob kun u beet u jala'achilo'ob le Méek'tankaajo'obo', bey xan wa táan u pa'achajalo'ob, ka'alikil u ts'áajik U Múuch'tambalil Méek'tankaajo'ob je'el bix u tso'olol tumen le u XL jatsabil ti' le u 30 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

V.- U ts'áajik U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatán, U Noj No'ojk'abil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil, U Noj Jo'olpóopil Tsolmeyajil yéetel Taak'inil, U Jo'olpóopil u P'ismeyajta'al u Pa'atuukulil Xuptaak'in yéetel U Jo'olpóopil u Mola'ay Xak'almeyajil A'almajt'aanil te' Noj Mola'ayo', ba'ale' chéen bey u jeelo'obe', wa tumen chéen tu yóok'olal wajayp'éel k'iin mina'an le máax yéeya'ano'obo', wa tumen jach mix táan u ka' suuto'obi'.

VI.- U ch'a'ik u t'aanil uti'al ka bo'ota'ak le ba'ax jach k'a'ana'an u xupik U Noj Mola'ayil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil.

VII.- Wa k'a'ana'ane', u ts'áajik ti' le yéeya'an Ajjets' a'almajt'aano'ob wáaj ti' le u yaanalo'ob táan u meyajtik u kuucho'obo', le páajtalilo'ob uti'al ka u p'at le u meyajjo'obo' wáaj uti'al xan ka u k'amo'ob jump'éel meyaj kun ts'a'abil ti'ob tumen le Noj Jala'acho'.

VIII.- U jáan páayt'antik le Noj Mola'ayo', uti'al uláak' múuch'meyajo'ob kun téek k'a'abetchajal, ba'ale' le je'elo'obo' yaan u beetchajal ichil le u waxakp'éel k'iin ku taal liik'ul úuchik u beeta'al le páayt'aano', uti'al ka ts'a'abak le U Jeel Noj Jala'acho'; yéetel

IX.- Le uláak' páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aana'.

U WAKPÉETS'EL
Ti' U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatán

U 43 jatsts'íibil Bis.- U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatán' jump'éel mola'ay yaan u ka'anal jáalk'abil, u meyajtaak'inil yéetel u kaxan áantajil uti'al ka u k'a'abetkúuns u páajtalilo'ob, bey xan uti'al ka u ch'a' u t'aanil tu yóok'olal u nu'ukbesajil, bix kun meyaj yéetel u ts'ookjets't'aanilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U xak'alkaxanta'al yéetel u xak'alta'al u xuptaak'inil kaaje', yaan u p'áatal tu k'ab U Noj Mola'ayil Yucatán, ka'alikil u táak óoltik U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatáni'.

Le xak'alkaxan kun u beet U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatáne' yaan u beetchajal je'el bix u je'ets'el tumen le A'alma-jt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U meyajil le xak'alkaxano' yaan u beetchajal ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanilo'ob meyajil ts'o'ok u yúuchul, ja'abmanja'abilil, toj a'al-majil, keetkunajil, tojtuukulil, jets' óolalil yéetel saasmeyajilil.

Wa ichil le xak'alkaxanil ku beeta'alo' ku chíikpajal jump'éeel jela'anil tu yóok'olal le taak'in ku k'a'amal wáaj ku xu'upulo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u tuukulil tu yóok'olal bix úuchak u túuxta'ale', wa tumen ma' jach p'elech buka'aj le taak'ino', wa xan tumen ma' u ts'a'abal ojéelt-bil bix úuchik u k'a'amal wáaj u xu'upul le taak'ino', yaan u je'ets'el u bo'olsi'ipililo'ob le máaxo'ob kun chukbilo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

U Noj Mola'ayil Yucatán kun jóok'sik u páayt'aanil uti'al ka yéeya'ak U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatán, chéen ba'ale' uti'al ka ts'a'abake' k'a'ana'an u yéeya'al tumen u ka'ajaats ti' le u yóox-jaats le máaxo'ob táakpaja'an te' kúuchilo'. Le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', leti' kun jets'ik bix kun beetbil uti'al ka ts'a'abak yéetel ka tse'elek xan u kuuch.

U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u yéeya'al uti'al ka u beet u meyaj tu yóok'olal wukp'éeel ja'ab, ku ts'o'okole' je'el u béeytal u ka' yéeya'al chéen uláak' juntéene'. Ka'alikil u beetik u meyaj, mix táan u béeytal u táakpajal ti' mix jump'éeel almejen mola'ayil, mix xan u k'amik uláak' meyaj, kuuch wáaj túuxtmeyajil, chéen ja'alili' wa jump'éeel meyaj tu yóok'olal ka'analna'atil wáaj ka'ansajile'.

Juntuul máake', uti'al ka u beet U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatáne', k'a'ana'an:

I.- Sijnáal bey México lu'unkabile', ka'alikil u k'a'abetkúunsik u almejen yéetel u kajnáal páajtalilo'ob, ku ts'o'okol xane' k'a'abet wa Yucatán lu'unkabil.

II.- Ka yanak u noj ju'unil u xook yéetel tu'ux ku ya'alik u k'ammaju-báaj, bey xane' ka u ye'es yaan kex jo'op'éeel ja'ab káajak u meyajtik ba'alo'ob tu yóok'olal pets'meyajil, u xak'almeyajil taak'in yéetel kuch óolalo'ob.

III.- Ka yanak ti' jump'éeel ma'alob toj kuxtal yéetel wa ma' jets' a'al-majt'anta'ak uti'al ka u bo'ot jump'éeel si'ipil tu'ux ka yanak tak u k'a'alali'.

IV.- Bey ts'o'ok u kajtal kex ka'ap'éeel ja'ab way tu Péetlu'umil Yucatán bey ma'ili' k'uchuk u k'iinil u ts'a'abal le u kuucho'.

V.- Bey ma' u k'am u kuuchil U No'ojk'abil u Tsolmeyajta'al Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáni' (Secretario de la Administración Pública del Estado) wáaj uláak' kuuch keet ti' le je'elo', mix xan wa ts'o'ok u beetik u ka'anal ajjets' a'almajt'aanil, kaabal ajjets' a'almajt'aanil, u noj jala'achilil wáaj u ajjets' a'almajt'aanil way Yucatán te' ichil le ja'ab ts'o'ok u máan ma'ili' k'uchuk u k'iinil u ts'a'abal le u kuucho', yéetel

VI.- Le uláak' ba'alo'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u yantal ti' le páajtalilo'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U Noj páajtalilo'ob u Péetlu'umil Yucatán yéetel le máaxo'ob ku xak'alkaxano'obo', yaan u ts'ájiko'ob le áantajilo'ob yéetel le ts'áj ojeelalilo'ob k'a'ana'an ti' U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatáno', uti'al ka u beet u jéets'meyaj je'el bix unaje'.

Le ajmeyajkaajo'obo', bey xan je'el ba'axak, je'el máaxak wáaj je'el máakalmáak mola'ayile', bey uti'al kaaj wáaj ma' uti'al kaaje', wáaj uláak' mola'ayo'ob meyajtik taak'in, wáaj je'el máakalmáak uláak' mola'ayil jets'a'an u ya'almaj páajtalile', ba'ale' ku k'amiko'ob wáaj ku meyajtiko'ob u taak'in kaaj ku taal ti' u jala'achil nojlu'um, péetlu'um wáaj méek'tankaaje', k'a'ana'an u k'ubiko'ob le ts'áj ojeelalo'ob yéetel le ju'uno'ob kun k'áatbil ti'ob tumen U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatanó', je'el bix jets'a'anil te' beelankilmeyajo'ob yaan te' A'almajt'aano'obo', ka'alikil ma' u beetik k'aas ti' u páajtalil le uláak' jala'acho'obo'. Wa tumen mix táan u ts'ájiko'ob le ba'ax ku k'áata'al ti'obo', yaan u beeta'al u bo'otik u si'ipil le u yuumilo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

**U JO'OP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL
TI' U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL**

**U YÁAX PÉETS'EL
TI' U Noj Jala'achil Yucatán**

U 44 jatsts'íbil.- Ku k'u'ubul U Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatán (Poder Ejecutivo del Estado) tu k'ab juntúul lu'unkab kun k'aa-ba'intbil “U Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatán”.

U 45 jatsts'íbil.- Uti'al ka yéeya'ak le Noj Jala'acho', yaan u beeta'al tu táan kaaj yéetel je'el bix u je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanil le Yéeybalo' (Ley Electoral).

U 46 jatsts'íbil.- Juntúul máake', uti'al ka u beet U Noj Jala'achil Yucatáne', pakte' yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'ala'al te' tu I jatsabil le u 116 jatsts'íbil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', k'a'ana'an xan:

I.- Sijnáal bey México lu'unkabile' yéetel ka yanak xan ti' u lu'unkabilil Yucatán ka'alikil u k'a'abetkúunsik u páajtalilo'ob.

II.- Sijnáal way tu Péetlu'umil Yucatáne', yéetel xan ka u ye'es ti' kajak-bal kex jump'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'. U kajnáalile' mix táan u sa'atal chéen tu yóok'olal u meyajtik u kuuchil Kaabal Ajjets' a'almajt'aan (Diputado Federal) wáaj Ka'anal Ajjets' a'almajt'aan (Senador).

III.- Wa tumen ma' sijnáal way tu Péetlu'umil Yucatáne', k'a'ana'an ka u ye'es yaan kex jo'op'éel ja'ab jach káajak u kajtal way Yucatán ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

IV.- Ka yanak 30 u p'éelel ja'ab ti', tak tu k'iinil le yéeytambalo'.

V.- Wa ma' u jo'olpóopil jump'éel oksajk'uuj múuch'kabali', ba'ale' je'el u béeytale' chéen wa tumen ts'o'ok u jach p'atik u kuuch kex jo'op'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

VI.- Wa ma' táan u meyaj te' Nojlu'umil K'atuno' wáaj ti' uláak' mola'ay keet ti', kex 90 u p'éelel k'iin ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

VII.- Wa ma' u jo'olpóopil wáaj u ajk'amk'ubenkuuchil (encargado del despacho) ti' jump'éel le mola'ayo'ob ku xmáanchi'ita'al tumen te' tu Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyajta'al Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno' (Ley Orgánica de la Administración Pública del Estado), ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyaj kex 90 u p'éelel k'iin ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

VIII.- Wa ma' oka'an ti' jump'éel le luk'sajpáajtalilo'ob jets'a'an te' 53 jatsts'íibo'.

IX.- Wa ma' jets' a'almajt'anta'ak yéetel u ts'ookjets't'aan juntúul ajp'is óolal yaan u nojpáajtalil ti'i', tu yóok'olal úuchuk u kaxtik u si'ipilil ka'alikil yanik tu yóol, uti'al ka beeta'ak u bo'otik u si'ipil.

X.- Wa ma' U Noj Ajp'is óolal ti' U Noj Kúuchilil P'is óolal, ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil wáaj ti' U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo', mix xan wa U Múuch'tambalnáalil Ajp'is óolalo'ob way Yucatáne', Ajjets' a'almajt'aan (Diputado Local), U Jala'achil Méek'tankaaj wáaj Ajkananmeyaj Jala'ach, ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyaj kex 120 u p'éelel k'iin ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

XI.- Wa ma' U Noj Ajp'is óolal wáaj U No'ojk'abil U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáni', mix xan wa Múuch'tambalnáal, U No'ojk'abil Jets'meyaj wáaj uláak' kuucho'ob keet ti'ob, te' mola'ay yéeybalilo'obo' way Yucatán wáaj Méxicoo', ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyaj'ob kex óoxp'éel ja'ab ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

XII.- Ku luk'sa'al,

XIII.- Wa u ts'íibtmajubáaj te' tu Noj Múuch'k'aaba'il Ajyeybalo'obo' yéetel wa yaan xan ti' U Nu'ukulil Yéeybal láayli' yaan u biilale'.

U 47 jatsts'íbil.- Juntúul máake', uti'al ka u beet U Jeel Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáne', láayli' k'a'abet ti' le ba'axo'ob ku k'áata'al ti' juntúul máak uti'al ka u beet U Noj Jala'achil Yucatáno' (Gobernador Constitucional).

U 48 jatsts'íibil.- U Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáne' (Gobernador Constitucional del Estado), yaan u káajsik u jéets'meyaj tu yáax k'iinil octubre, yéetel yaan u xáantal wakp'éeel ja'ab tu kuuch.

U 49 jatsts'íibil.- Le k'iin kun u k'am u kuuch le Noj Jala'acho', leti'e' yaan u ts'áajik ojéeltbil tu táan le Noj Mola'ay wáaj le Junmúuch' Masa-bk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', chéen te' ichil u je'elsajbáajilo'ob le u yáaxo', U Ya'almajch'a'at'aanil: "Kin makt'antik in tuukul uti'al ka in kanáant yéetel ka in beet u chiimpol'ta'al U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, bey xan le Noj A'almajt'aana', yéetel le A'almajt'aano'ob kun taalbal'o'ob ti'ob xano', ka'alikil in meyajtik tu beel yéetel u chuka'anil in wóol u kuuchil le Noj Jala'ach táan u k'u'ubul tin k'ab tumen le kaaja', yéetel xan in mantats' kaxtik jump'éeel jach ma'alob kuxtal way tu Nojlu'umil México yéetel way tu Péetlu'umil Yucatáne', ba'ale' wa tumen ma' bey úuchak in beetike', u kajnáalilo'ob México yéetel Yucatáne' ka u táak k'a'ajes teno'ob".

U 50 jatsts'íibil.- Lekéen káajak jump'éeel a'almaj jatsk'iin meyajé', wa ma' tu k'uchul u ye'esubáaj le yéeya'an Noj Jala'acho', wa xan ma' beetchajak yéetel mix jets't'anta'ak u jaajkunajil le yéeytambal tak tu yáax k'iinil octubree', le Noj Jala'ach táan u k'áalal u ya'almaj jatsk'iin meyajé', yaan u p'atik u kuuch; tu kúuchile' yaan u p'áatal le máax kun ts'a'abil tumen le Noj Mola'ayo', ba'ale' chéen bey U Jeel Noj Jala'ache'.

Wa tumen ma' much'ukbal meyajé', le máax kun jáan k'amik le kuucho', leti' le U Noj No'ojk'abil Noj Jala'acho' (Secretario General de Gobierno), ka'alikil u much'ikubáaj le Noj Mola'ay uti'al ka u ts'áaj le máax kun p'áatal bey U Jeel Noj Jala'ache', ka'alikil xan u páayt'antik uláak' yéeytambal, je'el bix u je'ets'el te' tu 52 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

Wa le yéeya'an Noj Jala'ach mix táan u ye'esikubáaj tumen jach mix táan u béeytale', wa tumen táan u yoksa'al yaayaj sajakilil ti', pak'sajbe'entsilil wáaj yaan uláak' ba'ax wáaj máax a'alik ti' ma' u k'amik le kuucho', le je'elo' k'a'ana'an u yila'al wa jach jaaj; ba'ale' wa beyo', le máax kun u k'am ka'ach le kuucho', yaan u k'ubik ti' le yéeya'an Noj Jala'acho'.

U 51 jatsts'íibil.- Wa ka p'áatak jach jumpuli' ma' u suut meyaj le Noj Jala'ach ichil le u yáax ka'ap'éeel ja'ab le a'almaj jatsk'iino', yéetel wa táan u múuch'meyaj le Noj Mola'ayo', le je'elo' yaan u jáan sutikubáaj bey jump'éeel U Múuch'kabil Yéeybale', yéetel xan ka'alikil u táakpajal kex ka'ajaats ti' le u yóoxjaats u ajjets' a'almajt'aanilo'obo', yaan u ts'áajik juntúul U Jeel Noj Jala'ach ka'alikil u mukulbe'en yéeya'al yéetel u túul ya'abil yéeyayil.

Wa tumen le Noj Mola'ay mix táan u múuch'meyaj te' k'iino'obo', le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo' leti' kun ts'áajik juntúul Téek Noj Jala'ach (Gobernador Provisional), ka'alikil u páayt'antik le Noj Mola'ay uti'al uláak' múuch'meyaj táan u téek k'a'abetchajalo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano', yéetel u tuukulil ka ts'a'abak juntúul U Jeel Noj Jala'ach yéetel xan ka u jóok's u páayt'aanil uláak' yéeytambal.

Le páayt'aano' k'a'abet u ts'a'abal k'aj óoltbil tumen le Noj Mola'ayo', te' ichil le 10 u p'éelel k'iinil meyaj bey ts'o'okili' u ts'a'abal le U Jeel Noj Jala'acho', ka'alikil u ch'a'óolta'al u yantal kex wakp'éeel winal ichil u k'iinil úuchik u jóok'sa'al le páayt'aano', tak tu k'iinil lekéen beeta'ak le yéeytambalo'.

U 52 jatsts'íibil.- Wa tumen jach mix táan u ka' suut tu kuuch le Noj Jala'ach ichil le u ts'ook kamp'éeel ja'ab u meyajé', yaan u ts'a'abal máax kun bin tu kúuchil, je'el bix U Yaanale', tumen leti' kun ts'o'ok-sik le a'almaj jatsk'iin meyajé', ka'alikil u beeta'al tu beel le ba'axo'ob jets'a'an ti' 51 jatsts'íibo'.

U 53 jatsts'íibil.- U Noj Jala'achil Yucatáne', wa tumen jyéeya'ab tumen kaaj ichil u jets'a'an k'iinil yéeytambal wáaj ichil uláak' k'iin jyanchaj u téek k'a'abetchajale', tu yóok'olal mixba'al je'el u béeytal u ka' k'amik le kuuch ts'o'ok u yantal ti'o', mix wa chéen je'el bix u jeel, u téek, u yaanal wáaj u k'ank'ubenukuchile'.

Mix táan u béeytal u yéeya'al uti'al u ya'almaj jatsk'iinil le meyaj ku taalbal'o':

- a) Le U Yaanal Noj Jala'acho', wa le máax ts'áaja'an uti'al ka u ts'o'oks le a'almaj jatsk'iin meyajé', wa tumen jach jumpuli' mix táan u ka' suut tu kuuch le Yéeya'an Noj Jala'acho', kex wa tumen yaanal u k'aaba' le kuucho';
- b) Le U Jeel Noj Jala'ach, le U Téek Noj Jala'ach wáaj le Lu'unkabil máak je'el máakalmáak u k'aaba' u kuuche', ka u meyajt u kuuch le Noj Jala'ach te' k'iino'ob mix táan u bin u beet le u meyajé', chéen wa tumen ka úuchuk ichil le u ts'ook u ka'ap'éeel ja'abil le a'almaj jatsk'iino'.

U 54 jatsts'íibil.- Mantats' lekéen p'áatak jach jumpuli' mix táan u ka' suut tu kuuch wáaj chéen junsúutuk kun u p'at u kuuch le Noj Jala'acho', yéetel ka'alikil u much'ikubáaj meyaj U Noj Mola'ayil Yucatán uti'al ka

u ts'áaj le U Jeel Noj Jala'acho', u jo'olpóopil le jejeláas mola'ayo'ob kun jets'bil tumen U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne' (Código de la Administración Pública de Yucatán), leti'ob kun u táan óolto'ob U Kúuchilil u Nojpáajtalil Jala'achil (Despacho del Poder Ejecutivo), ba'ale' yaan u ya'ala'al u tsoolil bix kun k'ambil le kuuch je'el máakalmáak u bixile'; le máax kun ts'a'abil u jo'olint U Nojpáajtalil Jala'achile', leti' kun k'ubik le kuuch ti' le Noj Jala'ach kun ts'a'abil tumen le Noj Mola'ayo', chéen p'el u bin te' kúuchil u k'amo'.

U KA'APÉETS'EL

Ti' u Nojpáajtalilo'ob yéetel u Kuch óolalo'ob U Noj Jala'achil Yucatán

U 55 jatsts'iibil.- U nojpáajtalilo'ob yéetel u kuch óolalo'ob U Noj Jala'achil Yucatáne':

I.- U ts'áajik k'aj óoltbil yéetel u beetik u chímpolta'al U Ya'almajt'aanilo'ob México (Leyes Federales).

II.- U nojts'áajik k'aj óoltbil, u ts'áajik k'aj óoltbil yéetel u jets'meyajtik le A'almajt'aano'ob ku ts'a'abal k'aj óoltbil tumen le Noj Mola'ayo', yéetel xan u ts'áajik ichil u baatsil tsolmeyajile', jump'éeel jach ma'alob ilaj meyajil. U ts'áajik k'aj óoltbil le nojts'iibo'ob yéetel le belbest'aano'ob ku ch'a'at'anta'al tumen U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajjo'obo', chéen wa tumen le je'elo'obo' mina'an u jala'ach ts'alabilo'ob.

III.- U ts'áajik yéetel u k'exik u jo'olpóopil le mola'ayo'ob ku ya'ala'al tumen le U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno', wa tumen le u ts'a'abalo'ob wáaj le u k'e'exelo'obo' ma' jets'a'an te' Noj A'almajt'aan wáaj te' A'almajt'aano'obo'.

III Bis.- Ku luk'sa'al.

IV.- U k'a'abetkúunsik u Nojlu'umil Kanáambalil.

V.- U k'a'abetkúunsik le méek'tankaaj poliso'obo', chéen lekéen u yil wa jach táaj k'a'ana'an ti', wa tu yóok'olal jump'éeel sajbe'entsil péek óolal tu táan kaaj.

VI.- U ts'áajik juntúul wáaj maanal ti' juntúul máak uti'al ka u meyajt le ba'axo'ob yaan u yilo'ob yéetel le p'is óolalo', way ichil wáaj paachil ti' u Péetlu'umil Yucatáne'.

VII.- Ku luk'sa'al.

VIII.- U k'áatik ti' le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', ka u páayt'ant le Noj Mola'ay uti'al uláak' múuch'meyaj kun téek k'a'abetchajalo'. Uti'al le je'ela', lekéen káajak le múuch'meyajjo'obo', k'a'ana'an u táakpajal uti'al ka u tsol ba'ax o'olal wáaj ba'axo'ob jbeet u k'a'abetchajal u páayt'anta'al, yéetel xan le ba'ax wáaj le ba'axo'ob jach k'a'ana'an ka kaxta'ak ti'ob jump'éeel u ts'ookjets't'aanilo'obo'.

IX.- U ts'áajik le áantajilo'ob k'a'ana'an ti' le U Nojpáajtalil P'is óolalo', uti'al ka u séeb beet u jáalk'ab jéets'meyajil.

X.- U beetik k'exbesajilo'ob ti' le A'almajt'aano'ob yéetel ti' le Jets'nojt'aano'obo', je'el bix u je'ets'el te' tu 38 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana'.

XI.- U k'a'abetkúunsik le páajtalil yaan ti' uti'al u káajsik u tsoltuukulil le A'almajt'aano'obo', le je'elo' ku ts'a'abal ti' tumen u 35 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana'.

XII.- U chímpoltik le ba'ax ku ya'ala'al te' tu 28 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana'.

XIII.- U ts'áajik k'aj óoltbil le páayt'aan uti'al ka úuchuk le yéeytambalo'ob je'el bix suukile'.

XIV.- U ts'áajik k'aj óoltbil tu táan U Noj Mola'ayil Yucatán, ba'ale' ma' u máan ti' 25 ti' noviembre ti' láalaj ja'ab, le yáax tsoltuukulo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel U Ya'almajt'aanil K'amtaak'in yéetel u Pa'atuukulil u Xuptaak'inil U Noj Jala'achil Yucatán, wa tumen leti' le je'elo'ob kun beelankuunajo'ob te' ja'ab ku taalo'.

Lekéen káajak jump'éeel u tsolmeyajil u jala'achil Yucatán te' k'iin jets'a'an te' tu 48 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana', U Noj Jala'achil Yucatáne', jach chéen juntéene', yaan u túuxtik ti' U Noj Mola'ayil Yucatán le yáax tsoltuukulo'ob ts'o'ok u xmáanchi'ita'alo'obo', ka'alikil ma' u máan ti' 20 ti' diciembre ti' le ja'ab lekéen káajak le a'almaj jatsk'iin meyaj le uti'al úuchuk u yéeya'alo'.

Bey túun xane', k'a'ana'an u táakbesik te' ichil U Pa'atuukulil u Xuptaak'inil le meyaj xak'alkaxanil unajo', le jatsaljaats taak'in k'a'ana'an uti'al ka bo'ota'ak le kuch óolalo'ob jyanhaj te' meyaj xak'alkaxanilo'ob ts'o'ok u máano'obo', bey ka bo'ota'ak te' meyaj xak'alkaxanil ku xmáanchi'ita'alo', chéen wa tumen:

a) U p'axtaak'in kaaj tu Péetlu'umil Yucatán, wáaj u p'axtaak'in le péetlu'um molayo'ob táan óolta'ano'ob tumen le U Nojpáajtalil Jala'achilo', je'el bix éejenta'anil tumen le A'almajt'aano'ob yéetel le Jets'nojt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', wáaj

b) Ku taalbalob ti' paaklank'axt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel pa'ajo'olo'ob uti'al u ts'a'abal meyajilkaajo'ob éejenta'an tumen le Noj Mola'ayo' (H. Congreso), je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

XV.- U jach kaxtik jump'éeel nu'ukbesajil chéen tu juunal wáaj yéetel u yáantajil le kuchnáal ts'áaja'an tumen le U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno', tu yóok'olal le bo'olsi'ipilo'ob k'a'ana'an u jets'meyajta'al tumen le jala'ach tsolmeyajilo'obo', wa tumen ma' u chíimpolta'al le jala'ach belbest'aanilo'obo', u belbest'aanilo'ob le poliso', yéetel le uláak' ba'alo'ob jets'a'an tumen le A'almajt'aano'obo'.

XVI.- Ku luk'sa'al.

XVII.- U bin u jala'ach xiimbalt u méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán, lekéen u yil bey jach k'a'abete'.

XVIII.- U táakpajal te' Noj Mola'ay le k'iin ku tukultik bey jach k'a'abete', uti'al ka u ts'áaj k'aj óoltbil wáaj ka u láat' óolt jump'éeel yáax tsoltuukul ku taalbal ti' U Nojpáajtalil Jala'achil wáaj uti'al u ts'áajik páajtalil ti' je'el máaxak kuchnáalil ku meyaj te'elo', uti'al ka u beet xan le ba'ax k'a'abeto'.

XIX.- U ts'áajik páajtalil ti' u ajmeyajkaajilo'ob yéetel ti' u meyajnáalilo'ob U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatán ka'alikil u meyajtikob'ob u kucho'ob, je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

XX.- U k'áatik ka kanáanta'ak U Nojpáajtalilo'ob Kaaj tu Nojlu'umil México wa ka téek yanak jump'éeel líik'baltáambal wáaj u péeksbalil ba'ateltáambal way Yucatáne'.

XX Bis.- U k'áatik ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Nojlu'umil México ka u xak'alkaxant le ba'alo'ob ku yila'al bey yaayaj táats' máansajilo'ob ti' le u páajtalilo'ob wíiniko'.

XXI.- U ts'áajik u t'áalk'ubil náajalil yéetel u yáantaj taak'inil ti' le mola'ayo'ob ku je'ets'elo'ob way Yucatáne', bey xan ti' le meyajkúuchilo'ob yéetel le túumben paak'alo'obo', wa tumen k'a'ana'ano'ob wáaj nojochkíinta'ano'ob.

XXII.- U jets'ik le beelankilmeyajo'ob k'a'ana'an uti'al ka táakpajak máak yéetel ka k'áatchi'ita'ak kaaj te' tu Junmúuch' Chuka'an Tsolmeyajil Yucatáno' (Sistema Estatal de Planeación Integral), bey xan u chuuntuukulilo'ob uti'al ka beeta'ak u pa'ajo'olil, ka máak'anta'ak, ka péets'meyajta'ak yéetel ka p'ismeyajta'ak le u pa'atukulilo', pak'te' yéetel u tsolmeyajil jatsaljaatskaaj, bey ka'anal u biilalo'obe', ku taalbalob ti' mola'ayo'ob yéetel jets'a'an u meyajilo'ob.

XXII Bis.- U k'a'abetkúunsik tuláakal ba'ax k'a'ana'an ti', uti'al ka u táan óolt bix úuchik u jóok'ol le jets't'aan k'áatchi'ilo'obo', je'el bix u tso'olol te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

XXIII.- U beetik yéetel u túuxtik U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtalil Yucatán, u túumbenkuunsajilo'ob, le tsolmeyajo'ob xmáanchi'ita'an te' tu XXII jatsabil le jatsts'iiba', yéetel xan le chuuntuukulo'ob ku k'a'abetchajal ti' le U Noj Mola'ayil Yucatán uti'al ka k'aj óolta'ak yéetel ka ch'a' óolta'ak lekéen u k'a'abetkúuns u ya'almaj nojpáajtalilo'obo'.

XXIV.- U ts'áajik k'aj óoltbil u xuptaak'inil kaaj pak'te' yéetel le ju'un táan óoltiko', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', yéetel

XXV.- Le uláak' nojpáajtalilo'ob yéetel kuch óolalo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel tumen le uláak' A'almajt'aano'obo'.

U YÓOXPÉETS'EL

Tak tu'ux ku náakal u Nojpáajtalilo'ob le Noj Jala'acho'

U 56 jatsts'íibil.- Le Noj Jala'acho' mix táan u béeytal:

I.- U jach p'atik u kuuch, mix xan u jóok'ol tu Péetlu'umil Yucatán, mix xan u téek p'atik u meyajil u kuuch tu yóok'olal maanal ti' 60 u p'éelel k'iin wa tumen mina'an mix jump'éelel nojba'al beetik bey ojéela'an tumen le Noj Mola'ayo'. Uti'al lekéen téek p'a'atak u kuuchil wáaj lekéen mina'anchajak le Noj Jala'ach bey ma' u máan ti' 60 u p'éelel k'iine', le kuchnáal kun ts'a'abil tumen le U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne', leti' kun u meyajt le Noj Kúuchilo'.

II.- U xche' jets'ik bo'ol taak'ino'ob.

III.- U beetik ma' u yúuchul, mix xan u xaankuntik u k'u'ubul le Noj Mola'ayo'.

IV.- U beetik ma' u yúuchul, mix xan u xaankuntik u yúuchul le yéeytam-balilo'ob tu táan kaajo', mix xan u táakpajal ichil le je'elo'obo' uti'al ka tse'elek tu yóok'olal juntúul máak u k'áat leti', wa tumen leti' ka u beetej wáaj yéetel u táak óolalil uláak' jala'acho'ob wáaj kuchnáalo'ob, tumen leti' kun beetik u yantal kaxansi'ipilil yéetel u mixba'alkuunta'al le yéeytambalo'.

IV Bis.- U beetik ma' u yúuchul, mix xan ka táakpajak ichil u tsolbeelankilo'ob le jets't'aan wáaj le a'almajt'aan k'áatchi'ilo', wa yaan u tuukulil ti' ka u beet u yantal k'ex óolal tu yóok'olal bix kun jóok'ol ka'ach le yéeytambalo'.

V.- U táakpajal te' ichil le jejeláas ba'alo'ob ma' kaxta'ak u nu'ukbesajilo', mix xan u yoksikubáaj t'aan lekéen jo'op'ok u p'is óolta'al le k'ala'an wíiniko'obo'.

VI.- U túuxtik ka bo'ota'ak p'aaxo'ob, ka'alikil u túuxtik xan ka beeta'ak u k'al xoktaak'inil le máaxo'ob yaan u p'aaxo'ob ti' U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáno', uti'al ka u p'at mina'an u p'aax U Mola'ayil Moltaak'in tu táan Kaaj (Hacienda Pública); yéetel

VII.- U cha'ik wáaj u muk' óoltik ka yanak kúuchilo'ob way Yucatán tu'ux ku yúuchul buul ma' ts'áaja'an u páajtalil ti'obi', wáaj tu'ux ku ts'a'abal ma' k'ambe'en cha'ano'obi'.

U KAMPÉETS'EL

Ti' u Tsoltuukulmeyajil U Nojpáajtalil Jala'achil

U 57 jatsts'íibil.- Uti'al ka meyajta'ak le ba'alo'ob k'uba'an tu k'ab U Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatáne', u jo'olpóopile' yaan u yáantikubáaj yéetel le ajmeyajkaajo'ob ku je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno'.

U 58 jatsts'íibil.- Uti'al ka jo'olinta'ak u mola'ayilo'ob U Nojpáajtalil Jala'achile', k'a'ana'an juntúul Méxiko lu'unkabil máak ka'alikil u k'a'abetkúunsik u páajtalilo'ob.

U 59 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalil Jala'achile' yaan u pa'ajo'oltik óoxman-óox winal tsolmeyajo'ob tu yóok'olal bix u bin u kaxan áantajil yéetel u meyaj u tsolmeyajil kaaj, bey xan tu yóok'olal u taak'inil, ba'ale' le je'elo'obo' k'a'abet u ch'a'ikubáajo'ob yéetel le U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtalil Yucatáno', ku ts'o'okole', yaan u k'a'abetchajalo'ob uti'al ka meyajta'ak le tsolmeyajil ku xmáanchi'itik le u 28 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

Le óoxman-óox winal tsolmeyajo'obo' yaan u ts'a'abalo'ob ojéeltbil tu táan kaaj yéetel yaan xan u k'u'ubulo'ob tu k'ab le lu'unkabililo', uti'al ka t'u'ulpachta'ak yéetel ka p'ismeyajta'ako'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

U 60 jatsts'íibil.- Tuláakal u yáax tsoltuukulil le A'almajt'aano'ob yéetel le Jets'nojt'aano'obo', bey xan le belbest'aano'ob yéetel le makt'aano'ob kun pa'ajo'oltbil, kun nojts'a'abil k'aj óoltbil wáaj chéen kun ts'a'abil k'aj óoltbil tumen U Nojpáajtalil Jala'achile', uti'al ka kuch óolta'ake' k'a'ana'an ka joronts'íibta'ak tumen le u jo'olpóopilo', bey xan tumen u jo'olpóopilo'ob le mola'ayo'ob ku je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno', tumen mixba'al u biilalo'ob wa mina'an le je'el xan ti'obo'.

U 61 jatsts'íibil.- U jo'olpóopil u mola'ayil yéetel u kúuchilo'ob U Nojpáajtalil Jala'achile', bey xan u jo'olpóopilo'ob le jejeláas Kúuchil Meyajo'ob yéetel tuláakal u ajmeyajkaajilo'ob U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne', wa tumen beyo', yaan u kuch óoltiko'ob le belbest'aano'ob kun u ts'áajo'ob wa ku táats'máansiko'ob U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxiko, le Noj A'almajt'aana' yéetel le uláak' A'almajt'aano'obo'. Le kuch óolala' ma' unaj u beetik k'aas ti' le Noj Jala'acho', wa tumen ti' u taalbali'.

Wa tumen mina'an u ajmeyajkaajilo'ob yéetel u kuchnáalilo'ob U Nojpáajtalil Jala'achil te' tu kúuchil u meyajo'obo', yaan u ts'a'abal u yaanalilo'ob je'el bix u je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanil u Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne'.

U JO'OPÉETS'EL Ti' le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo'

U 62 jatsts'íibil.- Le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo' (Ministerio Público), jump'éelili' Mola'ay mix táan u béeytal u jáatsal, ku táan óoltik le ba'axo'ob u k'áat le kaajo', yéetel yaan u tuukulil ti' u jo'olintik u toj xak'almeyajta'al le ba'axo'ob ku ya'ala'al bey kaxansi'ipilo'ob tumen le A'almajt'aano'; u jets'meyajtik ka yanak p'is óolal tu táan le kúuchil p'is óolalo'obo', yéetel ku ch'a' óoltik bix je'el u béeytal u kanáantik máaxo'ob loobilta'an wáaj máaxo'ob j-il u yúuchul loobilal, je'el bix u ya'ala'al tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

Le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo', bey u jo'olpóopil kaaje', yaan u yilik ka chiimpolta'ak tu beel le A'almajt'aano'obo', yéetel yaan xan u beelankuuntik u meyaj ka'alikil u ch'a' óoltik u chuunt'aanilo'ob ma'alob oksaj óolal, p'is óolal, keetkunajil, jáalk'abil, a'almajlil, tojtuukulil yéetel múuch' áantajil.

Uti'al ka ila'ak u beetik u meyaj tu beele', le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo' yaan u p'áatal tu k'ab U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Péetlu'umil Yucatán (Fiscalía General del Estado de Yucatán), le je'ela' jump'éel u mola'ayil U Nojpáajtalil Jala'achil, yaan u ka'anal jáalk'abil yéetel kaxan áantajil, ku p'áatal xan tu k'ab U Noj Xak'alkaxannáanil u Péetlu'umil Yucatán (Fiscal General del Estado), tumen leti' kun a'almaj jo'olpóoptik; yaan u yáantikubáaj yéetel le ajpoliso'ob kúuchmuk'tik u xak'almeyajil le kaxansi'ipilo'obo', tumen le je'elo' yaan u p'áatal tu táan u jala'achkuunajil, bey xan le polis yéetel le kanáambalil kúuchililo'ob uti'al kaaj yéetel ma' uti'al kaajo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'obo'.

U Noj Xak'alkaxannáanil u Péetlu'umil Yucatáne', ts'a'abil kun beetbil tumen U Noj Jala'achil Yucatán (Titular del Ejecutivo del Estado), ka'alikil xan u je'ets'el tumen U Noj Mola'ayil Yucatán. Juntúul máake', uti'al ka u k'am u kuuchil U Noj Xak'alkaxannáanil u Péetlu'umil Yucatáne', k'a'ana'an: sijnáal bey México lu'unkabile'; ka yanak kex 35 u p'éelel ja'ab ti' tak tu k'iinil lekéen ts'a'abak le u kuucho'; ka u ye'es yaan ti' kex 10 u p'éelel ja'ab káajak u meyaj, yéetel u noj ju'unil tu'ux ku

ya'alik u xokmaj u ajmeyajil a'almajt'aan; ka yanak ti' jump'éel ma'alob toj kuxtal, yéetel wa ma' jets' a'almajt'anta'ak uti'al ka u bo'ot jump'éel si'ipili'.

U Noj Xak'alkaxannáanil u Péetlu'umil Yucatáne', je'el u béeytal u k'e'exel tumen le Noj Jala'acho', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

U Ya'almajt'aanil u Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Péetlu'umil Yucatán (Ley de la Fiscalía General del Estado) kun no'ojbesik u táakbesajil, u tsolwíinkilil, bix kun meyaj, u páajtalil yéetel u tolmeyajil. Bey xane', yaan u jets'ik u ka'anal meyajil xoknáal uti'al le ajmeyajkaajo'ob táakpaja'ano'ob te' Mola'ay Xak'alkaxano'.

U WAKPÉETS'EL Ti' U Mola'ay Áantajil Si'ipilnak Wiiniko'ob

U 63 jatsts'íibil.- U Mola'ay Áantajil Si'ipilnak Wiiniko'obe' (Defensoría Pública) jump'éel mola'ay ku meyaj tu táan kaaj yéetel k'a'ana'an u ts'a'abal tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán, le je'elo' k'a'abet u ts'áajik jump'éel jach ma'alob yéetel ka'anal a'almaj áantajil ti' si'ipilnak máako'ob mina'an juntúul ajmeyajil a'almajt'aan áantiko'ob, ba'ale' ichil u tuukulil xma' bo'olil je'el ti' ba'axak súutukile'; u kanáantik u junkeetilil máak tu táan A'almajt'aan; u ye'esik jump'éel ma'alob tsolbeelankil ka'alikil u chiimpoltik u tsikbe'enil le máako'ob ku yáantiko'obo'; bey xane', yaan u k'a'aytik u meyaj ti' le táankelemo'ob yéetel le lóok'bayeno'ob táan u bo'otik u si'ipilo'ob tu táan le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'obo', yéetel yaan u tsolnu'ukbesik ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u kuxtal máak, u tolmeyajil mola'ay, komba'albalil yéetel áantajil ti' máaxo'ob kun k'áatik, ba'ale' chéen bey wa mina'an u páajtalil u bo'otiko'ob u meyaj juntúul ajmeyajil a'almajt'aan je'el bix suukile'.

U ts'a'abal le áantaj meyajil beyo', ku p'áatal tu k'ab U Mola'ayil Áantajil ti' Si'ipilnak Wiiniko'ob tu Péetlu'umil Yucatán (Instituto de la Defensoría Pública del Estado), le je'elo' jump'éel u mola'ayil U Nojpáajtalil Jala'achil, yaan u ka'anal jáalk'abil yéetel kaxan áantajil, yéetel ku p'áatal tu k'ab U Noj Ajkanan Péetlu'umil Yucatán (Defensor General del Estado), tumen leti' kun jo'olintik yéetel kun a'almaj jo'olpóoptik.

U Mola'ayil Áantajil ti' Si'ipilnak Wiiniko'ob tu Péetlu'umil Yucatáne', k'a'ana'an u yantal ti' jump'éel u tsolwíinkilil tu'ux ka táakpajak kex chéen jump'éel u kúuchilil uti'al ka jets'meyajta'ak a'almajt'aani', uláak'e' uti'al ka xak'alxokta'ak, ka xak'almeyajta'ak yéetel ka xak'alka-

xanta'ak, yéetel uláak' jump'éeel uti'al ka xak'al ilta'ak kimeno'ob. Yaan xan u yantal ti' ajkanano'ob tu táan kaaj yéetel le uláak' múuch'meyaj-náalo'ob kun jets'bil tumen le u ya'almajt'aanilo'.

A'almajt'aan kun jets'ik bix kun kaxtbil u ajmeyaj a'almajt'aanilo'ob le a'almaj áantajil tu táan kaajo', uti'al ka ts'a'abak u paaklank'axt'aanilo'ob ka yanak meyajkaajilo'ob ka'alikil u táakpajal wíiniko'ob wáaj mola'ayo'ob mixba'al yaan u yilo'ob yéetel le Mola'ayo'.

U náajal le ajkanano'ob tu táan kaajo' ma' unaj kaabal ti' u náajal u xak'alkaxannáalilo'ob le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo'.

A'almajt'aan kun no'ojbesik u táakbesajil, bix kun meyaj, u páajtalil yéetel u tsolmeyajil U Mola'ay Áantajil ti' Si'ipilnak Wíiniko'ob tu Péetlu'umil Yucatán, je'el bix jets'a'anil tumen le Noj A'almajt'aana', yéetel yaan xan u jets'ik u ka'anal meyajil xoknáal uti'al le ajmeyajkaajo'ob táakpaja'ano'ob te' mola'ay áantajilo'.

U WAKP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL TI' U NOJPÁAJTALIL P'IS ÓOLAL

U YÁAX PÉETS'EL Ti' U Nojpáajtalil P'is óolal

U 64 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne' ti' yaan ti' U Noj Kúuchilil P'is óolal, ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil, ti' U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo', ti' U Yáax Kúuchililo'ob P'is óolal (Juzgados de Primera Instancia) yéetel ti' uláak' kúuchilo'ob ts'aka'an, wáaj kun ts'a'abilo'ob ti' le k'iino'ob ku taal tumen le A'almajt'aano'. Ka'alikil u beetik u p'is óol meyaje', yaan u p'is óolal yéetel u chuunt'aanil jáalk'abil, keetkunajil, chéen tu juunalil, a'almajilil, tojtuukulil yéetel a'almaj kanáambalil.

A'almajt'aan kun jets'ik yéetel kun nu'ukbesik U Yáax Kúuchililo'ob P'is óolal; bey xane', leti' kun jets'ik le beelankilmeyajo'ob k'a'ana'an uti'al ka ts'a'abak le ajp'is óolalo'obo', yéetel xan ba'axo'ob k'a'abet ti'ob uti'al ka p'áatako'ob tu kucho'ob.

U Noj Kúuchilil P'is óolale' leti' u jach nojoch mola'ayil U Nojpáajtalil P'is óolal, tumen ti' kun táakpajal 11 u túulul Noj Ajp'is óolalo'obi', le je'elo'obo' yaan u yantal u yaanalo'ob uti'al ka p'áatako'ob meyaj tu kúuchilo'ob lekéen téek mina'anchajako'ob tu meyajo'ob maanal ti' óoxp'éeel winal; le noj kúuchilo' yaan u meyaj ich Báankabil yéetel Kúuchilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'obo'.

U Kúuchililo'ob u Noj Mola'ayil P'is óolale' (Salas del Tribunal Superior de Justicia) je'el u béeytal u meyajo'ob yéetel juntúul wáaj yéetel junmúuch' noj ajp'is óolale'. Le Kúuchil P'is óolalo'obo' yaan u k'aj óoltiko'ob le ba'alo'ob, le nu'ukulmeyajo'ob yéetel le beelankilmeyajo'ob kun jets'bil tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

U múuch'meyajilo'obe' yaan u yojéelta'al tumen kaaj, ba'ale' ma' bey kun úuchul wa ka k'áata'ak tumen u yutsil kuxtal wáaj tumen u k'ambe'enil kaaji', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aano'.

U ts'ookjets't'aanilo'ob U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolale', yaan u ch'a'abalo'ob bey jach jets'elnako'ob yéetel mixmáak je'el u béeytal u jelbesike', le beetik mix táan u béeytal u beeta'al p'is óolal ti'ob, mix uláak' ba'al tu yóok'olal.

U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolale', yéetel u tuukulil u beetik jump'éeel u ma'alob t'oxmeyajil le ba'alo'ob k'a'ana'an u meyajta'al tumen U Kúuchililo'ob u Noj Mola'ayil P'is óolale', yaan u yantal ti' u nojpáajtalil uti'al u beetik noj mokt'aano'ob k'a'ana'an u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno' (órgano de difusión oficial del Estado), uti'al tuláakal le a'almajt'aan oksaj óolalo'ob k'a'ana'an u yantalo'.

Láalaj kankamp'éeel ja'abe', u Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolale' yaan u yéeyik u Jo'olpóopil le Kúuchilo', te' ichil le máax táakpa-ja'ano'obo'o'; le máax kun yéeybilo', mix táan u táakpajal ti' mix jump'éeel Kúuchil P'is óolal, ku ts'o'okole' je'el u béeytal u ka' yéeya'al uti'al uláak' jump'éeel jatsk'iin meyajje'.

U Jo'olpóopil le U Noj Kúuchilil P'is óolalo', leti' kun u beet u ya'al-maj jo'olpóopil le U Nojpáajtalil P'is óolalo', yéetel le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'.

A'almajt'aan kun jets'ik u t'aanil ti' ba'axo'ob kun ch'a'abil bey kuch óolalo'ob le chuuntuukulo'ob kun jets'bil tumen u Kúuchililo'ob yéetel u Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal, tu yóok'olal bix kun na'atbil le Noj A'almajt'aana', le A'almajt'aano'obo', le péetlu'umil yéetel le méek'tankaaj belbest'aano'obo', bey xan le ba'axo'ob k'a'abet uti'al ka jáawsa'ak yéetel ka jelsesa'ako', ba'ale' ma' u táats' máansa'al u méek'tampáajtalil U Kúuchilo'ob P'is óolal tu Nojlu'umil México (Tribunales de la Federación).

U Noj Ajj'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', wakp'éeel ja'ab kun xáantal tu kuucho'ob, le je'elo' ku káajal u xo'okol le k'iin kun u beeto'ob le A'almajch'a'at'aano', lekéen ts'o'okok le je'elo'obo' je'el u béeytal u je'ets'elo'ob uti'al uláak' jump'éeel jatsk'iin meyaj tak tu yóok'olal bolomp'éeel ja'ab, ku ts'o'okole', ka'alikil u meyajtik u kuucho'obe' chéen je'el u béeytal u k'e'exelo'ob je'el bix u je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel le a'almajt'aano'ob jets'ik u kuch óolalo'ob le ajmeyajkaajo'obo'.

Lekéen ts'o'okok le 15 u p'éeel ja'ab ku xmáanchi'itik le jatsts'íiba', u Noj Ajj'is óolalo'ob u Noj Kúuchilil P'is óolale' yaan u yantal ti'ob u páajtalil u k'amiko'ob jump'éeel bo'ol ku xu'ulul tak le k'iin lekéen kíimi-ko'obo', le je'elo' ku bin u je'ets'el ka'alikil u ch'a' óolta'al le buka'aj ku náajaltik le Noj Ajj'is óolalo'ob táan u meyajjo'obo', yéetel xan je'el bix u je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil P'is óolale' (Ley Orgánica del Poder Judicial).

Le Noj Ajj'is óolalo'ob (Magistrados) yéetel le Ajj'is óolalo'obo' (Jueces) yaan u k'amiko'ob jump'éeel ma'alob bo'olal ma' unaj u p'atiko'ob chéen beyo'o', le je'el xano' mix unaj u jump'íitkuunsa'al ka'alikil u beetik u meyajji'.

U tsolmeyajil, u kanáambalil yéetel u toj óolkinajil U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', ka'alikil ma' u táakpajal U Noj Kúuchilil P'is óolale', ku p'áatal tu k'ab U Múuch'tambalil Ajj'is óolal ti' u Nojpáajtalil P'is óolalil (Consejo de la Judicatura del Poder Judicial), je'el bix u tso'olol te' chuunts'íibo'ob kun jets'bil tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'obo'.

Le taak'in kun ts'a'abil ti' U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', ma' unaj u yéemel ti' le 2% ti' tuláakal le xuptaak'in pa'atukulta'an u beeta'alo', ku ts'o'okol xane', ma' unaj u yeensa'al ti' le buka'aj ts'a'ab te' ja'ab táant u máano', tumen le je'elo' ja'abmanja'ab kun jets'bil je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', jump'éeel u ka'anal mola'ayil U Nojpáajtalil P'is óolal, tu'ux kun táakpajal óoxtuul Noj Ajj'is óolalo'obi', le je'elo' yaan u yantal ti' u páajtalil u k'aj óoltik, u kaxtik nu'ukbesajil yéetel utsil ti' le talamilo'ob ku taasik le tsolmeyaj yéetel le xak'alkaxan kun chíikpajalo'ob ichil U Tsolmeyajil Kaaj tu táan nojlu'um wáaj tu táan u péetlu'umil Yucatán yéetel le Méek'tankaajo'obo', yéetel le uláak' máako'ob wáaj mola'ayo'obo', bey xan ti' le tsolmeyajil ka'akajilo'ob tu'ux kun lúubul le ajmeyajkaajo'obo'.

U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo', jump'éeel u méek'tampáajtal mola'ayil U Nojpáajtalil P'is óolal, le je'elo' yaan u yantal ti' u páajtalil uti'al u kaxtik nu'ukbesajil ti' le ba'alo'ob ku jóok'ol tu yóok'olal le meyaj ku yúuchul ichil le jala'acho'ob yéetel le u meyajnáalo'obo', ka'alikil u ch'a' óoltik le páajtalilo'ob yéetel le tsolwíinkilil ku ts'a'abal ti' tumen le A'almajt'aano'.

Leti' le A'almajt'aano'ob kun jets'ik uláak' bixilo'ob uti'al ka k'uchuk jump'éeel mola'ay te' k'uuxil méek'tampáajtalilo', uti'al ka kaxta'ak nu'ukbesajil ti' le k'uuxilo'ob ku yantalo', bey xan le mola'ayo'ob kun jets'meyajtiko'obo'.

U KA'APÉETS'EL

Ti' Ba'axo'ob K'a'ana'an uti'al u k'a'amal u kuuchil Noj Ajj'is óolal

U 65 jatsts'íibil.- Juntuul máak uti'al ka ts'a'abak bey Noj Ajj'is óolal tu Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', k'a'ana'an:

I.- Sijnáal bey México lu'unkabile' yéetel ka yanak xan ti' u lu'unkabilil Yucatán.

II.- Bey táan u k'a'abetkúunsik u almejen yéetel u kajnáal páajtalilo'obe'.

III.- Ka yanak ti', le k'iin lekéen ts'a'abak u kuucho', u noj ju'unil tu'ux ku ya'alik u xokmaj u ajmeyajil a'almajt'aan, k'uba'an ti' tumen juntúul jala'ach wáaj jump'éeel mola'ayil ts'áaja'an u páajtalil ti' u beetik, yaan kex 10 u p'éelel ja'ab k'u'ubuk ti'.

VI.- U beetik le ba'ax ku ya'ala'al te' tu IV jatsabil le u 95 jatsts'íibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México'.

V.- Ka yanak kex 35 u p'éelel ja'ab ti', tak tu k'iinil lekéen ts'a'abak le u kuucho', yéetel xan ma' u máan ti' 65 u p'éelel ja'ab xan.

VI.- Bey ts'o'ok u kajtal kex ka'ap'éeel ja'ab way tu Péetlu'umil Yucatán bey ma'ili' k'uchuk u k'iinil u ts'a'abal le u kuucho', yéetel

VII.- Bey ma' u beet u jo'olpóopil te' tu Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatáno', te' tu mola'ayilo'ob wáaj tu kúuchililo'ob U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno' (Administración Pública del Estado de Yucatán), ti' jump'éeel jáalk'ab mola'ay, bey xan wa ma' u beet u Ka'anal Ajjets' a'almajt'aanili', u Kaabal Ajjets' a'almajt'aanil, u Ajjets' a'almajt'aanil, U Yáax Jala'achil Méek'tankaaj wáaj u jo'olpóopil jump'éeel oksajk'uuj múuch'kabil, kex jump'éeel ja'ab ma'ili' ts'a'abak u kuuche'.

U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Ka'anal Kúuchilil P'is óolal uti'al Táankelem yéetel Lóok'bayeno'obe' (Magistrados de la Sala Especializada en Justicia para Adolescentes), k'a'ana'an u ye'esiko'ob jach u yojel u beeto'ob le meyaj táan u k'u'ubul ti'obo'.

U táan óolalil: Le u yóoxp'éeel xóot'ts'íibil le jatsaljaatsts'íiba', jluk'sa'abij. Jts'a'ab k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabilo', tu k'iinil 20 ti' junio tu ja'abil 2014.

U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil, yéetel xan ti' U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo', k'a'ana'an u ye'esiko'ob u yáax beetmajo'ob le meyajo' yéetel u yojelo'ob jejeláas ba'alo'ob tu yóok'olal xan.

U 66 jatsts'íibil.- Le máaxo'ob kun ts'a'abil k'aj óoltbil uti'al ka u k'amo'ob u kuuchil U Noj Ajp'is óolal ti' u Nojpáajtalil P'is óolale' (Magistrado del Poder Judicial), unaj u ch'a' óolta'alo'ob bey máako'ob ts'o'ok u beetiko'ob jump'éeel ma'alob yéetel no'ojbe'en meyaj tu yóok'olal u kanáanil, u beeta'al p'is óolal, ti' u meyajil p'is óolal wáaj xan ka u k'am óolto'ob tumen yaan u tojbe'enil ti'ob, u páajtalil u beetiko'ob le meyajo' yéetel chika'an ts'o'ok u meyajo'ob ti' uláak'ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u meyajil p'is óolal, je'el bix u je'ets'el te' beelankilmeyaja'.

U Noj Jala'achil Yucatáne' yaan u yéeyik óoxtúul máak kun u túuxt ti' U Noj Mola'ayil Yucatán, lekéen xak'alta'ak le ba'ax ku tukultiko' ichil 30 u p'éelel k'iin, ka béeychajak u ts'áajik juntúul Noj Ajp'is óolal (Magistrado) yéetel u yéeybalil maanal ti' chúumukil meyajnáalo'ob yano'ob te' múuch'tambalo'.

U táan óolalil: Le u yóoxp'éeel xóot'ts'íibil le jatsts'íiba', jluk'sa'abij. Jts'a'ab k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabilo', tu k'iinil 20 ti' junio tu ja'abil 2014.

Je'el u béeytal u p'a'atal tu kúuchil le Noj Ajp'is óolalo'ob tumen U Noj Mola'ayil Yucatáno', chéen wa le k'iino'ob táan u beetik u meyajjo'obe', tu beetajo'ob jump'éeel no'oja'an meyaj, je'el bix u ye'esik u ya'almajt'aanil le meyajil p'is óolalo'.

Uti'al le je'elo', U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolale' (Pleno del Tribunal Superior de Justicia) yaan u beetik jump'éeel xak'almeyaj tu'ux kun u ye'es u meyaj yéetel ma'alob tuukul ti' le u kuucho', je'el bix u ya'alik le A'almajt'aano'. Le p'ismeyajo' yaan u ts'a'abal k'aj óoltbil ti' U Noj Mola'ayil Yucatán uti'al u yilik yéetel u tukultik ba'ax kun beetbil, ba'ax unaj u chíimpol'ta'al tumen u ya'abil le Ajjets' a'almajt'aano'obo' ti' le múuch'meyajil yaan ba'ax yaan u yil yéetelo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U 67 jatsts'íibil.- Lekéen okok u meyajt u kuucho'ob U Noj Ajp'is óolalo'ob u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u ts'áajiko'ob ojéeltbil tu táan le Noj Mola'ay wáaj le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', chéen te' ichil u je'elsajbáajilo'ob le u yáaxo', U Ya'almajch'a'at'aanil: U t'aan le Jo'olpóopo'; Ka mokt'antik wáaj a tuukul uti'al a meyajtik tu beel yéetel u chuka'anil a wóol u kuuchil U Noj Ajp'is óolalil u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, yéetel ka a kanáant yéetel ka a beet u chíimpol'ta'al U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, bey xan le Noj A'almajt'aana', yéetel le A'almajt'aano'ob kun taalballo'ob ti'ob xano', yéetel xan a mantats' kaxtik jump'eeel jach ma'alob kuxtal way tu Nojlu'umil México yéetel

way tu Péetlu'umil Yucatáne' – U Núukt'aan le Noj Ajp'is óolalo': "Kin mukt'antik in tuukul – U t'aan le Jo'olpópo': Wa tumen ma' bey úchak a beetike', u kajnaalilo'ob México yéetel Yucatán u k'áat óolto'ob tech".

U 68 jatsts'íibil.- U meyajil le Noj Ajp'is óolal yéetel le U Múuch'tambalnáalil Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatané' (Consejero de la Judicatura del Poder Judicial del Estado), chéen je'el u béeytal u p'a'atal tu yóok'olal jump'éel noj si'ipilil jets'a'an tumen U Noj Mola'ayil Yucatán, wa tu je'elsajbáajile' tumen le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo'.

U p'áatal ma' u bin meyaj le Noj Ajp'is óolalo'obo' wáaj le U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán tumen j-úuch loob ti'ob, tumen ma' jbin wajayp'éel k'iini' wáaj jach tu xu'ulsaj u bine', yaan u k'e'exelo'ob je'el bix u ya'alik le A'almajt'aano'.

Yaan u beeta'al u jach p'atik u meyaj le Noj Ajp'is óolalo'obo' yéetel le U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáno', wa ku k'oja'antal ti' u tuukul wáaj ti' u wiinikilil, ka u beet ma' u meyajtik le kuucho', je'el bix u ya'alik le A'almajt'aano'obo'.

Le Noj Ajp'is óolalo'obo', U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob, Ajp'is óolalo'ob yéetel U No'ojk'abilo'ob u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne' (Secretarios del Poder Judicial del Estado), mix táan u béeytal jumpuli' u k'amiko'ob wáaj u beetiko'ob jump'éel meyaj wáaj k'uben ti' U Múuch' Péetlu'umilo'ob México, ti' le Péetlu'umilo'obo', ti' Distrito Federal wáaj ti' uláak' máako'ob, chéen meyajob ti' ka'anal kúuchil, u kúuchil ka'ansajo'ob, kúuchilo'ob káan ik'ti'ilil wáaj kúuchil áantajo'ob.

Le máaxo'ob ts'o'ok u beetik U Noj Ajp'is óolalilobe', U Múuch'tambalnáalil Ajp'is óolalo'ob wáaj U Ajp'is óolalil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne' (Juez del Poder Judicial del Estado), ma' unaj u beetiko'ob meyajob ichil u ja'abil u p'ato'ob le meyaj, je'el ba'axak o'olale', u beetik u kanáanilo'obe', ajmeyajil a'almajt'aan wáaj u meyaj tu k'aaba' yaanal máak tu táan u mola'ayilo'ob U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, ku béeytal u beetik chéen tu'ux ku ya'alik le A'almajt'aano'.

Le ba'axo'ob mix táan u cha'abal u beeta'al te' jatsts'iiba' ku béeytal u je'ets'el tak ti' le ajmeyajkaajo'ob ts'áaja'an u páajtalil u je'eledo'obo'.

U YÓOXPÉETS'EL Ti' u Páajtalilo'ob U Noj Kúuchilil P'is óolal

U 69 jatsts'íibil.- Tu k'ab U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal ku p'áatal:

I.- U meyajtik u páajtalil u chúunsik A'almajt'aano'ob ku ts'áajik u páajtalil le Noj A'almajt'aana'.

II.- U xak'altik u jets't'aanilo'ob U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob tu yóok'olal u beeta'al túumben P'is óolal kúuchilo'ob yéetel u kúuchilo'ob u p'is óolta'al máak, u k'exbesik u páajtalil yéetel u méek'tampáajtalil je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

III.- U jóok'sik táanil le ba'axo'ob kun a'albil ma' ma'alob yanik ichil le ba'ax ku ya'alik u Kúuchililo'ob, le ba'alo'oba' unaj u beeta'al je'el bix u jets'ik le A'almajt'aana'.

IV.- U ts'áajik k'aj óoltbil U Belbest'aanil, le Noj Mukt'aano'ob yéetel le uláak' belbest'aan tsolmeyajilo'ob k'a'abet uti'al ka chíimpolta'ak le ba'ax jets't'anta'ano'obo'.

V.- U túuxtik ti' u Nojpáajtalilo'ob A'almajt'aanil yéetel Jala'achil, u tsolmeyajil tu yóok'olal tsolmeyaj p'is óolal kun k'áatbil ti', je'el bix u ya'alik le A'almajt'aano'.

VI.- U meyajtik u pa'ajo'olil ja'ab ti' U Pa'atuukulil u Xuptaak'in u Noj Kúuchilil P'is óolal, yéetel ka túuxta'ak ti' U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob uti'al ka táakbesa'ak ti' u pa'ajo'olil U Pa'atuukulil u Xuptaak'in u Nojpáajtalil P'is óolal.

VII.- U ts'áajik k'aj óoltbil u xuptaak'inil kaaj, pak'te' yéetel le ju'un táan óoltiko', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', yéetel

VIII.- Le uláak' páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aan yéetel le uláak' A'almajt'aano'obo'.

U KAMPÉETS'EL
Ti' u Péets'meyajil U Noj A'almajt'aanil Yucatán

U 70 jatsts'íibil.- Tu yóok'olal ba'ax yaan ilbil yéetel u péets'meyajil u noj a'almajt'aanil Yucatáne', ku p'áatal tu k'ab U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal jets'a'an bey A'almaj Kúuchile' (Tribunal Constitucional), u k'aj óoltik:

I.- Le a'almaj k'uuxililo'ob, ka'alikil ma' u táakbesa'al le k'uuxililo'ob ku yantal tu yóok'olal yéeybalilo', ku yúuchul ichil:

- a) U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán yéetel u méek'tankaajilo'ob;
- b) U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel U Nojpáajtalil A'almajt'aanil;
- c) Ka'ap'éeel wáaj maanal ti' ka'ap'éeel u méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán, chéen wa tumen mixba'al yaan u yil yéetel tak tu'ux ku náakal u xuul u lu'umilo'ob, yéetel
- d) Jump'éeel wáaj maanal ti' jump'éeel jáalk'ab mola'ay kaajo'ob, yéetel uláak' u mola'ayilo'ob wáaj u nojpáajtalilo'ob u Péetlu'umil Yucatán wáaj u Méek'tankaajililo'ob.

U ts'ookjets't'aanilo'ob U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', tu yóok'olal le a'almaj k'uuxililo'ob ka u beet u ch'e'enenel u meyaj belbest'aano'ob, ma' táan u yúuchul yéetel u belbest'aanil péetlu'um jelsutt'anta'an tumen jump'éeel wáaj ya'ab u jeel méek'tankaajilo'obi', yaan u meyaj uti'al nojlu'um wa ka k'amak tumen u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats máako'ob meyajtiko', ts'o'okole' yaan u káajal u meyaj le k'iin kun ts'a'abil k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

Tu yóok'olal uláak' ba'alo'obe', le ba'axo'ob kun ts'ok jets't'antbilo'ob tumen U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolale' yaan u béeykunsal chéen tu'ux yaan le k'uuxililo'obo'.

Le a'almajil k'uuxililo'ob way kaajile' ku kaxtiko'ob u jets't'antik'ob ba'atelilo'ob tu yóok'olal páajtalilo'ob kun úuchul ichil u jejeláas mola'ayil péetlu'um ti' jejeláas nojpáajtalilo'ob, bey xan ichil u mola'ayilo'ob táakpaja'ano'ob ichil láayli' u mola'ayilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáne', je'el bix u ya'alik le Noj A'almajt'aana', ma' unaj u k'askúuntik le a'almaj k'uuxililo'ob ku kaxta'al u jets't'anta'al chéen tumen U Noj Mola'ayil P'is óolal tu Nojlu'umil Méxicoo' (Suprema Corte de Justicia de la Nación).

II.- Xma' a'almajt'aanil meyajilo'ob mix táan u k'amiko'ob u belbest'aanilo'ob nojlu'um, péetlu'um wáaj méek'tankaajil, yéetel ku yila'al xan ma' keetel ti' le ba'ax ku ya'alik U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, ku líik'saj óolta'al tumen:

- a) U Noj Jala'achil Yucatán;
- b) U Noj Xak'alkaxannáalil u Péetlu'umil Yucatán;
- c) U 33%il le máaxo'ob táakpaja'an te' Noj Mola'ay mix táan u kibiko'ob le noj belbest'aano'ob ts'o'ok u éejenta'al tumen U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo';
- d) U 33%il U Jala'achilo'ob le Méek'tankaaj mix táan u kibiko'ob le noj belbest'aano'ob ts'o'ok u éejenta'al tumen U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo', yéetel
- e) Le jáalk'ab mola'ay kaajo'obo', ka'alikil u táak óolta'alo'ob tumen le máax a'almaj jo'olpóoptiko'obo', wa tumen yaan ba'ax u yil yéetel u méek'tampáajtalil.

Le xma' a'almajt'aanil meyajilo'obo' je'el u béeytal u beeta'al u meyajo'ob ichil le 30 u p'éelele k'iin ts'a'abak k'aj óoltbilo'.

U ts'ookjets't'aanilo'ob U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolale', chéen ku béeytal u ya'aliko'ob ma' a'almajt'anta'an le belbest'aano'ob jelsutt'anta'ano'obo', le je'ela' chéen wa ku k'a'amal tumen u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats ti' máaxo'ob beetiko', yéetel yaan u chúunul u meyaj lekéen ts'a'abak k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

III.- Ti' le meyajo'ob ku paachilkúuntik u k'a'amal u ya'almajt'aanil wáaj u belbest'aanil tumen le Noj Mola'ayo', le Noj Jala'acho' wáaj U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo', ma' jets'a'an u noj belbest'aanil u p'is óolal, le ts'áaja'an u ka'aka'ajilo'ob tumen le Noj A'almajt'aana', bey xan tumen le A'almajt'aano'obo', tuláakal u téenele' le tub óolalo' wáaj ku paachilkuntik u ma'alob meyajil wáaj u jach ma'alobil le je'ela'.

U beeta'al le tojbe'enyajila' ku p'áatal tu k'ab u noj jala'achilo'ob le péetlu'uma' yéetel le méek'tankaajilo'obo', bey xan ti' u kajnáalilo'ob u Péetlu'umil Yucatán, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

Le u ts'ookjets't'aan kun u jóok's U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolalo', yéetel u ya'alik yaan ba'ax ma' táan u beeta'al ti' a'almajt'aa-

nil wáaj belbest'aanile', yaan u káajal u meyaj le k'iin kun ts'a'abil k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

U ts'ookjets't'aanil le Báankabil tu yóok'olal u xma' éejenilo'ob U Noj Mola'ayil Yucatáne', yaan u ts'áajik tak ka'ap'éel u jatsk'iinil tse'ek múuch'meyaj ti', uti'al ka u jóok's le A'almajt'aan, le Jets'nojt'aano' wáaj le Ch'a'at'aan ma' éejenta'ano'. Wa tu yóok'olal u xma' éejenilo'ob U Nojpáajtalil Jala'achil wáaj U Mola'ayjala'achil Méek'tankaajo'obe', yaan u ts'a'abal tak wakp'éel winal uti'al ka u yutskiint le tub óolalo'.

U jets't'anta'al u ma' ma'alobil le u ts'ookjets't'aano'ob ku xmáan-chi'itik le u I yéetel le u II jatsaljaats le jatsts'íiba', ma' jets'elnako'ob ti' le k'iino'ob ts'o'ok u máano', je'ele' chéen wa yaan ba'ax u yilo'ob yéetel p'is óolal, tu'ux kun meyaj le a'almaj belbest'aano'ob ku béeytal u je'ets'el ti' le ba'alo'obo'.

IV.- Le ba'axo'ob yaan u yilo'ob yéetel yáax péets'meyajil tu yóok'olal u ya'almajt'aanilil le a'almaj pa'ajo'olilo'ob k'ama'an tumen U Báankabil u Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán (Pleno del Congreso del Estado), bey ma'ili' k'uchuk u k'iinil u nojts'a'abal k'aj óoltbil yéetel ka t'i'it'besa'ak tu táan le kaajo'; le je'elo'obo', je'el u béeytal u táakmuk'ta'alo'ob tumen le Noj Jala'acho'; u 33%il u ajjets' a'almajt'aanilo'ob le Noj Mola'ayo'; U Noj Xak'alkaxannáanil u Péetlu'umil Yucatán; u Jo'olpóopilo'ob le jáalk'ab mola'ay kaajo'obo' yéetel tumen U Yáax Jala'achilo'ob le Méek'tankaajo'ob te' ichil u páajtalilo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U jets't'aanilo'ob U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal, k'ama'ano'ob ka'alikil u ch'a'oolta'al u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóox-jaats le máaxo'ob táakpaja'an te' kúuchilo', tu'ux kun u p'is óolt u xma' a'almajt'aanilil le belbest'aano'ob ku taasik le a'almaj pa'ajo'olilo'ob ts'o'ok u éejenta'al tumen le U Báankabil u Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáno', yaan u suuto'ob bey kuch óolalo'ob uti'al le kúuchilo'.

A'almajt'aan kun jets'ik le beelankilmeyajo'ob k'a'ana'an uti'al ka kaxta'ak u meyajta'al le Ba'alo'ob ku T'aan tu Yóok'olal u Yáax Péets'meyajil le Noj A'almajt'aanilo' (Cuestiones de Control Previo de Constitucionalidad).

U JO'OPÉETS'EL U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil Ku luk'sa'al

U 71 jatsts'íibil.- Ku luk'sa'al.

U WAKPÉETS'EL Ti' U Múuch'tambalil u Ajp'is óolalilo'ob Yucatán

U 72 jatsts'íibil.- U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'obe', jump'éel u mola'ayil U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, ts'áaja'an ti' jump'éel ka'anal jáalk'abil yéetel kaxan áantajil, uti'al ka u k'aj óolt yéetel ka u kaxt nu'ukbesajil ti' tuláakal le ba'axo'ob kun yantal tu yóok'olal u tsolmeyajil, u kanáambalil yéetel u toj óolkinajil U Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, wa tumen ma' jach chéen tu k'ab u páajtalil U Noj Kúuchilil P'is óolal p'ata'an xani', je'el bix u je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aano' yéetel le A'almajt'aano'.

Ti' U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'obe' k'a'abet jo'otúul máak uti'al ka meyajnako'obi', juntúul ichilo'obe' U Jo'olpóopil u Noj Kúuchilil P'is óolal, leti'e' yaan xan u beetik u meyaj u jo'olpóopil le Múuch'tambalo', ku ts'o'okole' ma' táan u náajaltik u jeel taak'in tu yóok'olal le je'elo', ka'atúul Múuch'tambalnáal kun ts'a'abil tumen U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal, yéeya'an ichil le máaxo'ob yano'ob te' p'is óolalo', juntúul Múuch'tambalnáal kun ts'a'abil tumen u ya'abil u Ajjets' a'almajt'aano'obil U Noj Mola'ayil Yucatán, yano'ob lekéen beeta'ak le meyaj, yéetel juntúul Múuch'tambalnáal ts'áaja'an tumen le Noj Jala'acho'.

Juntúul máake', uti'al ka u beet u Múuch'tambalnáalile', k'a'ana'an:

I.- Sijnáal bey México lu'unokable', yéetel ka yanak xan u lu'unkabibil Yucatán ti'.

II.- Bey táan u k'a'abetkúunsik u almejen yéetel u kajnáal páajtalilo'obe'.

III.- Ka yanak ti', le k'iin lekéen ts'a'abak u kuucho', u noj ju'unil tu'ux ku ya'alik u xokmaj u ajtsolmeyajil kaaj, u ajmeyajtaak'inil kaaj, u ajmeyajnájajilil kaaj, u ajmeyajil a'almajt'aan, u ajxokba'albalilil kaaj wáaj uláak' xook yaan ba'ax u yil yéetel le meyaj'obo', k'uba'an ti'

tumen juntúul jala'ach wáaj jump'éeel mola'ayil ts'áaja'an páajtalil ti' beetik, yaan kex 10 u p'éelel ja'ab k'u'ubuk ti'.

IV.- U beetik le ba'ax ku ya'ala'al te' tu IV jatsabil le u 95 jatsts'íibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

V.- Ka yanak kex 35 u p'éelel ja'ab ti', tak tu k'iinil lekéen ts'a'abak le u kuucho', yéetel xan ma' u máan ti' 65 u p'éelel ja'ab xan.

VI.- Bey ts'o'ok u kajtal kex ka'ap'éeel ja'ab way tu Péetlu'umil Yucatán bey ma'ili' k'uchuk u k'iinil u ts'a'abal le u kuucho', yéetel

VII.- Bey ma' u beet u jo'olpóopil te' tu Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatáno', te' tu mola'ayilo'ob wáaj tu kúuchililo'ob U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno', ti' jump'éeel Jáalk'ab Mola'ay, bey xan wáaj ma' u beet u Ka'anal Ajjets' a'almajt'aanili', u Kaabal Ajjets' a'almajt'aanil, u Ajjets' a'almajt'aanil way Yucatáne', U Yáax Jala'achil Méek'tankaaj wáaj u jo'olpóopil jump'éeel oksajk'uuj múuch'kabil, kex jump'éeel ja'ab ma'ili' ts'a'abak u kuuche'.

Tuláakal le Múuch'tambalnáalo'obo', k'a'ana'an bey máako'ob jach k'aj óolta'ano'ob tu yóok'olal u ma'alob yéetel u ka'anal meyajo'ob, bey xan tu yóok'olal u saj óolalil yéetel u tsikbe'enil ka'alikil u beetik u meyaj.

U Noj Báankabil Ajp'is óolalo'obe' (Pleno del Consejo de la Judicatura) yaan u k'amik u kuuchil uti'al ka u beet u yantal le P'is óolal kúuchilo'obo', bey xan u ya'alik jayp'éeel kun yantali' yéetel tak tu'ux kun náakal u méek'tampáajtalilo'ob; u je'ets'el yéetel u k'exbesa'al páajtalil yéetel u lu'umil u méek'tampáajtalil u kúuchililo'ob p'is óolal; u ts'ook jets't'antik u ts'a'abal, u yokol, u je'ets'el yéetel u péeksa'al tu kúuchil yáax ajp'is óolalo'ob yéetel u ajmeyajkaajilo'ob U Nojpáajtalil P'is óolal, ichil le je'ela' mix táakbesa'an le máax ku meyaj tu Noj Kúuchilil P'is óolalo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil P'is óolale', leti' kun jets'ik le uláak' páajtalilo'ob k'a'ana'an u ts'a'abal ti' le U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'obo'.

Ka'alikil ma' u ch'a' óolta'al le u Jo'olpóopilo', le Múuch'tambalnáalo'obo' kamp'éeel ja'ab kun xáantalo'ob tu kuucho'ob, ba'ale' p'aatlampaachil kun k'exbilo'ob, ku ts'o'okole' je'el u béeytal u je'ets'el tu kuucho'ob tak uti'al uláak' ka'ap'éeel jaatsk'iin meyaj kamp'éeel u ja'abile'.

Le Múuch'tambalnáalo'obe' mix táan u jo'olpóoptiko'ob le máaxo'ob jts'áaj u kuucho'obo', le beetik yaan u meyajo'ob ichil jáalk'abil yeetel

keetkunajil, bey xane', ka'alikil u meyajtiko'ob u kuucho'obe', chéen je'el u béeytal u k'e'exelo'ob wa tumen ma' j-ila'ab u beetik u meyajo'ob tu beeli'.

A'almajt'aan kun jets'ik le chuunts'íibo'ob uti'al ka ka'ansa'ak yéetel ka túumbenkúunsa'ak ba'ax u yojelo'ob le kuchnáalo'obo', bey xan uti'al ka mu'uk'a'ankuunsa'ak u chuunmeyajil p'is óolal, tumen le je'elo' yaan u tojtáanta'al tumen U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob, yéetel yaan u beelankuuntik u meyaj ka'alikil u ch'a' óoltik u chuunt'aanil jach ma'alob, keetkunajil, jáalk'abil, tojtukulil yéetel ka'analmeyajil.

Je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano', le Múuch'tambalo' yaan u yantal ti' u nojpáajtalil u beetik noj mokt'aano'ob uti'al ka u beet u jéets'meyaj tu beel.

Ba'ax ku ts'okt'anta'al tumen le Múuch'tambalo' mix táan u béeytal u k'e'exel yéetel mix táan u béeytal u ya'ala'al wa ma'jaaji', le beetike' mix táan u béeytal u p'is óolta'al, je'ele' chéen wa jets'a'an te' Noj A'almajt'aana' yéetel le ku jets't'antik u ts'a'abal, u yokol, u je'ets'el yéetel u péeksa'al tu kuuch le ajp'is óolalo'obo', le je'elo'obo' k'a'abet u xak'alta'al tumen U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal, chéen uti'al u yila'al le ba'ax jets't'anta'an je'el bix u ya'alik u belbest'aanil le A'almajt'aano'.

Ti' u tsolmeyajil yéetel u meyajta'al taak'ine' le Múuch'tambalilo' k'a'abet u jets'ik bey jump'éeel almejentuukulil tsolmeyaj kaaj le ba'ax jjóok' ti' le u meyajo', uti'al u béeytal u p'ismeyajta'al. Le ba'axo'ob jjóok' te' p'ismeyajo'obo' k'a'abet u ch'a' atukulta'al tu tsolmeyajil yéetel u jóok'sa'al u taak'inil kaaj, tu yóok'olal u yila'al ka ts'a'abak u taak'inil kaaj k'a'ana'an je'el bix jóok'ik te' p'ismeyajo'.

U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob kun beetik U Pa'atuukulil u Xuptaak'in u Nojpáajtalil P'is óolal, le je'elo' u Jo'olpóopil le Múuch'tambal kun túuxtik ti' le Noj Jala'acho', ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 15 ti' octubre láalaj ja'ab, uti'al ka ch'a' óolta'ak tumen le Noj Jala'acho' yéetel ka táakbesa'ak tu Pa'atuukulil u Xuptaak'in le Mola'ay Nojpáajtalilo'.

U WUKPÉETS'EL Ti' u Noj Belbest'aanilo'ob

U 73 jatsts'íibil.- U ts'a'abal bo'olsi'ipililo'ob yéetel u kanáanil máaxo'ob ts'okt'anta'ano'ob bey p'ismeyaj ts'a'abak ti' táankelemo'ob yéetel lóok'bayeno'ob, yéetel xan u jelbesajilo'ob yéetel u xáantalile', chéen jala'achil bo'olsi'ipilil je'el u béeytal u meyajtike' yéetel u jala'achilo'ob ts'áaja'an u yilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

Ajp'is óolale' yaan u beetik u kanáank'alta'al máak wa taali' ti' u kíinsaj, u beet óolal wáaj u wet'ik u jáalk'abil wamáax yéetel tu yóok'olal wa tumen u kaxmaj ich beet loobilo'ob u si'ipil, yéetel xan yaayaj si'ipililo'ob ku jets'ik le A'almajt'aano'. Ti' uláak'o'obe' je'el u béeytal u k'a'alal le máax taka'an u poolo' chéen wa bey u ya'alik le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo' wa tumen xan mixba'al e'esik je'el u bin u yu'ub le takpoolal beeta'an tu yóok'olalo', wa ma' táan u táakpajal te' tu kaxanxak'alilo', bey xan wa ma táan u béeytal u kanáanta'al le máax ku takjo'olo', máax il ba'ax j-úuchij wáaj le kajnáalilo'ob, yéetel xan wa le máax ku ta'akal u poolo' yáax jets'a'an u kaxanxak'alta'al u si'ipilo'ob wáaj u bo'otik u si'ipilil tumen le kúuchil noj p'is óolalilo'.

U ts'a'abal bo'olsi'ipil tumen ma' jchiimpol'ta'ab u belbest'aanilo'ob noj jala'achilo'ob yéetel poliso'obe', le je'ela' yaan u beeta'al tumen u jala'achilo'ob kaaj meyajtik, je'el u béeytal u bo'otalo'ob yéetel taak'in, yéetel 36 u p'éelel hora u k'aalil wáaj u beetik waba'ax meyajil te' kaajo'. Wa ma' u bo'otalo'ob tumen máax k'a'abet u bo'otik le si'ipilil a'ala'ano', yaan u k'a'alal tak 36 u p'éelel hora je'el bix jets'a'anilo'. Wa le ku bo'otik u si'ipilo' juntúul ajkonmeyaj, ajmeyajba'al wáaj chéen chan ajmeyaje', ma' táan u beeta'al u bo'otik maanal ti' le ku náajal-tik ti' jump'éelel k'iin meyajjo'. Uti'al le ajmeyajo'ob mix jach ya'ab u bo'otalo'obo', le bo'olil kun u beeto'obo' ma' táan u máan ti' u náajalil u meyajil jump'éelel k'iin.

U 73 jatsts'íibil Bis.- Ichil u jets't'aanilo'ob le Noj A'almajt'aana', ku je'ets'el u yantal U Junmúuch' Chuka'an P'is óolal (Sistema Integral de Justicia) uti'al le máaxo'ob ts'o'ok u chukiko'ob 12 u p'éelel ja'ab tak le ma' u chuko'ob 18 xano', wa tumen ku ts'a'abal u kuucho'ob wáaj u ya'ala'al xan leti'ob kuch óoltik le ba'alo'ob ku ch'a' óolta'al bey kaxan-si'ipilo'ob te' tu belbest'aanilo'ob bo'olsi'ipilil tu Péetlu'umil Yucatáno'.

U tsolmeyajta'al, u beeta'al yéetel u táakbesa'al p'is óolal ti' le táankelemo'obo', ku p'áatal tu k'ab U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Péetlu'umil Yucatán, bey xan tu k'ab U Ka'anal Kúuchilil P'is óolal (Sala Especializada), le ajp'is óolalo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le P'is óolal ku Beeta'al ti' Táankelemo'ob tu Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Justicia para Adolescentes del Poder Judicial del Estado), yéetel ti' U Mola'ayil Áantajil ti' Si'ipilnak Wíiniko'ob tu Péetlu'umil Yucatán. U jets'meyajta'al yéetel u kananmeyajta'al le bo'olsi'ipilo'obo', ku p'áatal tu k'ab U Mola'ayil uti'al u Jets' óolta'al Bo'olsi'ipilil (Centro de Aplicación de Medidas) yéetel U Kúuchilil u Jets'meyajta'al, u Kanáanta'al yéetel u Ka' Múuch'kajtal Máak ich Kaaj (Dirección de Ejecución, Prevención y Reinserción Social), tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'ob,

tumen le je'elo'obo' yaan u ch'a'abalo'ob bey ka'anal mola'ayo'ob tu yóok'olal le meyaj beyo'.

U meyajilo'ob p'is óolalil uti'al táankelemo'obe', yaan u chuunt'an-ta'alo'ob beya': u táaj k'a'ana'anil, tu yóok'olal u meyajil a'almajt'aan, mukulbe'ent'aanilil, u súutukil u meyajta'al, u ke'etel u p'is óolalil yéetel u noj kanáanta'al.

Je'el bix u ya'alik A'almajt'aane', yaan u tsolxikinta'al, u kanáanta'al yéetel u ts'a'akal juntúul táankelem wáaj lóok'bayen k'ala'an wáaj jáalk'abta'an je'el bix k'a'abete', uti'al u ka'atéen wíinikkuunsa'al tu táan u láak'tsilo'ob wáaj tu táan kaaj, bey xan uti'al u meyajtik tuláakal ba'al k'a'ana'an uti'al u mu'uk'a'ankuunsik u kuxtal yéetel tuláakal le u páajtalilo'obe'.

U k'a'alal wíinike' chéen kun k'a'abetchajal bey jump'éelel bo'olsi'ipil ma' unaj u sen xáantale', yéetel yaan u je'ets'el ti' táankelemo'ob ts'o'ok 14 u p'éelel ja'ab ti'ob, wa tumen ku beetiko'ob noj si'ipililo'ob je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U WUKP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL TI' LE JÁALK'AB MOLA'AYO'OBO'

U YÁAX PÉETS'EL Ti' u Noj Belbest'aanilo'ob

U 73 jatsts'íibil Ter.- Ku ch'a' óolta'al bey jáalk'ab a'almaj mola'ayo'ob tu Péetlu'umil Yucatáne':

- I.- U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán.
- II.- U Mola'ay Péetlu'umilil uti'al u K'aj óolta'al u Meyaj Jala'acho'ob.
- III.- U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán, yéetel
- IV.- U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán.

Le jáalk'ab mola'ayo'ob k'am óolta'ano'ob tumen le Noj A'almajt'aana' k'a'ana'an u túuxtiko'ob ti' U Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatán U Pa'atuukulil u Xuptaak'in, ba'ale' ma' u máan ti' 15 ti' octubre ti' láalaj ja'ab. Bey xane', yaan u ts'áajiko'ob ojéeltbil u tsolmeyajil tu yóok'olal bix úuchik u xupiko'ob u taak'in kaaj je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U KA'APÉETS'EL

Ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán

U 74 jatsts'íibil.- Ku je'ets'el jump'éel U Jáalk'ab Mola'ayil Kaaj (Organismo Público Autónomo) k'aaba'inta'an U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán, yaan u muuk' u ya'almajt'aanil yéetel u ba'albalil, ts'áaja'an uti'al ka u kanáant, u yáant, u xak'alxokt, u k'a'ayt yéetel ka u t'i'it'bes u páajtalilo'ob wíinik.

Le A'almajt'aano' yaan u táan óoltik ka meyajnak tu táan kaaj, mixba'al ka yanak u yil yéetel almejen mola'ayo'ob, ka meyajnak ich t'áalkabil, ich jáalk'abil yéetel chéen tu juunal le U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatáno', ba'ale' le buka'aj taak'in kun u k'amo' ma'

unaj u yéensa'al ti' le buka'aj jts'a'ab ti' te' ja'ab jach táant u máano', yéetel ja'abmanja'ab kun jets'bil xan.

Le U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatáno', yaan u yantal juntúul u Jo'olpóopil, jump'éel U Múuch'tambalil K'áatchi'il yéetel le múuch'meyajnáalo'ob k'a'ana'an uti'al ka meyajnako'. Le u Jo'olpóopilo' jo'op'éel ja'ab kun xáantal u kuuch, yéetel je'el u béeytal u je'ets'el tu kuuch chéen tu yóok'olal uláak' jo'op'éel ja'abe'; ka'alikil u meyaje', chéen kun béeytal u k'e'exel je'el bix u je'ets'el te' tu Lajump'éel Jo'olts'íibil le Noj A'almajt'aana'; Ja'abmanja'abe' yaan u k'ubik ti' U Báankabil u Noj Mola'ayil Yucatán, jump'éel tsolmeyaj tu yóok'olal bix yanik u páajtalilo'ob wíinik, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u yantal ti' u nojpáajtalil uti'al ka u k'aj óolt takjo'olo'ob tu yóok'olal ba'alo'ob wáaj xma' éejenilo'ob ku ch'a' óolta'al bey ku péech' óoltiko'ob u páajtalilo'ob wíinik ka'alikil u taalballo'ob ti' je'el máaxak ajmeyajkaajil tu táan péetlu'um wáaj méek'tankaaje', yéetel xan uti'al ka u beet tsolxikino'ob tu táan kaaj, mixba'al ka yanak u yilo'ob yéetel waba'ax mola'ayil, bey xan u ts'áajik k'aj óoltbil le takjo'olo'ob tu táan le jala'acho'ob tu'ux unajo'. Tu yóok'olal U Nojpáajtalil P'is óolale', chéen yaan u ch'a' óoltik le ba'alo'ob wáaj le xma' eejenilo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le tsolmeyajilo'. Mix táan u yantal ti' u nojpáajtalil uti'al ka táakpajak ti' ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel yéeytáambalil wáaj yéetel méek'tampáajtalil ba'alo'ob.

Tuláakal ajmeyajkaaj yaan tu Péetlu'umil Yucatáne', k'a'abet u yantal ti' u kuch óolalil u núukik le tsolxikino'ob kun túuxtil ti' tumen le U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatáno'. Wa tumen le tsolxikino'ob kun jóok'sbilo', mix táan u k'a'amalo'ob wáaj u chiimpol-ta'alo'ob tumen le jala'acho'ob wáaj le ajmeyajkaajo'obo', leti'obe' unaj u chuunt'antiko'ob, tu'ux u taal u yóolalo'ob yéetel u ts'áajiko'ob ojéeltbil tu táan kaaj u kúulpachkuunajilo'ob; ku ts'o'okole', U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán wáaj, ka'alikil xan u je'elsikubáaje', le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', ku béeytal xan u páayt'antik, wa ts'o'ok u k'áata'al tumen le U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatáno', le jala'acho'ob wáaj le ajmeyajkaajo'ob ts'o'ok u kaxtik u si'ipilo'obo', uti'al ka táakpajako'ob tu táan le a'almajt'aan mola'ayo'obo', tu'ux ku páak'ta'al ka u tsolt'anto'ob ba'axten bey u kux óolalo'obo'.

U YÓOXPÉETS'EL
Ti' U Mola'ay Péetlu'umilil uti'al u K'aj óolta'al
u Meyaj Jala'acho'ob

U 75 jatsts'íibil.- U Mola'ay Péetlu'umilil uti'al u K'aj óolta'al u Meyaj Jala'acho'obe' (Instituto Estatal de Acceso a la Información Pública) jump'éeel u jáalk'ab mola'ayil kaaj yaan u muuk' u ya'almajt'aanil yéetel u ba'albalilo'ob, ts'áaja'an ka u táan óolt u páajtalil wíinik uti'al ka k'aj óolta'ak bix u meyaj le jala'acho'obo' yéetel ka u kanáant u chíikulilo'ob wíinik, je'el bix jets'a'anil te' tu 6 jatsts'íibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Mexico'. Yaan u beelankuuntik u jets't'aan ka'alikil u ch'a' óoltik u chuuntuukulilo'ob ka'analmeyajil, jáalk'abil, tojtuukulil yéetel keetkunajil, le je'elo'obo' yaan u ch'a'abal bey jach jets'elnako'obe'; bey xane', yaan u yantal ti' u nojpáajtalil uti'al ka u beet u chíimpol'ta'al u ts'ookjets't'aano'ob yéetel ka u ts'áaj u bo'ol-si'ipilil wa mix táan u beeta'al le ba'ax ku ya'aliko'.

U Mola'ay Péetlu'umilil uti'al u K'aj óolta'al u Meyaj Jala'acho'obe', yaan u yantal ti' jump'éeel Noj Múuch'tambalil (Consejo General), le kun meyaj bey u noj mola'ayil tojbe'embale', tu'ux kun táakpajal óoxtuul múuch'tambalnáali', ba'ale' juntúul ti' ichilo'obe' yaan u ch'a' óolta'al bey u Jo'olpópil'; leti'obe' jo'op'éeel ja'ab kun xáantal tu kuucho'ob. Bey xane' yaan u yantal juntúul No'ojk'ab Jets'meyaji'.

A'almajt'aan kun jets'ik ba'ax beelankilmeyaj kun beetbil uti'al ka ts'a'abak u kuuch le Múuch'tambalnáalo'ob yéetel le u No'ojk'abil Jets'meyajo'.

U KAMPÉETS'EL
Ti' U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal
u Lu'unkabilo'ob Yucatán

U 75 jatsts'íibil Bis.- U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', jump'éeel u jáalk'ab mola'ayil kaaj yaan u muuk' u ya'almajt'aanil yéetel u ba'albalilo'ob; jump'éeel jala'achil tu yóok'olal le je'elo', ku ma'alob meyaj ich jáalk'abil, chéen tu juunal ku jets't'aan, bey xan ka'anal yéetel jach ma'alob u beetik u meyaj; uti'al ka beeta'ak u yantale', ku táakpajal U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', le almejen mola'ayo'ob yéetel le lu'unkabilo'obo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', yaan u yantal ti' jump'éeel Noj Múuch'tambalil, le kun meyaj bey u noj

mola'ayil tojbe'embale', tu'ux kun táakpajal wuktúul u múuch'tambalnáal yéeybali' (Consejeros Electorales), yéetel u páajtalil u t'aano'ob yéetel u yéeybalo'ob, ba'ale' juntúul ti' ichilo'obe' yaan u ch'a' óolta'al bey u Jo'olpópil'; yaan xan u táakpajalo'ob, chéen yéetel u t'aano'ob, le máaxo'ob jo'olpóoptik le almejen mola'ayo'obo', yéetel juntúul U No'ojk'abil Jets'meyaj. Le múuch'tambalnáal yéeybalo'obo', wukp'éeel ja'ab kun xáantal tu kuucho'ob yéetel mix táan u béeytal u ka' yéeya'alo'ob; yaan u k'amiko'ob jump'éeel bo'olal yaan ba'ax u yil yéetel u jéets'meyajo'ob, yéetel je'el xan u béeytal u k'e'exelo'ob tumen U Noj Múuch'tambalil u Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', tu yóok'olal yaayaj si'ipililo'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

U múuch'tambalnáal yéeybalo'ob le U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', yaan u ts'a'abalo'ob tumen U Noj Múuch'tambalil u Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aano'.

Le múuch'tambalnáal yéeybalo'ob yéetel le uláak' u ajmeyajkaajilo'ob le U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán, kun jets'bil tumen le A'almajt'aano', mix táan u béeytal u yantal ti'ob uláak' meyaj, kuuch wáaj túuxtmeyajil, ba'ale' le je'elo' mix táan u jéets'el wa mina'an u bo'olil tu yóok'olal u meyajilo'ob ka'ansajxook, ka'analna'at, meyajtsilil, xak'almeyaj wáaj ku yáantajo'ob. Mix táan xan u béeytal u k'amiko'ob jump'éeel kuuch tu táan kaaj te' mola'ay ku taalballo'ob ti' le yéeytambalo'ob tu'ux táakpajo'ob uti'al ka nu'ukbesa'ak yéetel ka mu'uk'a'ankuunsa'ako'obo', mix xan u táan óolta'alo'ob uti'al jump'éeel yéeybil kuuch tu táan kaaj wáaj u k'amik jump'éeel jo'olpópilil te' almejen mola'ayo'obo', te' ka'ap'éeel ja'ab kun taal úuchik u ts'o'okol u kuucho'obo'.

Uti'al ka u beet u jéets'meyaje', U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', yaan u yantal ti' ajmeyajkaajo'ob, yaan u yoksaj óolalilo'ob u táan kaaj ti'ob, uti'al ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel yéeybalil, ba'ale' u páajtalilo'ob yéetel bix kun meyajo'ob yaan u no'ojbesa'al tumen le A'almajt'aano'.

U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', yaan u yantal ti' jump'éeel U Mola'ay Xak'alkanaxuupil (Contraloría) ts'áaja'an ti' jump'éeel ka'anal jáalk'abil yéetel kaxan áantajil, uti'al ka u xak'alkaxant tuláakal le taak'in ku k'amik yéetel ku xupiko'. U Jo'olpópil', U Noj Mola'ayil Yucatán kun ts'áajik ka'alikil u ch'a' óolta'al u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats ajjets' a'almajt'aano'obo', bey ts'o'okili' xan u ya'ala'al máaxo'ob ku béeytal u k'amiko'ob le kuuch tumen le mola'ay ka'analxookilo'obo', le ka'anal mola'ay yéetel múuch'kabilo'obo', yéetel xan tumen le mola'ay náajalmeyajilo'ob ma'alob u ts'íibtmajubáajo'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'alma-

jt'aano'. Wukp'éeel ja'ab kun xáantal tu kuuch yéetel mix táan u béeytal u ka' yéeya'al uti'al le je'elo'.

U Noj Múuch'tambalil u Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', je'el u béeytal u k'axt'antik yéetel U Mola'ayil Yéeybal way Méxicoe', uti'al ka u jo'olint u nu'ukbesajil u beelankilo'ob yéeytambal way Yucatáne', je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aan jets'elnak ti'o'.

A'almajt'aan kun jets'ik u chuunts'íbilo'ob tu yóok'olal u ka'anal meyaj yéeybalil way México yéetel u ch'a'at'aanilo'ob meyaj ti' le u ajmeyajkaajilo'ob le U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáno'.

Le jets't'aan k'áatchi'il, le a'almajt'aan k'áatchi'il yéetel le u káajbe-sajtuukul kaajo', jejeláas nu'ukbesajt'aano'ob uti'al u táakpajal lu'un-kabilo'obi': U nu'ukbesa'al, u beeta'al, u xo'okol yéetel u ts'a'abal k'aj óoltbil bix úuchik u jóok'olo'obe', jump'éeel nojmeyaj ku lúubul tu k'ab U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán.

U JO'OPÉETS'EL

Ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán

U 75 jatsts'íbil Bis.- U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne', jump'éeel u mola'ayil kaaj, jáalk'ab yéetel chéen tu juunal ku jets't'aan, jump'éeel méek'tampáajtal jala'achil tu yóok'olal le je'elo', yéetel jump'éeel ka'anal mola'ay, yaan u páajtalil ti' uti'al u k'aj óoltik yéetel u kaxtik nu'ukbesajil ti' beelankilmeyajo'ob, p'is óolalo'ob yéetel jelsutt'aano'ob tu yóok'olal le ba'alo'ob wáaj le tub óolalo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel yéeytambal, ku ts'o'okole' yaan u beetik u meyaj ka'alikil u táan óoltik u chuuntuukulilo'ob jaajkunajil, keetkunajil, jáalk'abil, tojtuukulil, toj a'almajil, u xuul ts'áaj ojéelalil yéetel tojmeyajil; uti'al ka meyajnak tu beele', k'a'ana'an u yantal xan ti' u múuch'meyajnaalil a'almajt'aan yéetel u múuch'meyajnaalil tsolmeyaji'.

U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne' yaan u meyaj ich Báankabil, tu'ux kun táakpajal óoxtuul noj ajp'is óolal kun yéeybilo'ob ich p'aatlampaachilil tumen u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats le máaxo'ob yaan te' tu Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'obo' (Cámara de Senadores), yéetel wukp'éeel ja'ab kun xáantalo'ob tu kuucho'ob.

Le Jo'olpóop Noj Ajp'is óolalo' yaan u jóok'ol te' ichil le uláak'o'obo', ka'alikil u yéeya'al tumen u ya'abil le yéeybal noj ajp'is óolalo'obo', ka'alikil u táan óolta'al le beelankilmeyaj kun jets'bil tumen le A'alma-jt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U WAXAKP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL TI' U MÉEK'TANKAAJIL O'OB U PÉETLU'UMIL YUCATÁN

U 76 jatsts'íbil.- U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' ku jáatsal u kúuchkabalil, u nu'ukbesaj almejenil yéetel tsolmeyajil, ka'alikil u ch'a' óolta'al le Méek'tankaajo'. Le je'ela' yaan u jala'achkuunta'al tumen jump'éeel U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaj yéeya'an yéetel u yéeybal kaaj ichil jáalk'abil, taats' óolalil yéetel mukulbe'enil; ti' kun táakpajal juntúul Yáax Jala'achi', Jala'acho'ob yéetel juntúul Ajkanan-meyaj Jala'ach, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'. Ichil le je'ela' yéetel U Noj Jala'achil Yucatáne' mix táan u yantal uláak' jala'acho'ob.

U chuunmeyaj U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaje', u táan óolti-ko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'an ti' u kajnáalo'ob te' tu kaajalo'obo', ichil u méek'tampáajtalil, ka'alikil u kaxtik u chuka'an yéetel u juunal mu'uk'a'ankuxtalil le méek'tankaajo'.

Yaan u ch'a' óolta'al u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil, bey jump'éeel u nu'ukulil uti'al ka chukbesa'ak u chuunt'aanil le u nono-jya'abil yéeybalilo', uti'al ka yéeya'ak le máaxo'ob kun u k'am u jala'achilo'ob te' Méek'tankaajo'obo'. U belbest'aanil a'almajt'aan kun jets'ik buka'aj yéeybal k'a'ana'an u náajaltik le almejen mola'ayo'obo', yéetel bix kun ts'a'abil le u jala'achilo'obo', ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanil jatsaljaats e'esajyéeybalil.

U 77 jatsts'íbil.- Le Méek'tankaajo'obo' yaan u tsoltukultiko'ob u tsol-meyajilo'ob yéetel u almejen meyajilo'ob, je'el bix u je'ets'el tumen le tojbe'ent'aano'oba':

U YÁAXIL.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' yaan u káajsik u meyaj'ob tu yáax k'iinil septiembre ti' le ja'ab úuchik u yéeya'alo'obo', yéetel óoxp'éeel ja'ab kun xáantal tu kuucho'ob.

U KA'AP'ÉELIL.- Le Yáax Jala'acho', le Jala'acho'ob yéetel le Ajkanan-meyaj le Jala'acho', je'el u béeytal u ka' yéeya'alo'ob uti'al uláak' a'almaj jatsk'iine'. Le u táan óolta'al u k'aaba'obo', chéen ku béeytal u beeta'al tumen le almejen mola'ay tu'ux táakpaja'ano'obo' wáaj tumen je'el máakalmáak ti' le almejen mola'ay táakpaja'an te' much' almejenil yáax táan óolto'obo', chéen xan wa ma' u p'ato'ob wáaj sa'atak ti'ob u táakpajalilo'obi', bey ma'ili' k'uchuk tu chúumuk u k'amkuucho'obe'. Le ka' yéeyajilo' yaan u yúuchul je'el bix kun tsolbil tumen le A'almajt'aano'.

U YÓOXP'ÉELIL.- Le yáax jala'ach yaan tu tsolts'íibk'aaba'il le máaxo'ob jyéeya'ab yéetel u chuunt'aanil u nonojya'abil yéeybalile', yaan u ch'a'abal bey Yáax Jala'ache', tumen leti' kun jo'olintik u mola'ayil jets'meyaj yéetel almejenil ichil U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaj; le u ka'atúulo', yaan u ch'a'abal bey Ajkananmeyaj Jala'ache'. Tuláakal le jala'acho'obo' yaan u beetiko'ob le jéets'meyaj kun a'albil ti'ob tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U KAMP'ÉELIL.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' yaan u yantal u muuk' u ya'almajt'aanilo'ob yéetel yaan xan u tsolmeyajtiko'ob u ba'albalilo'ob ich jáalk'abil, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U JO'OP'ÉELIL.- Le Mola'ayjala'achilo', leti' le u mola'aymeyajil jala'achtsilil jach tojbe'en te' Méek'tankaajo', leti' kun beetik u yantal le mola'ayo'ob yéetel le kúuchilo'ob k'a'ana'an tu tsolmeyajil le méek'tankaajo', uti'al ka u beet u chíimpol'ta'al u páajtalilo'ob.

U tsolmeyajil le méek'tankaajo' yaan u jo'olinta'al tumen le Yáax Jala'acho', yéetel yaan u beelankuuntik u meyaj ichil u chuunt'aanilo'ob keetkunajil, ka'analmeyajil, péeka'anmeyajil yéetel jets'elnakil; je'el u béeytal u múulmeyaj yéetel noj jala'ache', wáaj chéen tu juunal.

U WAKP'ÉELIL.- Le Yáax Jala'acho'obo' yaan u ts'áajiko'ob ojéeltbil tu táan U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaj, jump'éeel ja'abmanja'ab tsolmeyaj tu yóok'olal u tsolmeyajil le méek'tankaajo', le je'elo' yaan u beeta'al tu táan kaaj ka'alikil u jach tso'olol chuka'an. Wa ma' u beeta'al beyo' yaan u yantal jump'éeel si'ipilil.

U WUKP'ÉELIL.- Le Yáax Jala'acho'obo', lekéen k'uchuk u k'iinil u ts'o'oksik u meyajo'obe', yaan u yantal ti'ob u kuch óolalil u k'ubiko'ob le kuuch ti' le uláak' Mola'ayjala'achil kun okolo', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'. Wa ma' u beeta'al le kuch óolal beyo' yaan u yantal jump'éeel si'ipilil.

U WAXAKP'ÉELIL.- Le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', yaan u jets'iko'ob jaytúul jala'ach kun jóok'sbil yéetel u chuunt'aanil u nonojya'abil yéeybalil yéetel u jatsaljaats e'esajyéeybalil, ka'alikil u ch'a' óolta'al jaytúul u kajnáalil le lálal méek'tankaajo'obo'.

Tu yóok'olal juntúul yéeya'an jala'ache' (Regidor Propietario) yaan u yéeya'al juntúul u yaanal. Tuláakal le jala'acho'obo' yaan u yantal keet páajtalil yéetel kuch óolalil ti'ob. Wa juntúul ti' ichil le je'elo'obo' ku

ch'éenel u beetik u jala'achile', yaan u ts'a'abal le u yaanal tu kúuchilo'. Wa mix táan u béeytal le je'elo', yaan u kaxta'al juntúul te' ichil le u yaanal'ob ku taalbal'ob láayli' te' almejen mola'ayo'.

U BOLOMP'ÉELIL.- U Mola'ayil Moltaak'in tu táan Méek'tankaaje' (Hacienda Pública Municipal) yaan u beelankuuntik u meyaj ichil u chuunt'aanilo'ob jáalk'ab tsolmeyajil, jáalk'ab meyajil, sáasmeyajil yéetel toj a'almajil; yaan u beetchajal yéetel u náajalil le ba'albalilo'ob kun k'uchul tu k'abo'; bey xan yéetel le bo'olo'ob kun u k'amo', wáaj yéetel le uláak' k'amtaak'ino'ob kun jets'bil tu k'aaba' tumen le U Noj Mola'ayil A'almajt'aanilo'.

U LAJUMP'ÉELIL.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo', yaan u beetiko'ob u yantal u mola'ayilo'ob péets'meyajil tak tu'ux ka yanak u páajtalil ti'ob.

U BULUKP'ÉELIL.- Uti'al ka xak'alp'ista'ak tu jaatsaljaatsil le ba'axo'ob ku meyajta'alo', ka ts'a'abak k'aj óoltbil tuukulo'ob uti'al utskíina-jil, bey uti'al ka kanáanta'ak u jets'meyajta'al u belbest'aan yéetel u moka'aano'ob U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaje', yaan u je'ets'el u meyaj Ka'anal yéetel Masabk'iin Mola'ayo'ob (Comisiones Permanentes y Especiales) kun yéeybilo'ob te' yáax múuch'meyaj kun u beet U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo'. Te' Mola'ayo'obo' ku béeytal u táakpajal juntúul wáaj máanja'an ti' juntúul jala'acho'ob.

Uti'al u je'ets'el ba'ax u biilal, jayp'éeel, máakalmáak u páajtalilo'ob yéetel u kuch óolalo'ob le Mola'ayo'obo', yaan u ch'a' óolta'al le A'almajt'aano'ob yéetel le belbest'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

U KA'ALAJUMP'ÉELIL.- Le méek'tankaajo'obo' je'el u béeytal u beetiko'ob u k'axt'aanilo'ob k'axmeyajile', uti'al ka u beet u jéets'meyajo'ob tu beel.

U YÓOXLAJUMP'ÉELIL.- U Jala'achilil le Méek'tankaajo' (Gobierno Municipal) yaan u pa'atukultik u chuka'an mu'uk'a'ankuxtalil, ichil yéeytambalil yéetel uti'al ya'abkach k'iin. Le u jets'tsolmeyajilo'obo', k'a'ana'an u keet ch'a'ikubáajo'ob yéetel le tuukulo'ob beyo'.

U KANLAJUMP'ÉELIL.- Le u ts'a'abal meyajilkaajo'ob te' méek'tankaajo' yéetel le u líik'sa'al le ba'alkaajilo'obo', yaan u beelankuunta'al ichil u chuuntuukulilo'ob u jach kaxta'al utsil ti' múuch'kaaj, sáasmeyajil, péeka'anmeyajil yéetel u táakpajal lu'unkabilil, je'el bix u tso'olol tumen le Noj A'almajt'aan yéetel le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel xano'.

U JO'OLAJUMP'ÉELIL.- Le meyajó'ob uti'al u p'isbalta'al u xma' chíimpolta'al u jets't'aan tsolmeyajilo'ob le méek'tankaaj yéetel le síiskunajt'aan uti'al u kaxta'al nu'ukbesajil ti' le k'uuxil ichil le kajnáalo'obo', yaan u jets'meyajta'al tumen U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajó'obo'. U Belbest'aanil A'almajt'aan (Ley Reglamentaria) kun jets'ik bix kun ts'a'abil le jala'ach k'a'ana'an uti'al le meyajó', ba'axo'ob k'a'ana'an uti'al ka yéeya'ak, u nojpáajtalil, jayp'éel k'iin kun xáantal u meyaj yéetel uláak' ba'alo'ob uti'al ka meyajnak tu beel.

U WAKLAJUMP'ÉELIL.- Te' mejen kaajo'ob táakpaja'an tu méek'tankajilo'ob u Péetlu'umil Yucatáne', ti' kun yantal xan le u yáantaj jala'achilo'ob le U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo', ka'alikil u yéeya'alo'ob yéetel u yéeybal le lu'unkabil kaja'ano'ob te' chan kaajo', ich jáalk'abil, mukulbe'enil yéetel taats' óolalil, ichil le yáax 90 u p'éelel k'iin chéen p'el ts'o'okok u k'amik u kuuch le túmben jala'acho'obo', je'el bix u tso'olol tumen le belbest'aano'ob jets'a'an te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U WUKLAJUMP'ÉELIL.- A'almajt'aan kun jets'ik u múuch' nu'ukulilo'ob jelsutt'aan yéetel u nu'ukbesajilo'ob le xwo'okino'ob kun yantal ichil le jala'ach yéetel le lu'unkabilo'obo', ka'alikil u meyajta'al k'uuxilo'ob tu yóok'olal meyaj tu táan méek'tankaaj.

U WAXAKLAJUMP'ÉELIL.- Le múuch' meyajó'ob kun úuchul ichil le méek'tankaajo'ob yéetel u meyajnáalo'obe', yaan u beelankuunta'al tumen le A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', je'el bix u je'ets'el te' tu 123 jatsts'iibil U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México yéetel le u belbest'aanilo'obo'.

U 78 jatsts'iibil.- Juntúul máake', uti'al ka u beet u Jala'achil wáaj ka táakpajak ti' U Múuch'tambalil Méek'tankaaje', k'a'ana'an:

I.- Sijnáal bey México lu'unkabile' yéetel ka yanak xan ti' u lu'unkabilil Yucatán ka'alikil u k'a'abetkúunsik u almejen yéetel u kajnáal páajtalilo'ob, yéetel ka u ye'es bey jach kaja'an kex jo'op'éel ja'ab te' Méek'tankaajo'. U kajnáalilile' mix táan u sa'atal chéen tu yóok'olal u meyajtik u kuuchil Kaabal Ajjets' a'almajt'aan, Ka'anal Ajjets' a'almajt'aan, U Noj Jala'achil Yucatán, Ajjets' a'almajt'aan (Diputado Estatal), wáaj u meyaj bey Nojlu'um Kuchnáale' (Funcionario Público Federal) wáaj Yucatán Kuchnáal (Funcionario Público Estatal).

Wa tumen te' sijnáal tu Méek'tankaajile', le jets'k'iina' unaj u p'áatal chéen ti' jump'éel ja'ab.

II.- Ka yanak 18 u p'éelel ja'ab ti' tak tu k'iinil le yéeytambalo', ba'ale' le máax kun báaxal uti'al U Yáax Jala'achil Méek'tankaaje', k'a'ana'an u yantal ti' kex 21 u p'éelel ja'ab.

III.- Bey u yojel xook yéetel ts'iibe'.

IV.- Wa ma' u jo'olpóopil jump'éel oksajk'uuj muuch'kabali', ba'ale' je'el u béeytale' chéen wa tumen ka u jach p'at u kuuch kex jo'op'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo', je'el bix u je'ets'el tumen le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México yéetel le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

V.- Wa ma' U Noj Jala'achil Yucatáni', U Noj Ajp'is óolal ti' U Noj Kúuchilil P'is óolal wáaj ti' U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo', wáaj U Múuch'tambalnáalil Ajp'is óolalo'ob way Yucatáne', ichil le ja'ab lekéen úuchuk le yéeytambalo', ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyaj kex 120 u p'éelel k'iin ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

VI.- Wa ma' táan u meyaj te' Nojlu'umil K'atuno', mix xan wa táan u jo'olpóoptik jump'éel u múuch'kabil ajkanáano'ob te' Méek'tankaaj tu'ux ku kaxtik ka yéeya'ako', kex 90 u p'éelel k'iin ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

VII.- Wa ma' jets' a'almajt'anta'ak uti'al ka u bo'ot jump'éel si'ipili'.

VIII.- Wa ma' U Noj Ajp'is óolal wáaj U No'ojk'abil ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáni', mix wa Múuch'tambalnáal, U No'ojk'abil Jets'meyaj wáaj uláak' kuucho'ob keet ti'ob, te' mola'ay yéeybalilo'obo' way Yucatán wáaj Méxicoe', ba'ale' je'el u béeytale' wa ka u p'at u meyaj kex óoxp'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

IX.- Wa ma' u beet U Múuch'tambalnáal Lu'unkabil Yéeybal (Consejero Ciudadano Electoral) way Yucatán wáaj Méxicoe', ba'ale' je'el u béeytale' wa tumen ka u p'at u meyaj kex óoxp'éel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeytambalo'.

X.- Wa u ts'íibtmajubáaj te' tu Noj Múuch'k'aaba'il Ajyéeybalo'obo' yéetel wa yaan xan ti' U Nu'ukulil Yéeybal láayli' yaan u biilale'.

U kuuch juntúul Yáax Jala'ach yéetel Ajkananmeyaj Jala'ache' ma' tu páajtal u múul beeta'al yéetel uláak' kuuch, túuxtmeyajil wáaj meyaj tu táan kaaj way Yucatán wáaj tu nojlu'umil Méxicoe', yéetel

XI.- Uti'al Ajkananmeyajil Jala'ache', yéetel le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo', k'a'ana'an xan:

a) U yantal -tu k'iinil le yéeytambalo'- ti' le yáalmányaal xook ku k'áata'al tumen le A'almajt'aano', yéetel

b) Ma' u jo'olpóoptik jump'éeel almejen mola'ayi', ba'ale' wa xan tu beetaje', k'a'ana'an ka u p'at kex jump'éeel ja'ab ma'ili' úuchuk le yéeytambalo'.

Le Ajkananmeyaj Jala'acho'obo' yaan u yantal ti'ob u nojkuuchil juntúul yáax jala'ach te' ichil le Mola'ayjala'achilo'obo', ka'alikil u beetiko'ob le meyajo'ob kun jets'bil tumen le A'almajt'aano'.

U 79 jatsts'íibil.- U Mola'ayjala'achil Méek'tankaajo'obe' yaan u yantal ti'ob u nojpáajtalil uti'al u éejentiko'ob, ka'alikil u ch'a' óolta'al le tojbe'en belbest'aano'ob kun jets'bil tumen le U Noj Mola'ayil Yucatáno', u nojts'íibilob u múuch'kabil poliso'ob yéetel jala'acho'ob, u tsoolil belbest'aano'ob, t'i'it'besajilo'ob yéetel le belbest'aano'ob k'a'ana'an u chíimpol'ta'al te' tu méek'tampáajtalilo'obo', uti'al ka tsoltukulta'ak u tsolmeyajil kaaj tu táan méek'tankaaj, ka p'isbalta'ak le ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', le beelankilmeyajo'obo', le jéets'meyajo'ob yéetel le meyajilkaajo'ob tak tu'ux ku k'uchul u muuk' u páajtalilo'obo', ichil u tuukulil u jets' óolta'al u táakpajal lu'unkabilo'ob yéetel kajnáalo'obi', ba'ale' uti'al xan ka béeychajak u meyajo'obe' k'a'ana'an u nojts'a'abal k'aj óoltbil tumen le Yáax Jala'acho', yéetel xan ka ts'a'abak k'aj óoltbil ti' u pikilju'unil méek'tankaaj; wa tumen le méek'tankaaj mina'an ti' le pikilju'uno', ku ts'a'abal k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán (Diario Oficial del Gobierno del Estado).

U 80 jatsts'íibil.- Je'el máaxak ajmeyajkaajil te' Méek'tankaajo'obo', je'el máakalmáak u yáalmankuuche', yaan u k'am óoltik le kaxansi'ipil kun u beet ka'alikil u máak'antik le u meyajo', bey xan u si'ipil, u táats' máansajil yéetel u tub óolal, je'el bix u je'ets'el te' tu Bolomp'éeel Jo'olts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

U 81 jatsts'íibil.- Le A'almajt'aan tsoltukultik yéetel tsolbelbest'antik u meyaj U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo', yaan u jets'ik jump'éeel u múuch' nu'ukulilo'ob jelsutt'aan tu yóok'olal u k'uuxilo'ob meyaj, uti'al u kaxta'al nu'ukbesajil ti' le k'uuxilo'ob kun antal ichil u jala'achilo'ob méek'tankaaj yéetel u kajnáalilo'ob, ka'alikil u chíimpol'ta'al u chuunt'aanilo'ob junkeetilil, ts'áaj óolalil, multunt'aanilil, toj a'almajilil, ka'analmeyajilil, xma' bo'olilil yéetel séeba'anilil. Le Méek'tankaajo'obo', je'el bix ts'o'ok u tso'ololo', je'el u béeytal u yantal ti'ob U Kúuchililo'ob u Meyajta'al K'uuxilo'ob tu Yóok'olal Meyaje' (Tribunales de lo Contencioso Administrativo).

Le mola'ayo'obo' yaan u táan óoltiko'ob le paaklan bisajbáajilo' bey u bejil uti'al u kaxta'al nu'ukbesajil ti' le k'uuxilo'obo'.

Te' méek'tankaajo'ob tu'ux mina'an U Kúuchilil u Meyajta'al K'uuxilo'ob tu Yóok'olal Meyaje', U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán kun kaxtik nu'ukbesajil ti' le k'uuxilo'ob ku xmáanchi'itik le jatsts'iiba'.

U 82 jatsts'íibil.- Le A'almajt'aan tsolbelbest'antik bix kun meyaj yéetel bix kun u tsoltukult U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo', yaan u ch'a' óoltik le belbest'aano'oba':

I.- Le méek'tankaajo'obo' yaan u meyajtiko'ob u ba'albalilo'ob je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'. Uti'al ka béeychajak u beetik waba'ax yéetele', yaan u k'a'abetchajal ti' u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats u jala'achilo'ob le Méek'tankaajo', wa tumen uti'al ka úuchuk le ba'alo'oba':

a) Uti'al u beena'al je'el ba'axak ba'alil uti'al u kaxta'al u tse'eel u ba'albalilo'obe', yéetel

b) U luk'sa'al waba'ax ba'albalil kaajil uti'al u máansa'al tu k'ab chéen juntúul máak.

II.- Uti'al ka éejenta'ak U Ya'almajt'aanil K'amtaak'iin te' Méek'tankaajo'obo' (Ley de Ingresos de los Municipios), le je'elo'obo' yaan u túuxtik u pa'ajo'olo'ob ti' U Noj Mola'ay A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán (Legislatura Local), ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 25 ti' noviembre ti' láalaj ja'ab.

III.- U pa'atuukulilo'ob le xuptaak'ino' yaan u chíimpol'ta'al tumen U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo', ba'ale' yaan u yiliko'ob buka'aj taak'in ku k'amiko'ob ka béeychajak u jets'iko'ob, yéetele'

yaan u kaxtik'ob u kéetel yéetel je'el bix xan u tukulmajil u beetik u jala'ach meyaj'ob yéetel u tsolmeyajo'obe', je'el bix u jets'ik le u ya'almajt'aanilo'obo'.

U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo', k'a'ana'an u éejentiko'ob U Pa'atuukulil u Xuptaak'inil le meyaj xak'alkaxan unajo', le jatsaljaats taak'in k'a'ana'an uti'al ka bo'ota'ak le kuch óolalo'ob jyanchaj te' meyaj xak'alkaxanilo'ob ts'o'ok u máano'obo', bey ka bo'ota'ak te' meyaj xak'alkaxanil ku xmáanchi'ita'alo', chéen wa tumen:

a) U p'axtaak'in kaaj te' Méek'tankaajo', wáaj u p'axtaak'in le méek'tankaaj mola'ayo'ob táan óolta'an tumen U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaj wáaj U Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatán, je'el bix éejenta'anil tumen le A'almajt'aano'ob yéetel le jets'nojt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', wáaj

b) Ku taalbal'ob ti' paaklank'axt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel pa'ajo'olo'ob uti'al u ts'a'abal meyajilkaajo'ob éejenta'an tumen U Mola'ayjala'achil Méek'tankaaj, je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

IV.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' yaan u k'amiko'ob le bo'oltaak'ino'ob, pakte' xan yéetel le uláak' u maanalil le bo'olo'ob, kun jets'bil tumen le mola'ay nojpáajtalilo'ob tu yóok'olal le ba'albalilo'ob kun k'uchul tu k'abo'obo', bey xan tu yóok'olal u meyaj, u jáajatsal, u mu'uk'a'anchajal, u máansa'al yéetel u ma'alobkiinta'al, bey xan le ku taalo'ob ti' u k'e'exel u tojol le ba'albalilo'obo'.

V.- Bey xane' yaan u k'amiko'ob le taak'in k'a'ana'an u ts'a'abal ti'obo', le taak'in ku taalbal ti' uláak' u yáalmanyáalil jala'acho'obo', le taak'in kun u náajalto'ob tu yóok'olal u meyajta'al le meyajilkaajo'ob yaan tu kuucho'obo', bey xan le siibalo'ob, le áantaj taak'ino'ob yéetel le uláak' ba'alo'ob kun ts'a'abil ti'ob tumen le U Noj Mola'ayil Yucatáno'.

VI.- Le méek'tankaajo'obo' lekéen k'a'abetchajake', je'el u béeytal u beetiko'ob k'axtaano'ob yéetel U Noj Jala'achil Yucatáne', uti'al ka u jo'olint u tsolmeyajil bo'oltaak'ino'ob yéetel le uláak' k'amtaak'ino'ob kun tukultbil k'a'ana'an xano'.

VII.- Tu yóok'olal u táakpajalil lu'unkabile', bey jump'éeel nu'ukbesajil uti'al u ye'esik u tuukul kaaje', A'almajt'aan kun tsolbelbest'antik bix

kun meyajtblil yéetel u káajbesajtuukul kaaj, u jets't'aan k'áatchi'il yéetel u ya'almajt'aanil k'áatchi'il, ichil uláak' ba'alo'ob.

VIII.- Le A'almajt'aano'obo' mix táan u jests'iko'ob xma' bo'olilo'ob wáaj áantaj taak'ino'ob tu k'aaba' juntúul máak, tu yóok'olal bo'olilo'ob ich méek'tankaajilo'ob. Chéen u ba'albalil kaaj, ma' táan u bo'otiko'ob, je'ele' chéen wa ku k'a'abetkúunsa'alo'ob tumen péetlu'um mola'ayo'ob, wáaj chéen tumen uyaanal máako'ob wáaj mola'ayo'ob, je'el bixak u k'aaba' ka ts'a'abake', uti'al tsolmeyajilo'ob jela'an ti' u meyajta'al kaaj.

IX.- Uti'al u k'a'amal u bo'olil xak'alkaxane', U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' yaan u yantal ti'ob u nojpáajtalil náajalil-ka'aka'ajil, yaan u meyajta'al yéetel u beelankil tsolmeyajil uti'al u beeta'al, je'el bix u je'ets'el tumen U Ya'almajt'aanil Xak'alkaxan tu Péetlu'umil Yucatáne' (Código Fiscal del Estado).

X.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' unaj u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil u xuptaak'inil kaaj ti' U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatán, pak'te' yéetel le ju'un táan óoltiko', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

XI.- Je'el u béeytal u máak'antik jump'éeel meyaj, k'axt'aan wáaj páaytaak'in ka u táak'olal le méek'tankaaj ich junjaats k'iinilo'ob ma' ya'ab ti' le jatsk'iinil kun u beet u jala'achilo', chéen je'el u páajtale' wa ku éejenta'al tumen u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats u jala'achilo'ob le Méek'tankaajo', yaan u beetiko'ob je'el bix u jets'ik le A'almajt'aano'obo', yéetel

XII.- U kaxtik nu'ukbesajil ti' le ba'alo'ob chéen méek'tankaaj je'el u béeytal u táakpajale'; yéetel ti' le uláak'o'ob kun ts'a'abil ti' tumen le A'almajt'aano'obo'.

U 83 jatsts'íbil.- Le Méek'tankaajo'obo', ka'alikil u meyaj U Mola'ayjala'achilo'obe', je'el bix u je'ets'el te' makt'aano'ob u éejentmajo'obo', ka'alikil u ch'a' óoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an te' tu Ya'almajt'aanilo'ob México yéetel te' tu Ya'almajt'aanilo'ob Yucatáno' (Leyes Estatales), yaan u yantal ti'ob le nojpáajtalilo'oba'.

I.- U pa'ajo'oltik, u éejentik yéetel u tsolmeyajtik u jatsaljaatsil yéetel U Pa'atuukulilo'ob u Mu'uk'a'ankuxtal Nojkaajo'ob (Planes de Desarrollo Urbano Municipal).

- II.- U táakpajal uti'al u jóok'sik yéetel u tsolmeyajtik u kanáantbilil lu'umilo'ob.
- III.- U táakpajal uti'al u beeta'al U Pa'atuukulilo'ob u Mu'uk'a'ankuxtal Péetkaajo'ob (Planes de Desarrollo Regional), le je'elo'obo' k'a'ana'an keet ti' le noj pa'atuukulo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'. Lekéen beeta'ak u pa'atuukulil u mu'uk'a'ankuxtalil péetkaajo'ob tumen u Péetlu'umil Yucatán yéetel u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe', k'a'ana'an u jach ilik u táakpajal le méek'tankaajo'ob kun yantal ba'ax u yilo'ob yéetelo'.
- IV.- U ts'áajik u páajtalil yéetel u kanáantik u meyajta'al le lu'um tak tu'ux ku k'uchul u páajtalilo', te' ichil u méek'tampáajtalilo'obo'.
- V.- U táakpajal uti'al ka no'ojbesa'ak bix u ti'alinta'al tu beel u lu'umil kaaj.
- VI.- U ts'áajik páajtalilo'ob yéetel sipit óolalo'ob uti'al ka beeta'ak najo'ob yéetel uláak' kúuchilo'ob.
- VII.- U táakpajal uti'al u beeta'al yéetel u tsolmeyajta'al u báak'kanáanil sijnáal kúuchilo'ob, yéetel uti'al ka beeta'ak yéetel ka jets'meyajta'ak u tsolmeyajilo'ob jets't'aan tu yóok'olal.
- VIII.- U táakpajal uti'al u beeta'al yéetel u jets'meyajta'al u tsolmeyajilo'ob u púuta'al máak, chéen wa tumen le je'elo'obo' ku péek óoltiko'ob u kúuchkabalilo'ob.
- IX.- U beetik k'axt'aano'ob uti'al ka tsolmeyajta'ak yéetel ka kanáanta'ak le nojlu'um kúuchkabalilo'obo'.
- X.- U pa'ajo'oltik yéetel u beelankuuntik u almejenil sijnáal kúuchilo'ob tak tu'ux ku náakal u páajtalil.
- XI.- U ts'áajik k'aj óoltbil le belbest'aano'ob yéetel le tsolmeyaj belbest'aano'ob kun k'a'abetchajalo'obo', je'el bix jets'a'anil te' tu yóoxp'él xóot'ts'iibil le u 27 jatsts'iibil U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.
- XII.- U beetik le jéets'meyajo'ob kun k'ubbil ti' tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetel u táan óolta'al k'ujo'ob tumen kaaj, yéetel

XIII.- Le uláak' noj páajtalilo'ob kun ts'a'abil ti' tumen le Noj A'almajt'aano'ob yéetel le A'almajt'aano'obo'.

U 84 jatsts'iibil.- Wa ka'ap'él wáaj ya'ab kaajo'ob ets'ekbalo'ob ti' jump'él láayli' kúuchilile' ku beetiko'ob wáaj bey taak u jump'élili'italo'ob bey jump'él kaaje', u Péetlu'umil Yucatán yéetel le Méek'tankaajo'obo', tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'obe' yaan u pa'atukultiko'ob yéetel yaan u múul ts'áajiko'ob u p'iis yéetel u k'axmeyajtikob'ob u nuuktal le kaajo'obo', je'el bix u ya'alik le A'almajt'aano'.

U 85 jatsts'iibil.- U Méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatáne', yéetel jump'él yáax k'axt'aan ichil U Mola'ayjala'achilo'obe', je'el u béeytal u k'axmeyajo'ob yéetel u much'ikubáajo'ob ichilubáajo'obe', uti'al u meyajta'al u meyajilkaajo'ob jach tu beel wáaj u beeta'al jach tu beel le jéets'meyajo'ob k'a'ana'an u beetiko'obo'.

Je'el u béeytal u beetiko'ob k'axt'aano'ob yéetel U Mola'ayil Nojpáatalilo'ob, tu'ux le u ts'ooka', ich táats' meyajil wáaj yéetel jump'él k'ambe'en mola'aye', ka u téek jo'olint u beeta'al waba'ax meyajkaajilo'ob wáaj jéets'meyajilo'ob, wáaj xan ka ts'a'abak wáaj ka múul jets'meyajta'ak tumen le U Mola'ayil Nojpáajtalilo'ob yéetel le Méek'tankaajo'.

Wa uti'al u múuch'meyaj yéetel uláak' méek'tankaajo'ob yaan ti' uláak' péetlu'umo'obe', k'a'ana'an u yáax chíimpolta'al tumen le Noj Mola'ayo'.

U 85 jatsts'iibil Bis.- Le méek'tankaajo'obo', chéen tu k'abo'ob kun p'áatal tak tu'ux ku náakal u méek'tampáajtalilo'obe', le jéets'meyajo'ob yéetel le meyajkaajilo'oba'.

I.- Uk'be'en ja', u kúuchililo'ob tu'ux ku bin éek'ja', u beel ja' ku k'áaxal, u meyajta'al yéetel ba'ax kun beetbil yéetel u yaalab ja'.

II.- U sáasilil kaaj.

III.- U mo'olol, u mu'uch'ul, u bisa'al, u meyajta'al yéetel ba'ax kun ts'ok beetbil yéetel u yaalab le ba'alo'obo'.

IV.- U múuch' kúuchilo'ob koonol yéetel u kúuchilo'ob paaklan koonol.

V.- U kúuchilo'ob tu'ux ku mu'ukul kimeno'ob.

VI.- U kúuchilo'ob tu'ux ku kíinsa'al ba'alche'ob.

VII.- Bejo'ob, k'iíwiko'ob yéetel u paak'alilo'ob, pak'te' yéetel tuláakal ba'ax k'a'ana'ani'.

VIII.- U kanáambalil kaaj, je'el bix u je'ets'el te' tu 21 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', bey xan u polisil kanáambalil yéetel u máan wíinik ich méek'tankaaj, le je'elo'obo' yaan u jo'olinta'alo'ob tumen le Yáax Jala'acho', je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetel u kanáambalil kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno' yéetel te' tuláak' belbest'aano'ob jets'el-nako'ob ti'o'.

IX.- Luk'sa'an. *

X.- U kúuchilil tu'ux ku ts'iibta'al najo'ob yéetel lu'umo'ob, bey xan

XI.- U ts'áajik u páajtalil u k'a'abetkúunsa'al le lu'umo', yéetel u káajal u meyaj le kúuchil koonolo'obo'.

Yéetel u chiimpoolal u ka'ajaats ti' u yóoxjaats u jala'achilo'obe', le Méek'tankaajo'obo' je'el u béeytal u beetiko'ob k'axtaano'ob yéetel U Noj Jala'achil Yucatáne', uti'al u meyajta'al kaaj wáaj u beeta'al u meyajilo'ob chéen leti' yaan ti' u ka'aka'ajil u beetik, je'el xan u béeytal u k'ax-meyajtikobe'. Le k'axt'aano'obo' mix unaj u máansiko'ob u ya'almaj jatsk'iin meyajil U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo', je'el u béeytal u túumbenkuunsa'al lekéen béeychajak u beetik u meyaj le méek'tankaajo', le méek'tankaajo' yaan u kanáantik u nojpáajtalil belbest'anta'an ti' le meyajil ku beeta'alo'.

U 85 jatsts'iibil Ter.- Le Méek'tankaajo'obo', tak tu'ux ku náakal u méek'tampáajtalilo'obe', yaan u múulmeyajo'ob yéetel le péetlu'umil yéetel le nojlu'umil jala'acho'obo', je'el bix u je'ets'el tumen le u ya'almajt'aanilo'obo', tu yóok'olal le ba'alo'oba':

I.- Toj óolalil.

II.- Ts'áajxookil

III.- Kajnáalilo'ob.

IV.- U Kanáanta'al yéetel u ts'a'abal k'aj óoltbil u páajtalilo'ob yéetel u chuka'an mu'uk'a'ankuxtalil maayáaj kaaj.

V.- U ba'albalil yéetel u táakmuk'ta'al meyajtsilil.

VI.- U no'ojbesa'al yéetel u jóok'sa'al táanil u yúuchul báaxalo'ob.

VII.- U Kanáanta'al Kaaj (Protección Civil).

VIII.- Xiimbal k'aj óolalil.

IX.- U kanáanta'al sijnáal kúuchilo'ob.

X.- U Pa'atukulta'al u Mu'uk'a'ankuxtalil Péetkaajo'ob (Planeación del Desarrollo Regional).

XI.- U Jóok'sa'al yéetel u Tsolmeyajta'al u Kanáantbilil Lu'umilo'ob (Creación y Administración de Reservas Territoriales).

XII.- U Mu'uk'a'annáajalil Kaaj (Desarrollo Económico), ti' tuláakal u xa'aymeyajilo'ob, yéetel

XIII.- U Mu'uk'a'ankuxtalil Kaaj (Desarrollo Social).

Le méek'tankaajo'obo' je'el u béeytal u beetiko'ob k'axt'aano'ob yéetel U Noj Jala'achil Yucatáne', uti'al ka u beet le jéets'meyajo'ob wáaj u meyajta'al kaaj, yaan u ka'aka'ajil U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán, ka u máans tu k'ab le Méektankaajo' tuláakal ba'axo'ob k'a'abet uti'al u meyajta'al tu beel yéetel le ba'alo'ob k'a'abet u ts'áajik le máaxo'ob k'amik le meyajilo' wáaj le meyajkaajilo'.

**U BOLOMP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL
TI' BIX U MEYAJ U MOLA'AY NOJPÁAJTALIL ICHIL
JUMP'ÉEL PAAKLAN
YÉETEL CHUKA'AN MU'UK'A'ANKUXTALIL**

U 86 jatsts'íibil.- U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne', ka'alikil u tsolmeyajtik bix unaj u paaklan kuxtal máake', yaan u jets'meyajtik le ba'ax yaan u páajtalil ti'o', chéen tak tu'ux k'a'ana'an uti'al ka u kanáant u paaklan bisajbáajil le ba'alo'ob yaan ba'ax u yil yéetelo' yéetel u táan óoltik jump'éel keet táakpajalil ti' le ma'alob kuxtalil ku síijil ti' le paaklan kuxtal xano'.

U Kanáambalil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatane' (Seguridad Pública en Yucatán) jump'éel jéets'meyaj ku p'áatal tu kuuch le Mola'ay Nojpáajtalilo'ob yéetel le Méek'tankaajo'obo', ka'alikil u k'axmeyaj yéetel U Múuch' Péetlu'umilo'ob México, yéetel yaan u tuukulil ti' u páaybe'ent'antik, u xak'alkaxantik yéetel u kaxtik nu'ukbesajil ti' le kaxansi'ipilo'obo', bey xan u ts'áajik u bo'olsi'ipilil le tsolmeyaj táats' máansajilo'obo', tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'ob. U meyaj le péetlu'umil yéetel le méek'tankaajil mola'ayo'ob tu yóok'olal u Kanáambalil Kaaje', yaan u beelankuuntiko'ob u chuunt'aanilo'ob toj a'almajil, tojtuukulil, péeka'anmeyajil, ka'analmeyajil, tojmeyajil yéetel tsikbe'enil tu yóok'olal u páajtalil wíinik, éejenta'ano'ob te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México', te' Noj A'almajt'aana' yéetel te' tu Nojk'axt'aanil Nojlu'umilo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', jets'a'ano'ob tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob México (Estado Mexicano) yéetel ts'áajja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México (Diario Oficial de la Federación).

U Mola'ayilo'ob u Kanáambalil Kaaj (Instituciones de Seguridad Pública) tu péetlu'umil Yucatán yéetel tu méek'tankaajilo'obe', chéen kajnaalil, toj óolkinajil yéetel ka'analmeyajil u ka'ajo'ob, yéetel k'a'ana'an u k'axmeyajo'ob ichilubáajo'ob, bey xan yéetel U Múuch' Péetlu'umilo'ob México uti'al ka u chuk u beetiko'ob le jéets'meyaj yaan u kuuchil ti'obo'. U Junmúuch' Kanáambalil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáne' (Sistema Estatal de Seguridad Pública) yaan u táaniltik u pa'ajo'oltik, u belbest'antik yéetel u k'axmeyajtik le meyajo'ob ku beeta'al te' tu Péetlu'umil Yucatán tu yóok'olal U Kanáambalil Kaajo', yéetel yaan xan u tsolmeyajta'al je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

Le Mola'ay Nojpáajtalilo', ka'alikil u ch'a' óoltik U Nojpáajtalilo'ob Kaaje', yaan u táan óoltik ka chíimpolta'ak u páajtalil tuláakal wíinik uti'al ka u k'am óolt kajtal ti' jump'éel ma'alob signaal kúuchil, yéetel

xan ka kanáanta'ak le signaal kuxtalilo'ob ku táambesiko'ob u signaal ba'albalil Yucatánoo', ka'alikil u ch'a' óolta'al le ba'alo'oba':

I.- Le máaxo'ob yaan tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan ti'ob u páajtalil u kajtalo'ob ti' jump'éel signaal kúuchil yaan u toj óolal, uti'al ka béeychajak xan u yantal ti'ob jump'éel tsikbe'en kuxtalili', yéetel ka u k'a'abetkúunso'ob tu beel le signaal ba'alo'ob yaan tu Péetlu'umil Yucatáno', uti'al ka k'uchuk yantal ti'ob le mantats' mu'uk'a'ankuxtalilo', je'el bix kun jets'bil tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

II.- Mixmáak je'el u béeytal u xche'etáakbesa'al ka u beet meyajo'ob ka u k'askúunt wáaj ka xi'ik u k'askúuntik le signaal kúuchilo'obo', je'el bix kun jets'bil tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', yéetel

III.- Le máaxo'ob yaan tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan ti'ob u páajtalil u k'aj óoltiko'ob yéetel u táakpajalo'ob ti' u túumben ts'áaj ójelalil tu yóok'olal bix yanik le signaal kúuchil yéetel le signaal ba'alo'ob yaan tu Péetlu'umil Yucatáno', bey xan uti'al ka táakpajak ti' le meyajo'ob ku beeta'al uti'al ka kanáanta'ak yéetel ka ma'alobkúunsa'ako'obo'.

U 87 jatsts'íibil.- Chéen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán je'el u béeytal:

I.- U paaklan ki'iki' óoltik u jejeláas meyajilo'ob wíinik, uti'al ka táakpajako'ob ichil u ma'alob kuxtalil múuch'kaaj.

II.- U ts'áajik u p'iis u meyaj wíinik k'a'ana'ano'ob uti'al ma' u yúuchul k'uuxil wáaj yajilo'ob ku lúubsiko'ob u muuk' wáaj ku ts'áajiko'ob tu táan talamil u chuunt'aanil paaklan bisajbáajil k'a'ana'an u yantal ichil u kuxtal kaaj.

III.- U sutik je'el bix yanik ka'achil u meyaj wíinike', lekéen éensa'ak u yóol tumen u nojba'alil máak wáaj uláak' ba'al yaan ba'ax u yil yéetel, ti' ba'alo'ob ma' ma'alob uti'al u wíinkilil kaaji'.

IV.- U páaybe'ent'antik, u xak'alkaxantik, u ts'áajik bo'olsi'ipilil yéetel u kaxtik utskíinajil ti' le táats' máansajilo'ob kun beetbil ti' le u páajtalilo'ob wíiniko', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

IV Bis.- U táan óoltik u chíimpolta'al u chuunt'aanil chéen u tuukulil leti' jbeetej, tu'ux ku k'am óolta'ale', tuláakal máak taka'an u pool

tu yóok'olal jump'éeel kaxansi'ipile', mina'an u si'ipil tak tu k'iinil lekéen chíikulta'ak u jaajsi'ipilil tu táan jump'éeel p'is óolal.

V.- U nu'ukbesik u bisikubáaj kaaj yéetel u tuukulil ichil jump'éeel múul ma'alob kuxtalil wa ku p'áatal bey jump'éeel aal kuuchil uti'al u ya'abil maake' yéetel u bejil utsil uti'al jump'íit máako'ob, ka u ch'a' bey jump'éeel u chuunt'aanil tojbesaj óolalile', tumen tuláakal máake' k'a'ana'an u táakpajal uti'al u yutsil tuláakal kaaj, tu p'iis u muuk' yéetel u na'ato'ob, yéetel u k'a'amal ti' kaaje' ts'a'aka'an ba'alilob k'a'abet ti'.

VI.- U meyajtik U Junmúuch' Tsolbeelankil Bo'olsi'ipilil ich Takpoolil (Sistema Procesal Penal Acusatorio), yaan u meyajta'al yéetel t'aanil yéetel u chuunt'aanil ts'áaj ojéelalil, kúulpacht'aanil, múuch'tambalil, ch'a'ajo'olil yéetel jatsk'uuxil, ba'ale' ma' bey kun úuchul yéetel le ba'alo'ob kun u jets' le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilob Méxicoo', le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano', le je'elo' yaan ti' u tuukulil u t'áalkabkuuntik le ba'alo'ob ucha'ano', u kanántik máax mina'an u si'ipil, u kaxtik ma' u p'áatal chéen bey le si'ipililob yéetel ka utskiinsa'ak le k'askúunajilob tu taasajo'.

A'almajt'aan kun jets'ik le ba'ax k'a'ana'an u beeta'al tu táan u kúuchililob p'is óolal yéetel uláak' mola'ayo'ob ku táakpajalob ti' u múuch' takpoolil, yéetel k'a'ana'an u táan óoltike' ka beeta'ak le p'is óolal tu táan juntúul ajp'is óolal wáaj ti' u kúuchilil p'is óolal k'a'ana'ane', le je'elo' k'a'abet mixba'al u yáax ojel tu yóok'olal le talamilo'.

VI Bis.- U ts'áajik yéetel u táakmuk'tik meyajob uti'al u xu'ulsa'al k'uuxilob yéetel u bejilob múuch' táakpajalil yéetel jets' óolalil, tu'ux kun jach táanilkuunsbil tsikbalil ichil le máako'ob k'uuxilnaja'ano'obo', yaan u beetik mola'ayilob yéetel yaan u jóok'sik le belbest'aano'ob uti'al le meyaj je'elo'.

VI Ter.- U tsoltukultik u meyaj le múuch' k'alsi'ipilmáako'obo', ba'ale' tu yóok'olal u chuunt'aanil u tsikbe'enta'al u páajtalil wíinik, meyajil, ka'ansajmeyajil, ts'áajxookil, toj óolalil yéetel báaxalil, bey u nu'ukulilob uti'al u suut u ka' múuch'kajtal ich kaaj le máax táan u bo'olsi'ipilob, yéetel ka ila'ak ma' u ka' kaxtik u si'ipil, lekéen u yil le ba'axo'ob uts ku ts'a'abal ti' tumen le A'almajt'aano'.

VII.- U wet'ik, wa tumen tu yóok'olal u láaj ti'alinta'al u kúuchilob wáaj u nu'ukulilob meyaj chéen tumen juntúul máax wáaj mola'aye',

ka péets' okolta'ak u muuk' u meyaj uláak' máak ichil u wiinkilil kaaj.

VIII.- U táan óoltik u ma'alobkúunsa'al u kuxtal u ajmeyajob uti'al u nakpachtikob le ba'ax ku tukultikob tu yóok'olal u jóok'sik u tuukulob táanile', bey xan yéetel le utsilob ku taasik u kanáambalil kaaj yéetel le bo'olilob je'el bix jets'a'anil te' tu Ya'almajt'aanil u Meyajnáalilob le Mola'ay Nojpáajtalilob (Estatuto de los Trabajadores al Servicio del Estado), leti' le belbest'aan ku ts'o'okol u t'aan tu yóok'olal u ch'a'at'aanilob le meyajob'.

IX.- U táakpajal ti' le ba'alo'ob yaan ba'ax u yilob yéetel u jala'ach jets'meyajil uti'al u mu'uk'a'ankuunsa'al u kuxtalil Méxicoo', je'el bix u ya'alik le chuunt'aano'ob jets'a'an te' tu 25 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilob Méxicoo'.

X.- U tsoltukultik jump'éeel u múuch'tuukulil U Pa'atukulta'al u Chuka'an Mu'uk'a'ankuxtalil Kaaj (Planeación del Desarrollo Integral) ka u chíikult mu'uk'a'antuukulil, péeka'anil, jets'elnakilil yéetel ket óolalil, uti'al ka ka'analchajak u meyajnáajalil kaaj, je'el bix u je'ets'el tumen u belbest'aanilob U Múuch' Pa'atuukulil Yéeybalkuxtal way Méxicoo' (Sistema Nacional de Planeación Democrática), tu yóok'ol le chuunts'iibo'ob kun jets' óoltikob ka kanáanta'ak yéetel ka k'a'abetkúunsa'ak tu beel le sijnáal ba'alo'obo', u toj óolal le sijnáal kúuchilob yéetel le mantats' mu'uk'a'ankuxtalilob'.

XI.- U múul áantaj yéetel U Múuch' Péetlu'umilob Méxicoo' tu'ux ka u kaxt bix je'el u múul mu'uk'a'ankuxtal kaaje', yéetel u tuukulil u taasik meyajob yéetel u táan óoltik u yokbal ajkolnáal kajnáalilob ti' tojbe'enil kuxtal yéetel keet táakbesajil ti' u mu'uk'a'ankuxtalil u Péetlu'umil Yucatán.

XII.- U jóok'sik táanil u meyajil paak'alil, aalak'il yéetel k'áax uti'al u jach ma'alob k'a'abetkúunsa'al le sijnáal ba'alo'obo', ka'alikil u beeta'al meyajnáalkúuchilob, u páaya'al taak'in yéetel meyajilkaajob uti'al ka'ansajmeyaj yéetel u bin máak meyaj ti' táanxel kúuchil.

XIII.- U yáantik yéetel u táakmuk'tik u mola'ayilob kaaj yéetel chéen ti' mola'ayo'ob, u yuumilobe' k'a'abet nojlu'umilob, le je'ela' yaan u béeytal wa ku táakpajalob ichil U Pa'atukulta'al u Mu'uk'a'annáajalil Yucatán (Planeación del Desarrollo Económico Estatal), uti'al le ba'axo'ob kun ts'a'abil u meyajto'.

XIV.- U táan óoltik u jáalk'ab t'aan lu'unhabilil, ka'alikil u ch'a' óoltik u tsolbeelankilo'ob u táakpajal lu'unhabilil, je'el bix kun jets'bil tumen le A'almajt'aano'obo'; bey xan ka u k'a'abetkúuns u páajtalil uti'al ka táakpajak ti' le ts'áaj ojéelalilo', yéetel

XV.- U jets'ik u almejenilo'ob kaaj páaybelta'an uti'al u líik'sa'al u tuukulil jump'éeel tojbe'en tséentabáajil, bey nonoj yéetel jach ma'alobe', ka u yaktáant u talamil setenpolokil yéetel u k'oja'an tuukulilo'ob tséentabáajil ich u kajnáajlilo'ob u Péetlu'umil Yucatán.

U 88 jatsts'íibil.- Meyaje' jump'éeel páajtalil ku ts'a'abal ti' máak tumen kaaj yéetel jump'éeel u kuch óolal máak tu táan kaaj. Le beetike', U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' yaan u yilik u kaxtik ka yanak meyaj ti' máak, bey xan yaan u sajbesik yéetel bo'olsi'ipilil máax chéen bey u máano', wáaj chéen k'áat máatan u ka'aj.

U 89 jatsts'íibil.- Ba'albalile' jump'éeel kúuchil kaaj ku ts'a'abal tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán uti'al u beetik wíinik ba'axo'ob k'a'abet ti', ku ts'áajik ti' le máako'obo' yéetel u jáalk'abil; le je'elo' mix táan u béeytal u tse'eel ti', mix u jelbesa'al waba'ax ti', wáaj le kúuchil tu'ux yaan le najo', bey xan wa tu'ux ku yúuchul meyaj.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán kun jets't'antik A'almajt'aano'ob kun nu'ukbesik u ba'albalil láak'tsilil. *

U 90 jatsts'íibil.- Tuláakal máax yaan tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan ti' u páajtalil wíinik uti'al ka u k'am xook yéetel meyajtsilil.

U múlxot'ts'íibil A.- Ti' u Ts'a'abal Xook.

U chuunt'aanilo'ob uti'al u Ts'a'abal Xook tu Péetlu'umil Yucatáne', leti' le je'elo'oba':

I.- Uti'al u jóok'bal táanil yéetel u ba'alilo'ob nojlu'um yéetel péetkaajo'ob, uti'al kaaj yéetel yaan u kaxtik keetil ich wíiniko'ob, yaan u kaxtik jump'éeel mu'uk'a'ankuxtalil ich ki'imak óolal u páajtalilo'ob wíinik tak tu'ux kun páajtale', yaan u jóok'sik táanil u tojkuxtalil, u ye'esajkuxtalil nojlu'um yéetel u jóok'sa'al u yutsil tak tu'ux kun náakal juunalil sijnáalil ba'alo'ob yéetel yaan u táakmuk'tik u chiimpol'ta'al u páajtalilo'ob wíinik, jach k'a'ana'an jáalk'abilo'ob yéetel sijnáal kúuchil.

II.- Tu yóok'olal u ts'a'abal xook ti' maayáaj kaaje', yaan u ka'ansa'al je'el bix k'a'ana'ane' tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán, u yookbalo'obe' yaan u táan óolta'al yéetel a'almajt'aano'ob bey xan tsolmeyajo'ob ka áantajnako'ob uti'al u mu'uk'a'ankuxtal ich keetil yéetel juunalil, u ts'a'abal xook ich ka'ap'éeel t'aan yéetel múlmeyajkuxtalil, ku taal ti' jump'éeel keetil ich le kaajo'obo'; tu'ux ku jets'ik u meyajilo'ob ka áantajnako'ob uti'al u jóok'sa'al táanil, u p'áatal, u ayik'alkúunsa'al, u kanáanta'al yéetel u ka'analkúunsa'al u yóol le maayáaj meyajtsililo', bey xan u tsi'ikil uláak' meyajtsililo'ob.

Tu yóok'olal u tsolmeyajilo'ob ka'ansaj ka u táan óolto'ob u kuxtalil nojpéetlu'ume', le Mola'ay Nojpáajtalilo'ob k'a'ana'an u k'áatchi'itik maayáaj kaaj uti'al ka je'ets'eko'ob yéetel ka meyajta'ako'ob.

III.- U múul áantaj yéetel u nojlu'umil México, uti'al u kanáantik in jáalk'ab almejenilo'on yéetel in meyajnáajalilo'on.

IV.- Mina'an mixba'al u yil yéetel k'uujil, yaan u meyaj uti'al u yúuchul kaambal, ma' xan uti'al u ch'íik yaabilta'al waba'ax yéetel uláak' ba'alo'ob k'alik beji', beyo' ku meyaj tu beel líik'ul chan paalil, uti'al u kuxtal yéetel ka'aka'ajil, ku taal ti' na'atilil, paaklan ki'iki' óolalil, k'ambe'enil, ket óolalil wíinik yéetel áantajil ich tuláakal le kaajo'obo'.

V.- U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' yaan u yáantik u xak'alkaxan ka'analna'atil yéetel jets'nu'ukulil, tumen le ba'ax kun u taaso' uti'al u mu'uk'a'ankuunta'al u yúuchul ts'áajxook.

VI.- U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' yaan u ts'áajik xook ti' u káajbal xook, u yáax péets'el xook yéetel u ka'apéets'el xook xma' bo'olil; bey xane' yaan u táakmuk'tik tuláakal u jejeláasil yéetel u jela'anil xook.

VII.- Le chúumuk yéetel ka'anal xooko' je'el u béeytal u ts'a'abal xma' bo'olil, je'el bix kun jets'bil tumen le A'almajt'aano'obo'.

VIII.- U Mola'ayilo'ob u Ts'a'abal Xook chéen uti'al wamáaxe' ma' táan u béeytal u meyajlo'ob yéetel mina'an jaajil ti' le xook kun u ts'áajo'obo', wa mina'an jump'éeel yáax jala'ach chiimpoolil ti'; le je'elo'oba' je'el u béeytal u ts'a'abal ti' tuláakal u jejeláasil yéetel jela'anilo'obe', je'el bix jets'a'anil ti' le Noj A'almajt'aana', yéetel

IX.- Ti' le u nojkúuchililo'ob ka'analxook yéetel le uláak' u mola'ayilo'ob ka'analxook, kun ts'a'abil jáalk'abmeyajil tumen le A'almajt'aano', yaan u beelankuuntik u meyajo'ob ka'alikil:

- a) U yantal ti'ob u páajtalil u jala'achkuuntikubáaj tu juunalo'ob;
- b) U beetiko'ob chéen ts'áajxook, xak'alkaxan yéetel u ts'áajiko'ob k'aj óoltbil meyajtsilil, ka'alikil u ch'a' óolta'al u chuunt'aanilo'ob le jatsts'iiba';
- c) U táan óoltiko'ob u jáalk'abil ka'analts'áajxook yéetel xak'alkaxanil, bey xan u jáalk'abil tuukul yéetel u keetlan tsikbalta'al tuukulo'ob;
- d) U jets't'antiko'ob u pa'atuukulil yéetel u tsolmeyajil u ts'áajxooko'ob;
- e) U jets'iko'ob bix kun béeytal u yokol, u bin u na'akal tu yáalman-yáalil kuuch yéetel bix úuchak u jets'elnaktak u múuch'meyajnáalil ts'áajxook;
- f) U tsolmeyajtiko'ob u ba'albalilo'ob, yéetel
- g) Tu yóok'olal u ch'a'at'aanilo'ob meyaj, ichil u múuch'meyajnáalil ts'áajxook yéetel u múuch'meyajnáalil tsolmeyaje', yaan u beelankuunta'al tumen u múulxot'ts'íibil A yaan te' tu 123 jatsts'íibil U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', je'el bix xan u je'ets'el tumen U Noj A'almajt'aanil Meyaje' (Ley Federal del Trabajo), ka'alikil u ch'a' óolta'al u bixil jump'éeel ka'anal meyajil.

U múulxot'ts'íibil B.- Ti' u Meyajtsilil

Le meyajtsilo' bey jump'éeel noj óolale', u noj chuunt'aanil u chuka'an mu'uk'a'ankuxtalil máako'ob yéetel u múulkuxtalil kaaj.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' yaan u jets'ik bey jump'éeel u chuuntuukulil kaaje', u almejenil u k'a'ayta'al meyajtsilil, u mu'uk'a'ankuunsa'al maayáaj meyajtsilil yéetel u kanáanta'al, u ts'a'abal k'aj óoltbil ba'axo'ob suuka'an u beeta'al, u suuka'an kuxtalilo'ob, u noj óolalil péetkaajo'ob yéetel nojlu'um, yéetel u kaxanil u chíimpol'ta'al meyajtsilil wayile' yéetel uláak'o'ob.

A'almajt'aan kun táan óoltik u táakpajal jala'ach, kaaj yéetel uláak mola'ayo'ob wáaj máako'ob, uti'al u kanáanta'al meyajtsil ba'albalil; uti'al u ts'a'abal u ka'ansajil its'atil yéetel u táan óolta'al u patjo'olta'al túumben tuukulo'ob yéetel ki'ichkelem its'atilo'ob, bey xan u chuuntuukulil jáalk'abil yéetel ya'abilil. *

U 91 jatsts'íibil.- U meyajta'al tojbe'emba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u majáanta'al lu'umo'ob uti'al u yúuchul kajtale', yaan u jets' óoltik u paaklan bisajbáajil ich kaaj. Tu yóok'olal le je'elo' U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' yaan u jets'ik tu'ux kun kajtal máak je'el bix k'a'ana'ane'.

U 92 jatsts'íibil.- Uti'al u mu'uk'a'ankuxtalil yéetel u mu'uk'a'ankuunta'al paaklan bisajbáajil bey jump'éeel ba'al k'a'ana'an uti'al u ma'alob kuxtal kaaje', k'a'ana'an u táakmuk'ta'al ich kaaj, ket óolalil, bey jump'éeel ba'al e'esik ba'ax utsil wáaj k'aasil ku yu'uba'al tumen uláak' máak. U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' mix táan u cha'ik u beeta'al cha'anilo'ob, koonol wáaj meyajilo'ob ku taasik k'aak'aas tuukulo'ob tu yóok'olal wiinik wáaj k'asa'anilo'ob, ti' k'uuxilil yéetel ma' ket óolal ich u máakilo'ob, éensaj óolal wáaj u k'askúunta'al u tsikbe'enil wiinik.

U 93 jatsts'íibil.- Mejen xch'úupal, mejen xi'ipalal yéetel táankelem paalal mina'an mixmáak ti'ob yéetel le máako'ob yaan yaayaj kux óolal ti'obo', yaan u kanáanta'alo'ob yéetel yaan u táanilkuunsa'alo'ob tumen U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán, yéetel yaan u káajsik mola'ayil, kúuchilo'ob yéetel meyajilo'ob uti'al u kanáanta'alo'ob; bey xan u tsolmeyajilo'ob táankaaj ka u táan óolto'ob u bisiko'ob jump'éeel ma'alob kuxtalil yéetel u kaxtik u tsikbe'enil máak.

Le A'almajt'aano'ob kun jets't'antbil tu yóok'olal le je'elo', yaan u táan óoltiko'ob u kanaanil yéetel u ts'a'abal tu yóok'ol bej je'el bix k'a'ana'an u táan óolta'al kaaj yéetel u tuukulil u kaxta'al u bisikubáaj yéetel u mu'uk'a'ankuxtal tu juunal, tumen le múuch'kaajil mola'ayo'ob yéetel le ma' múuch'kaajil mola'ayo', uti'al u yáanta'alo'obo'.

U 94 jatsts'íibil.- Múuch' láak'tsilile' jump'éeel u mola'ayil kaaj mantats'beyo', le je'elo' yaan u chíimpol'ta'al bey u k'a'ana'an chuun kaaje', tu yóok'olal le je'elo' ku bin u k'expajal U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán. Jump'éeel mola'ay beeta'an tumen ka'atúul wáaj ya'ab máak u nupmajubáajo'ob wáaj u much'majubáajo'ob, tumen u láak'ubáajo'ob, u yéetk'i'ik'elubáajo'ob wáaj tumen mix xani', tumen jump'éeel kajtalil ich yaabilal yéetel múulkuxtalil, ku ts'áajik u muuk' u jáalk'ab mu'uk'a'ankuxtal tuláakal máak yano'obi'.

Le ts'o'okolbeelo' jump'éeel mola'ay tu'ux ku nu'upul ichil a'alma-jt'aanil juntúul jxiib yéetel juntúul xch'uup, ich keet páajtalil, ka'aka'ajilo'ob yéetel kuch óola'ob, yéetel u béeytalil u ya'abkuntiko'ob wíinik ich jáalk'abil, yéetel ka'aka'ajil bey xan yéetel k'aj óolalil. U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' ku éejentik jach k'a'ana'an uti'al kaaj u nupikubáaj jxiib yéetel xch'uup uti'al u ya'abkunsikubáaj máak, bey xan u je'ets'el buka'aj u ja'abilo'ob k'a'ana'an, u toj óolal u wíinkilil yéetel u tuukul.

U yúuchul múulkajtalé', u jáalk'ab nupikubáaj juntúul jxiib yéetel juntúul xch'uup, máaxo'ob ma' ts'oka'an u beelo'obi', kajakbalo'ob bey atantsil yéetel íichantsile', yéetel ku béeytal u káajsiko'ob jump'éeel múuch' láak'tsilil, je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aano'.

Le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel le A'almajt'aano', yaan u kanántiko'ob u tsoltuukulil yéetel u mu'uk'a'ankuxtalil múuch' láak'tsilil, bey xan ka chíimpolta'ak u tsikbe'enido'ob yéetel ba'alo'ob chéen leti'ob beetik. Bey xane' ichil le ts'o'okolbeelo' yaan u yantal u ba'axtenil jatsbáajil, u ts'o'oksa'al yéetel tuláakal le ba'alo'ob yaan ba'ax u yil yéetelo'; bey xan bix k'a'ana'an le chéen múulkajtalo'.

U 95 jatsts'íibil.- Ku luk'sa'al.*

U 95 jatsts'íibil Bis.- U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatáne' yaan u táan óoltik, u kanántik yéetel u táakmuk'tik u mu'uk'a'ankuunsa'al u táankaajil, u náajalil, u almejenil yéetel u meyajtsil maayáaj kaaj. Le Mola'ay Nojpáajtalil yéetel u Méek'tankaajilo'obe', tak tu'ux ku náakal u páajtalilo'obe', pak'te' yéetel u táakbesajil le maayáaj kaajo'obo', ka'alikil u k'axmeyajo'ob yéetelo'obe', k'a'ana'an:

I.- U táanilkuunsik u táakbesa'al maayáaj ko'olelo'ob ti' u mu'uk'a'ankuxtalil yéetel u tsolmeyajilo'ob ka'ansajmeyajil, bey xan yéetel u yáanta'al u pa'ajo'olil meyajjo'ob ku béeytalo'ob, u kanáanta'al u toj óolalo'ob, u ts'a'abal áantajil uti'al u yutsil k'amiko'ob ka'ansajil yéetel u táakpajalo'ob uti'al u yúuchul ch'a'at'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u múuch'kuxtalil kaaj.

II.- U jets'iko'ob le almejentuukulo'ob, le p'iisulo'ob, le tsolmeyajo'ob yéetel le pa'atuukulo'ob, uti'al ka táakmuk'ta'ak le ba'alo'ob yéetel le meyajjo'ob kun u beet le maayáaj kaajo'obo', bey xan u yáanta'alo'ob yéetel u táakmuk'ta'alo'ob uti'al u much'ikubáajo'ob tu yóok'olal u koonolo'ob yéetel u beeta'al meyajnáalkúuchilo'ob uti'al u béeytal u ma'alob keetlano'ob ti' koonolil.

III.- U beetiko'ob, yéetel u chuuntuukulil jump'éeel tsolmeyaj u mu'uk'a'ankuxtalil kaaj, le pa'ajo'olo'ob, le meyajjo'ob wáaj le jach k'a'ana'an meyajjo'obo', yéetel le taak'ino'ob kun ts'a'abil ti'obo'.

IV.- Ichil u pa'atuukulilo'ob u mu'uk'a'ankuxtalil kaaje' yéetel tsolmeyajilo'obe', le Méek'tankaajo'obo' yaan u ts'áajiko'ob tu'ux u táakpajal u kajnáalilo'ob le maayáaj kaajo'ob yaan ichil u méek'tampáajtalilo'obo', je'el bix u jets'ik le A'almajt'aano', yéetel u tuukulil u táakmuk'ta'al u chuka'an mu'uk'a'ankuxtalilo'ob, u mu'uk'a'ankúunta'al u taak'ino'ob yéetel u ma'alobtal bix kuxliko'ob, yéetel u múul meyajjo'ob le óoxyáal jala'achilo'obo', yéetel u aja'an táakpajalil le maayáaj kaajo'obo'.

V.- U beetiko'ob le almejentuukulo'ob k'a'ana'an uti'al ka táan óolta'ak ka yanak ti' u nojpáajtalilo'ob kaaj tu Péetlu'umil Yucatán, ti' u jáalk'ab mola'ayilo'ob yéetel ti' u méek'tankaajo'obe', kuchnáalo'ob u k'aj óolo'ob maayáaj meyajtsilil yéetel ka u t'ano'ob maayat'aan xan.

VI.- U meyajtiko'ob le almejentuuko'ob k'a'ana'an uti'al ka táan óolta'ak ma' u jáawal u páajtalilo'ob maayáaj kaaj yéetel u chuka'an mu'uk'a'ankuxtal u kaajilo'ob xan.

Ti' junjump'éeel Méek'tankaajile' yaan u je'ets'el bix kun táakpajal lu'unkabilo'ob tu yóok'olal u yáantajo'ob uti'al u tsolmeyajta'al, u beeta'al, u p'ismeyajta'al yéetel u kanáanta'al le taak'in ts'áaja'an uti'al u mu'uk'a'ankuxtalil le kaajo'.

U 96 jatsts'íibil.- U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán kun ba'ateltik ka ma'alob k'a'abetkúunsa'ak u taak'inil yéetel tu yóok'olale' yaan u beetik U Pa'atuukulil Chuka'an Mu'uk'a'ankuxtal (Plan de Desarrollo Integral) uti'al meyaj wakup'éeel ja'ab, ti' leti'obe', ku yoksa'al le u jejeláas meyajilo'ob ku taasik U Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno'.

A'almajt'aan kun jets'ik máakalmáak mola'ayilo'ob kun jo'olintik u jets'meyajil yéetel u chuunt'aanilo'ob uti'al ka jo'olinta'ak tumen Noj Jala'ach yéetel mukt'aano'ob yéetel u noj jala'achilo'ob México yéetel le Méek'tankaajo'obo', bey xan u kaxtik yéetel u jets'ik uláak' mola'ayo'ob, le tojbe'emba'alo'ob k'a'abet uti'al u beeta'al yéetel u meyajta'al U Pa'atuukulil u Mu'uk'a'ankuxtalil Yucatán.

U pa'atuukulil u mu'uk'a'ankuxtalil u Péetlu'umil Yucatán yéetel le méek'tankaajo'obo', yaan u beetik u séeba'antal u je'ets'el le xuptaak'in kun beetbil tumen kaaj yéetel u chuntuukulil le ba'alo'ob kun chukpa-

chtbilo', t'áalkabil yéetel u yojéelta'al buka'aj, bey xane' ka u cha' xan u p'ismeyajta'al tu beel bix úuchik u chíimpolta'al, uti'al ka páajchajak u k'aj óolta'al bix binik ti'ob.

A'almajt'aan kun ts'áajik nojpáajtalil ti' U Nojpáajtalil Jala'achil uti'al ka u jets' bix kun táakpajal kajnáalilo'ob yéetel bix kun k'aj óoltbil u tuukulo'ob te' tu Junmúuch' Pa'atuukulil ich Yéeybal Kuxtal way Yucatáne' (Sistema Estatal de Planeación Democrática), yéetel le chuuntuukulilo'ob uti'al u pa'ajo'olta'al, u tojkiinsa'al, u péets'meyajta'al yéetel u p'ismeyajta'al le pa'atuukulo', bey xan le u tsolmeyajilo'ob mu'uk'a'ankuxtalilo'.

U pa'atuukul le Mola'ay Nojpáajtalilo', yaan xan u táan óoltik nu'uk-besajt'aano'ob uti'al ka k'a'abetkúunsa'ak tu beel le sijnaal ba'alo'obo', le toj óolal yéetel le mantats' mu'uk'a'ankuxtalilo'.

U LAJUMP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL TI' U KUCH ÓOLALO'OB LE AJMEYAJKAAJO'OBO'

U 97 jatsts'íibil.- Yaan u na'ata'al bey ajmeyajkaaj le máax yéeya'ano'ob tumen le kaajo', tuláakal kuchnáal, ajmeyajil wáaj máak ku beetik jump'éel meyaj, kuuch wáaj túxtemeyajil tu Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán; te' tu Noj Mola'ayil Yucatáno'; te' tu Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatán wáaj tu Méek'tankaajil, je'el máakalmáak u jejeláasile', wáaj xan te' ichil le jáalk'ab mola'ayo'; yaan u yantal ti'ob u kuch óolalo'ob tu yóok'olal le meyajo'ob yéetel le tub óolal kun u beeto'ob ka'alikil u jéets'meyajo'obo'.

U ajmeyajkaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán yéetel le Méek'tankaajilo'obo', yaan u k'amiko'ob jump'éel bo'ol tu p'iis yéetel mix táan u béeytal u ya'aliko'ob ma' u tojol le ba'ax ku beetiko'obo' wáaj le u meyajo', kuuch wáaj túxtemeyajil, keet yéetel je'el bix meyajil ku beetike', le je'ela' yaan u je'ets'el ti' jump'éel ja'ab yéetel keetil ichil u pa'atuukulilo'ob xuptaak'in ku beeta'al tumen noj jala'acho'ob, yaan u beeta'al je'el bix jets'a'anil te' 127 jatsts'íib yaan te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

Le bo'olo'ob ti' le ajmeyajkaajo'obo' yéetel u buka'ajilo' yaan u ts'a'abal u yojéelt kaaj, ku ts'o'okole' k'a'abet u ya'ala'al buka'aj jeets'el ku náajaltiko'ob yéetel buka'aj ma' jeets'eli' je'el bix taak'in yéetel uláak' ba'alo'ob, je'el bix u ya'alik le A'almajt'aano'.

U ajmeyajkaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán yéetel le Méek'tankaajilo'obo', k'a'abet je'el ba'axak k'iine' u yantal ti'ob u kuch óolalil u ma'alob k'a'abetkúunsiko'ob le taak'in ku meyajtiko'obo', ka'alikil u p'atiko'ob paachil le bix u yúuchul xuptaak'in ichil le almejen mola'ayo'obo'.

Tuláakal ajmeyajkaaje', yaan u kuch óoltik je'el ba'axak si'ipilil ka u kaxt ka'alikil u beetik u meyaje'.

Uti'al ka béeychajak u ta'akal u pool U Noj Jala'achil Yucatán; Ajjets' a'almajt'aano'ob táan u jéets'meyajo'ob; U Noj Ajp'is óolalo'ob yéetel U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán; U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán; U Jo'olpóopilo'ob yéetel U Múuch'tambalnáalilo'ob le Jáalk'ab Mola'ayo'obo', ka'alikil ma' u táakbesa'al U Múuch'tambalnáalilo'ob ti' U Múuch'tambalil K'áatchi'il ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán; U Jo'olpóopilo'ob le Mola'ayo'ob Táakpaja'an tu Tsolmeyajil Kaaj tu Péetlu'umil Yucatáno' (Dependencias de la Administración Pública Estatal) yéetel U Yáax

Jala'achilo'ob le Méek'tankaajo'obo', uti'al ka úuchuke' k'a'ana'an le a'almaj takpool kun jóok'sbil tumen U Noj Mola'ayil Yucatáno'.

U 98 jatsts'íibil.- U Noj Mola'ayil Yucatáne' yaan u ts'áajik k'aj óoltbil U Belbest'aanil A'almajt'aanil le jo'olts'íiba' yéetel uláak' belbest'aano'ob kun k'a'abetchajal uti'al u beeta'al u bo'otik u si'ipil ajmeyajkaajo'ob lekéen u xaxto'ob xan, je'el bix u je'ets'el tumen le tojbe'ent'aano'oba'.

I.- Yaan u kúunch'inta'al yéetel Almejen P'is óolalil (Juicio Político), le bo'olsi'ipilo'ob ku ya'ala'al te' 99 jatsts'íib ku taasik le Noj A'almajt'aana', ti' le ajmeyajkaajo'ob ku je'ets'elo'ob xan ichil le je'elo', wa ichil u jéets'meyajo'obe' ku beetiko'ob meyo'ob wáaj tub óolalo'ob ku taasik k'aak'as óolal ti' ba'ax ma'alob ku páak'ta'al tumen kaaj wáaj láayli' tu yóok'ol u meyo'obe'.

Mix táan u beeta'al Almejen P'is óolalil chéen tu yóok'olal u ya'ala'al ba'ax ku tukulta'al.

II.- U kaxtik u si'ipilil je'el máaxak ajmeyajkaajile', yaan u tsaypachta'al yéetel u beeta'al u bo'otik u si'ipil, je'el bix u ya'alik le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetel le u yáantajil táankaajo'; yéetel

III.- Yaan u beeta'al u bo'otik u si'ipil yéetel xma' k'aalil le ajmeyajkaajo'ob tu yóok'olal le meyo'ob wáaj le tub óolal kun u beeto'obo', ba'ale' ka u beet k'aas ti' a'almajil, tojmeyajil, alab óolalil, keetkunajil yéetel péeka'anmeyajil k'a'abet u beetiko'ob ichil u jéets'meyajo'ob.

Le A'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax k'iin yéetel ba'ax o'olal kun k'a'abetchajal u beeta'al bo'olsi'ipil, tu yóok'olal okol ayik'altalil, le ajmeyajkaajo'ob ka'alikil u beetik u meyo'ob wa tu yóok'olale', ku sen ayik'altalo'ob ku ts'o'okole' mix táan u béeytal u yoksaj óoltiko'ob tu'ux u taal u taak'inile', yéetel u ye'esik u chuunt'aanilo'ob uti'al U Tsołts'íibil Ba'albalil xan.

Le beelankilmeyajo'ob uti'al u béeykunsal le bo'olsi'ipilo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo', tu juunalo'ob kun beetchajal. Mix táan u béeytal u je'ets'el ka'apuul u bo'olsi'ipilil chéen jump'éeł ba'al k'aas, tu yóok'olal jump'éełili' bo'olsi'ipil.

Je'el máaxak lu'unkabile', ichil u kuch óolal yéetel u ts'áajik k'aj óoltbil jaajkunaj chiikulalo'obe', ku béeytal u beetik jump'éeł takpool tu táan U Noj Mola'ayil Yucatán, tu yóok'olal le ba'alo'ob ku xmáanchi'itik le jo'olts'íiba'.

U 99 jatsts'íibil.- Je'el u béeytal u Almejen P'is óolta'al le Ajjets' a'almajt'aano'ob táan u jéets'meyajo'obo'; U Noj Ajp'is óolalo'ob yéetel

U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán; U Jo'olpóopilo'ob yéetel U Múuch'tambalnáalilo'ob le Jáalk'ab Mola'ayo'obo', ka'alikil ma' u táakbesa'al U Múuch'tambalnáalilo'ob ti' U Múuch'tambalil K'áatchi'il ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán, yéetel U Múuch'tambalnáalilo'ob ti' U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán; U Jo'olpóopilo'ob le Mola'ayo'obo' yéetel U Noj Jo'olpóopilo'ob wáaj uláak' kuucho'ob keet ti' le je'elo'ob yaan te' tu Péetlu'um Mola'ayilo'ob ti' u Tsołmeyajil Kaajo' (Entidades Paraestatales de la Administración Pública); yéetel U Yáax Jala'achilo'ob le Méek'tankaajo'obo'.

U bo'olsi'ipililo'obe', u luk'sa'al tu kuuch le ajmeyajkaajo', yéetel u je'ets'el ma' u suut u beet le meyo'ob.

Wa ku ts'a'abal u yojéelt le takpoolo', U Noj Mola'ayil Yucatáne', ka'alikil u much'majubáaj bey U Noj Múuch'tambalil P'is óolale' (Gran Jurado), ku jets'ik le bo'olsi'ipil k'a'abete' wa bey u je'ets'el tumen u túul ya'abil le ajjets' a'almajt'aano'obo', wa ts'o'ok u beeta'al tuláakal le ba'al k'a'abet u beeta'ale', yéetel u t'a'anal le máax taka'an u poolo', tu yóok'olal u yu'ubik.

Lekéen ts'a'abak u yojéelt yéetel u ts'íibilju'unil ti' U Noj Mola'ayil Yucatán le u ts'ookjets't'aano'ob, tumen le U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob tu yóok'olal le Almejen P'is óolal jbeeta'ab ti' U Noj Jala'achil Yucatáno', je'el bix u ya'alik le u 110 jatsts'íibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', yéetel u muuk'il jump'éeł Mola'ay ku Jets'bo'olsi'ipilil (Órgano Ejecutor) yaan u jets'ik le bo'olsi'ipil kun k'a'abetchajale'; ba'ale' lekéen u tukult k'a'abete' je'el u béeytal u k'áatik ti' le U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'ob le sáasiltsoł't'aano'ob kun u tukult k'a'abete', ma'ili' u béeykuns le bo'olsi'ipilo'.

U jets't'aanilo'ob yéetel u ts'ookjets't'aanilo'ob U Noj Mola'ay A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáne', mix táan u béeytal u k'exbesa'alo'ob.

U 100 jatsts'íibil.- U Noj Mola'ayil Yucatáne', ka'alikil u ch'a' óoltik u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats le u ajjets' a'almajt'aanilo'obo', yaan u kaxtik nu'ukbesajil je'el bix k'a'abete', uti'al ka u tak u pool le Ajjets' a'almajt'aano'ob táan u jéets'meyajo'obo'; U Noj Ajp'is óolalo'ob yéetel U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán; U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán; U Jo'olpóopilo'ob yéetel U Múuch'tambalnáalilo'ob le Jáalk'ab Mola'ayo'obo', ka'alikil ma' u táakbesa'al U múuch'tambalnáalilo'ob ti' U Múuch'tambalil K'áatchi'il

ti' U Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wiinik tu Péetlu'umil Yucatán; U Jo'ol-póopilo'ob le Mola'ayo'obo' yéetel U Noj Jo'olpóopilo'ob wáaj uláak'kuucho'ob keet ti' le je'elo'ob yaan te' tu Péetlu'um Mola'ayilo'ob ti' u Tsolmeyajil Kaajo'; yéetel, U Yáax Jala'achilo'ob le Méek'tankaa-jo'obo', úuchik u kaxtik u si'ipilo'ob ka'alikil u beetik u meyajo'ob.

U Noj Jala'achil Yucatáne', ka'alikil u meyajtik u kuuche', chéen kun béeytal u ta'akal u pool tu yóok'olal yaayaj kaxansi'ipilo'ob ku ts'atáanta'al tumen le a'almajt'aano'.

Wa u ts'ookjets't'aanil le Noj Mola'ayo' ku ya'alik ma' jaajo' ku jáawsa'al tuláakal meyaj ku taal tu paach, ba'ale' le je'ela' ma' u k'áat u ya'ale' wa le takpool ku beeta'al tu yóok'olal le si'ipil yano', yaan u xu'ulul lekéen ts'o'okok u meyaj bey noj jala'ach wáaj lekéen u p'at u kuuche'.

Wa le Noj Mola'ay ku ya'alik bey jaaje', le máax taka'an u poolo' ku ma'achal tumen le jala'acho'ob yaan u páajtalil ti'obo'.

Wa le U Noj Mola'ayil Ajjets' A'almajt'aano'ob tu Nojlu'umil México (Cámara de Diputados del Congreso de la Unión) ka u ya'al ku béeychajal le takpool tu yóok'olal si'ipilo'ob ku ts'atáanta'al tumen u ya'almajt'aanilo'ob u nojlu'umil Méxicoe', tu yóok'olal le Noj Jala'acho', le Ajjets' a'almajt'aano'ob, le Noj Ajp'is óolalo'obo' yéetel u Múuch'tambalnáa-lilo'ob Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', je'el bix u ya'ala'al tumen le u 111 jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ojéeltbil le je'ela', le U Noj Mola'ay A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno' yaan u jets'ik u tselik tu meyaj le máax taka'an u poolo' yéetel yaan u k'ubik ti' le Noj Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo' (Ministerio Público Federal). U Noj Mola'ayil Yucatáne' wa ku tukultik k'a'abete' ku k'áatik ti' le noj mola'ay ka u jets' le bo'olsi'ipilo', ba'alo'ob k'a'abet u ya'aliko'ob uti'al u kaxta'al u sásasilil, le je'ela' le ma'ili' luk'sa'ak le noj jalach tu kúuchilil u meyajo'.

U sásilsolt'aanilo'ob yéetel u ts'ookjets't'aanilo'ob U Noj Mola'ay A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáne', mix táan u béeytal u k'exbe-sa'alo'ob.

Wa ts'o'ok u ya'ala'al yaan si'ipilil beeta'ane' yéetel yaan u beeta'al u bo'olsi'ipilil ba'ax ku yúuchule', k'a'abet u luk'sa'al ti' u kuuch ka'alikil u beeta'al u xak'al kaxanilo'ob uti'al u je'ets'el u k'a'alal wáaj u cha'abal je'el bix u ya'ala'al tumen u noj a'almajt'aanilo'ob bo'olsi'ipilo'; wa u beetmaj k'aaso'ob beet u yantal taak'in ti' bey xan wáaj ku beetik k'askúnajil wáaj loobilal ti' ba'albalilo'obe', k'a'abet u xak'al ila'al bajux tu náajaltaj yéetel u yutskiintik le k'askúnajilo'ob yéetel le loobilalo'ob u beetmajo' tu yóok'olal le si'ipilo'ob tu beetajo'.

Le bo'ol yéetel taak'in ku je'ets'elo' ma' táan u béeytal u máan u ya'abil óoxtéen ti' le buka'aj tu náajaltaj le máax jbeet le k'askúnajilo'ob wáaj le k'aak'as óolalo'ob beeta'ano'.

U Ya'almajt'aanil Kuch óolalo'ob uti'al le Ajmeyajkaajo'obo' (Ley de Responsabilidades de los Servidores Públicos) kun jets'ik le kuuch, bix kun beetbil, máax jala'achilo'ob yaan u páajtalil ti'ob yéetel le bo'ol-si'ipilo'ob kun jets'bil ti' le ajmeyajkaajo'obo', ichilo'obe' u jáawsa'al, u luk'sa'al, wáaj u je'ets'el ma' u béeytal u suut u beet le meyajo', ka u beeto'ob ba'alo'ob wáaj ma' u beetik yaanal ba'alo'ob ti' le ku ya'alik le a'almajt'aano'obo' yéetel a'almajil, tojmeyajil, alab óolalil, keetkunajil yéetel péeka'anmeyajil k'a'abet ichil le u jéets'meyaj, u kuuch wáaj u túuxtajmeyaj ku beetiko'obo'.

U 101 jatsts'iibil.- U meyajil Almejen P'is óolale' chéen je'el u béeytal u káajsa'al wa le ajmeyajkaaj táan u jéets'meyajo', wáaj tak jump'eel ja'ab u p'at le u kuucho'.

U BULUKP'ÉEL JO'OLTS'ÍIBIL U NOJ BELBEST'AANILO'OB

U 102 jatsts'íibil.- Le páajtalilo'ob ma' t'áalkabkuunsa'an tumen U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México ti' le Méek'tankaajo'obo', ku na'ata'al p'ata'an uti'al U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán.

U 103 jatsts'íibil.- Mixmáak je'el u béeytal u jo'olintik ka'ap'éel wáaj u ya'ab meyajilo'ob ich yéeybalile', ba'ale' le máax yéeya'ano' je'el u béeytal u ya'alik máakalmáak meyajil u k'áat u beete'.

U 104 jatsts'íibil.- Mixjump'éel bo'ol je'el u béeytal u beeta'al wa ma' jets'a'an ichil u Pa'atuukulil Xuptaak'ini', wáaj jets'a'an tumen le A'almajt'aan jjóok' ts'o'okili' u beeta'al le je'ela'.

U 105 jatsts'íibil.- Tuláakal u ajmeyajkaajilo'ob U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán yéetel le Méek'tankaajo'obo', ka'alikil ma' u púuts'ul mixjuntúul yéetel bey ma'ili' u k'am u kuucho'obe', yaan u ts'áajiko'ob ojéeltbil tu táan le máax k'a'abete', le A'almajch'a'at'aan tu'ux ku éejen-tik le kuuch ku k'amik uti'al ka u kanáant yéetel ka u beet u chiimpol-ta'al U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México', bey xan le Noj A'almajt'aana' yéetel le A'almajt'aano'ob kun taalbalob'ob ti'ob xano', je'el bix u je'ets'el te' tu 67 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

U 106 jatsts'íibil.- U kuch óolal Noj Jala'ach, U No'ojk'abil Noj Jala'ach (Secretario de Gobierno) yéetel uláak' ka'anal kuchnáalo'ob ti' u tsolmeyajilkaaj, bey xan ti' U Yáax Jala'achilo'ob le Méek'tankaajo'obo', ma' u k'áat u ya'al wa mina'an u ka'akajil le aj-ántajo'ob yano'ob kaabal ku k'amiko'ob péets't'aan ti' u nuuktakilo'obo', tu'ux ku ya'ala'al ti'ob ka u je'elso'ob wáaj u xaankúunso'ob le u yéeytambalilo'ob, le u meyajilo'ob tu'ux ku táakpajal lu'unkabilo'ob, u k'a'amal wáaj u káajal u meyaj le Noj Mola'ayo', U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' wáaj u jáalk'abil u jéets'meyaj letio'ob.

U 107 jatsts'íibil.- U mola'ayilo'ob kaaj tu Péetlu'umil Yucatán yéetel le Méek'tankaajo'obo' k'a'ana'an u tsolmeyajtiko'ob yéetel u meyajtik le u taak'in kaaj yaan ti'ob u kuuchilo', yéetel u jach péeka'anmeyajil, ma'alobmeyajil, meyajnáajalil, sáasmeyajil yéetel tojmeyajil uti'al u meyajtik le ba'alo'ob unaj u beetiko'.

Le ba'ax kun u taas u beeta'al tsolmeyajilo'ob yéetel u meyajta'al u taak'in kaajo', yaan u p'ismeyajta'alo'ob tumen jump'éel U Mola'ayil P'ismeyaj, ku taal ti' U Noj Mola'ayil Yucatán, je'el bix u jets'ik le A'almajt'aano'.

Le ba'axo'ob kun p'isbil ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u beeta'alo', k'a'ana'an u táakbesa'al tu tsolmeyajil yéetel u pa'atuukulil u taak'in kaaj ti' le kúuchilo'ob kun xak'alkaxtbilo'.

Le mola'ayo' yaan u p'ismeyajtikubáaj tu juunal wáaj je'el xan u béeytal u k'áatmeyajtik uláak' máako'obe', yéetel u chuuntuukulil keetkunajil yéetel sáasmeyajil.

Le A'almajt'aano' yaan u jets'ik bix kun u tsoltukult yéetel u meyajjo'ob U Mola'ayil P'ismeyaj, ba'axo'ob k'a'abet uti'al u jo'olinta'al, bey xan bix unaj u ts'a'abal yéetel u tse'elel u kuuch, wa bey k'a'ana'ano'.

Le ba'ax tu taasaj le p'ismeyajo'obo' k'a'ana'an u táakbesa'al ichil u tsolmeyajil yéetel u pa'atuukulil u taak'in kaaj ti' le kúuchilo'ob jxak'alkaxanta'abo', tu yóok'olal u yila'al u táakpajal le ba'ax jnakpach-ta'ab u beeta'alo' ichil le taak'in kun ts'a'abil ti'obo'.

Le paaklank'axt'aano'ob kun u beet le Noj Jala'ach yéetel le Méek'tankaajo'ob tu yóok'olal u beeta'al meyajilo'ob ich kaaje', yaan u ts'a'abalob'ob k'aj óoltbil yéetel jump'éel páayt'aan tu yóok'olal u k'ujsa'al u k'áatmeyajilo'ob k'ala'antak, le je'ela' yaan u je'ebel lekéen beeta'ak u múuch'tambalil kaaj, bey túuno' u paaklank'axt'aanil meyajjo'ob yaan u ts'a'abal ti' máax kun beetik yéetel jump'éel ma'alob bo'olil le meyajjo'.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob Yucatán yéetel le Méek'tankaajo'obo' je'el u béeytal u ch'a'iko'ob u ka'akajil u jets'meyajtiko'ob yéetel u yiliko'ob meyajjo'ob, bey xan u beeta'al meyajilkaajo'ob lekéen k'a'abek-tkúunsa'ak tumen u mu'uk'a'ankuxtalil taak'in yéetel kaaj, je'el bix u je'ets'el te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'. Ka'alikil xan u ch'a'óolta'al ba'ax ku ya'alik U Wukp'éel Jo'olts'íibil yéetel le 104 jatsts'íibil ku taasik le U Lajump'éel Jo'olts'íibil le Noj A'almajt'aana'.

**U KA'ALAJUMP'ÉEL JO'OLTS'ÍBIL
TI' U JELBESAJIL YÉETEL U XMA'TÁATS'MÁANSAJIL LE
NOJ A'ALMAJT'AANO'**

U 108 jatsts'íbil.- Le Noj A'almajt'aana' je'el u béeytal u táakbesa'al yéetel u jelbesa'ale'. Uti'al ka k'uchuk k'am óoltbil le táakbesajilo'ob yéetel le jelbesajilo'ob te' Noj A'almajt'aano', k'a'ana'an ka éejenta'ako'ob tumen U Noj Mola'ayil Yucatán ka'alikil u ch'a' óolta'al u yéeybal u ka'ajaats ti' le u yóoxjaats ti' tuláakal le Ajjest's a'almajt'aano'obo'.

Uti'al le jelbesajilo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel Méek'tankaaj, ka oksa'ako'ob ichil le Noj A'almajt'aana', k'a'abet u éejenta'al tumen u ya'abil le U Mola'ayjala'achil Méek'tankaajo'obo', ichil ma' u máan ti' 90 u p'éelel k'iin, ku káajal u xookil jump'éelel k'iin lekéen ts'o'okok u k'amiko'ob u pa'atuukulil u ts'íibtbil tuukulil.

Lekéen máannak le k'iino'ob yáax jets'a'ano', le Méek'tankaaj wáaj le Méek'tankaajo'ob ma' u ya'alo'ob mixba'al tu yóok'olalo', ku na'atpajale' chíimpolta'an le u pa'atuukulil u ts'íibtbil tuukulilo'.

Le Noj Mola'ay wáaj le Junmúuch' Masabk'iin Ajjest's a'almajt'aano'obo', ku béeytal u xokiko'ob le yéeybalil tu ts'áajo'ob le Méek'tankaajo'obo' yéetel le jets' a'alajil k'a'abete'.

U 109 jatsts'íbil.- Le Noj A'almajt'aana' mix táan u lúubul u muuk' u páajtalil, mix tu yóok'olal jump'éelel líik'baltáambal ka u jáaws u nojbiilal. Wa tu yóok'olal jump'éelel ba'ateltáambal ich kaaj ka je'ets'ek tu Péetlu'umil Yucatán jump'éelel Noj Jala'achilil kúulpach u tuukul ti' le chuunt'aano'ob ku beetik u bo'olsi'ipilta'alo', chéen p'el u k'amik u jáalk'ab kuxtal le kaajo', ku ka' je'ets'el u nojbiilal, ba'ale' ka'alikil u ch'a' óolta'al u ya'almajt'aanilo'ob yéetel le A'almajt'aano'ob kun beetbil tu yóok'olal le ba'ax j-úuch beyo', yaan u p'is óolta'al le máaxo'ob jtáakpajo'ob te' túumben Noj Jala'achilil jjóok' úuchik u yúuchul le líik'baltáambalo', bey xan le máaxo'ob áantajnajo'ob uti'al ka yanak xano'.

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 jatsts'íbil.- Le Noj A'almajt'aana' yaan u káajal u meyaj tu k'iinil 15 ti' le winalila', lekéen nojts'a'abak k'aj óoltbil tu táan kaaj.

U 2 jatsts'íbil.- U Mola'ayjala'achil Méek'tankaajo'ob tu káajsaj u jéets'meyajo'ob tu yáax k'iinil enero ti' le ja'aba', yaan u beetik u meyajjo'ob ka'alikil u máan tuláakal le jatsk'iin uti'al le úuchik u yéeya'alo'obo'.

U 3 jatsts'íbil.- Le lu'unkabilo'ob yéeya'an uti'al u beetiko'ob u meyajil le Yáax Jala'acho'ob te' tu Méek'tankaajilo'ob te' tu ts'ook yéeytambalilo'obo', yaan u beetik u Yáax Jala'achilo'ob (Alcaldes) je'el bix u je'ets'el tumen le Noj A'almajt'aana' yéetel le uláak' A'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

U 4 jatsts'íbil.- Le lu'unkabilo'ob yéeya'an uti'al ka u k'amo'ob u kuuch le Ajkananmeyaj Jala'ach te' Mola'ayjala'achil Méek'tankaajo'obo', yaan u ch'a' óolta'alo'ob bey Jala'acho'ob (Concejales) xane'.

U 5 jatsts'íbil.- Le lu'unkabilo'ob yéeya'an uti'al ka u k'amo'ob u kuuchil le U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Noj Kúuchilil P'is óolal te' tu ts'ook yéeytambalilo'obo', yaan u beetik u meyajjo'ob ka'alikil u máan tuláakal le jatsk'iin uti'al le úuchik u yéeya'alo'obo'.

U 6 jatsts'íbil.- Ku luk'salchajal tulaáakal le A'almajt'aano'ob ku k'atikubáajo'ob je'el bixak ti' le Noj A'almajt'aana'.

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Noj Kúuchilil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil (*Palacio del Poder Legislativo*), tu nojkaajil Mérida, tu k'iinil 11 ti' enero tu ja'abil 1918.- U Jo'olpóopile' (*Presidente*), Héctor Victoria A., u Ajjest's a'almajt'aanil le Bolomp'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - U Ka'ajo'olpóopile' (*Vicepresidente*), Pedro Solís Cámara, u Ajjest's a'almajt'aanil le Óoxlajump'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - Diego Hernández Fajardo, u Ajjest's a'almajt'aanil le Ka'ap'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - Manuel Ríos, u Ajjest's a'almajt'aanil le Óoxp'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - M. Romero C., u Ajjest's a'almajt'aanil le Kamp'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - Dr. J. D. Conde Perera, u Ajjest's a'almajt'aanil le Jo'op'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - Bartolomé García, u Ajjest's a'almajt'aanil le Wukp'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - Manuel González, u Ajjest's a'almajt'aanil le Waxakp'éelel Jatsaljaats Yéeybalilo'. - Gustavo Arce, u Ajjest's a'almajt'aanil le Yáax

Jatsaljaats Yéeybalilo'.- José E. Ancona C., u Ajjets' a'almajt'aanil le Lajump'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- F. Valencia López, u Socialista Ajjets' a'almajt'aanil le Bulukp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Ceferino Gamboa, u Ajjets' a'almajt'aanil le Ka'alajump'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Felipe Carrillo, u Ajjets' a'almajt'aanil le Jo'olajump'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- S. Burgos Brito, u Ajjets' a'almajt'aanil le Waklajump'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- U No'ojk'abile' (*Secretario*), Arturo Sales Díaz, u Ajjets' a'almajt'aanil le Wakp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- U No'ojk'abile', Manuel Berzunza, u Ajjets' a'almajt'aanil le Kanlajump'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.

Le beetike', kin túuxtik ka ts'alts'íibta'ak yéetel ka ts'a'abak k'aj óoltbil uti'al ka chiimpolta'ak tumen kaaj, tu nojkaajil Mérida, Yucatán, tu k'iinil 12 ti' enero tu ja'abil 1918.- S. ALVARADO.- U Noj No'ojk'abile' (*Secretario General*), ÁLVARO TORRE DÍAZ.

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Noj Kúuchilil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil, tu nojkaajil Mérida, tu k'iinil 27 ti' junio tu ja'abil 1938.- U Jo'olpópilile', Gonzalo López Manzanero, u Ajjets' a'almajt'aanil le Wakp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- U No'ojk'abile', Emilio Madera Vázquez, u Ajjets' a'almajt'aanil le Yáax Jatsaljaats Yéeybalilo'.- U No'ojk'abile', Ing. Félix Vallejos Fajardo, u Ajjets' a'almajt'aanil le Bolomp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Lucecio Solís Quevedo, u Ajjets' a'almajt'aanil le Ka'ap'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Juan Lara Basulto, u Ajjets' a'almajt'aanil le Óoxp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Julio Guzmán Turriza, u Ajjets' a'almajt'aanil le Kamp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Miguel Lara Arcique, u Ajjets' a'almajt'aanil le Jo'op'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Diego M. Rosado, u Ajjets' a'almajt'aanil le Wukp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.- Carlos Erosa Peniche, u Ajjets' a'almajt'aanil le Waxakp'éeel Jatsaljaats Yéeybalilo'.

Le beetike', kin túuxtik ka ts'alts'íibta'ak, ka ts'a'abak k'aj óoltbil yéetel ka t'i'it'besa'ak uti'al ka ojéelta'ak yéetel ka chiimpolta'ak tumen kaaj.

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Noj Kúuchilil u Nojpáajtalil Jala'achilil tu Péetlu'umil Yucatán (*Palacio del Poder Ejecutivo del Estado*), tu nojkaajil Mérida, Yucatán, tu k'iinil 27 ti' junio tu ja'abil 1938.

H. CANTO E.

U Noj No'ojk'abil

HERNANDO PEREZ U.

U 595 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaj k'aj óolalil beeta'an te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil
26 ti' mayo tu ja'abil 2005o'**

SUUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Tuláakal u belbest'aanilo'ob le Jets'nojt'aana', wa tumen ku k'a'abetchajal ti'ob u jets'meyajta'al le A'almajt'aan tsoltukultik yéetel a'almajt'antik U Mola'ayjala'achil u Méek'tankaajilo'ob Yucatán (Ayuntamientos del Estado) uti'al ka chiimpolta'ako'obe', yaan u jéets'el u biilalo'ob chéen p'el u ts'a'abal k'aj óoltbil le jelbesajilo'ob jbeeta'ab ti' le A'almajt'aano', chéen ba'ale' le je'elo' unaj u beeta'al bey ma'ili' k'uchuk u yáax k'iinil enero tu ja'abil 2006e'.

Le uláak' a'almaj belbest'aano'ob kun k'a'abetchajal u ti'ibilkúunsa'alo'obo', k'a'ana'an u tsaaylantsaay ts'a'abal k'aj óoltbilo'ob.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- U k'iinilo'ob uti'al u k'u'ubul le u ya'almajt'aanilo'ob u k'amtaak'inil le méek'tankaajo'ob ti' le Noj Mola'ayo', tumen jets'a'an te' Jets'nojt'aana', yaan u káajal u jets'meyajta'al tu Meyaj Xak'alkaxanil 2007 (Ejercicio Fiscal).

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' mix táan u béeytal u máak'antiko'ob mix jump'éeel meyaj, k'axt'aan wáaj páaytaak'in ka u péek óolt u ba'alubáajil méek'tankaaj, ka póots' máannak xan ti' u jatsk'iinil u táakbesmeyajil, wa ma' tak lekéen je'ets'ek le jejeláas belbest'aano'ob kun a'alik tak tu'ux kun náakal le páajtalilo'ob beyo'.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- Uti'al le ba'axo'ob jets'a'an te' tu ka'ap'éeel xóot's'íibil le u 108 jatsts'íibil le Noj A'almajt'aana', chéen te' jaaj juntéena', le Méek'tankaajo'obo' mix táan u táakpajalo'ob te' Junmúuch' Masabk'iin A'almajt'aanil (Constituyente Permanente) jets't'anta'an u yantal te' jelbesajila'.

U 6 JATSTS'ÍIBIL.- Le Noj Mola'ayo' ka'alikil u táan óoltik le ba'ax jets'a'an te' yáax yéetel te' tu ka'ap'éel jatsts'íibil le súutukjest't'aano'obo', ka'alikil xan u meyaj yéetel le Noj Múuch'tambal Meyajo' (Gran Comisión), yaan u jets'k'a'abetkúunsik jejeláas nu'ukulo'ob uti'al ka ts'a'abak k'aj óoltbil tak tu'ux ku náakal u muuk' le jelbesajil te' ichil le uláak' Nojpáajtalilo'obo', bey xan ti' u jala'achilo'ob le méek'tankaa-jo'obo', ti' u mola'ayil ka'ansajxooko'ob, ajka'analna'ato'ob yéetel ti' uláak' mola'ayo'ob tu'ux táakpaja'an máaki'; yéetel u tuukulil ka yanak ti'ob u jets't'aanil le belbest'aano'obo' te' ichil u yaalab u k'iinilo'ob le ja'aba'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL (RECINTO DEL PODER LEGISLATIVO), TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 14 TI' MAYO TU JA'ABIL 2005.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JORGE MARTÍN GAMBOA WONG.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JORGE ESMA BAZAN.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JUAN MANUEL VALENCIA HEREDIA.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'I'T'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ. TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 18 TI' MAYO TU JA'ABIL 2005.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO RIVAS
GUTIÉRREZ

U 615 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaj k'aj óolalil beeta'an te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 9 ti' septiembre tu ja'abil 2005o'

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno' (Diario Oficial del Gobierno del Estado de Yucatán).

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- U Jo'olpóopil u Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wiinik yéetel le máax táakpaja'ano'ob te' tu Múuch'tambalil K'áatchi'ilo', láayli' yaan u beetik u meyaj'ob je'el bix suukile', ka'alikil u máan le jatsk'iin le uti'al jyéeya'abiko'obo'. Bey xane', je'el u béeytal u je'ets'elo'obe' je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aano'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU K'IINIL 23 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2005.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN SILVIA AMÉRICA LÓPEZ ESCOFFIÉ.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN ADOLFO PENICHE PÉREZ.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARIO ALEJANDRO CUEVAS MENA.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'I'T'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ. TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 24 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2005.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIÉRREZ

U 627 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaj k'aj óolalil beeta'an te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil
9 ti' diciembre tu ja'abil 2005o'**

SÚUTUKJETS'T'AAN

JUMP'ÉELILI U JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 6 TI' DICIEMBRE TU JA'ABIL 2005.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JORGE MANUEL PUGA RUBIO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARIO ALEJANDRO CUEVAS MENA.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JORGE ESMA BAZÁN.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLBIL YÉETEL KA T'I'IT'BESA'AK UT'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ. TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 7 TI' DICIEMBRE TU JA'ABIL 2005.

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA**

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIÉRREZ**

U 677 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaj k'aj óolalil beeta'an te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil
24 ti' mayo tu ja'abil 2006o'**

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iinil úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Uti'al ka k'aj óolta'ak tumen u kajnáalilo'ob u péetlu'umil Yucatáne', ts'a'abak k'aj óoltbil le Jets'nojt'aana', bey xane' t'i'it'besa'ak te' nojts'alabilo'ob jach k'aj óola'an way tu Péetlu'umil Yucatáne'.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- Uti'al u méek'nak'ta'al u meyajil u péetlu'umil Yucatán tu yóok'olal bix unaj u tsoltukulta'al le yéeytambalo'obo', ku beeta'al u yantal U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatán (Instituto de Procedimientos Electorales y Participación Ciudadana del Estado de Yucatán). Tu yóok'olal ba'ax yaan u yil yéetel u jets'meyajta'al le páajtalilo'ob uti'al ka táakpajak wiinik yéetel ka ila'ak u k'a'abetkúunsa'alo'obo', yaan u chiimpolta'al le ba'ax jets'a'an te' A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', chéen p'el u ts'a'abal k'aj óoltbil tu k'iinil yéetel je'el bix unaj tumen le Noj Mola'aya'.

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aan jelbesik le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo', u ba'alubáajil U Mola'ayil Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne' (Instituto Electoral del Estado de Yucatán), tuláakal kun máan tu k'ab U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatán.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- Ka'alikil ma' u máan tu k'iinil 31 ti' agosto tu ja'abil 2006e', unaj u ya'ala'al máaxo'ob le múuch'tambalnal yéeybalo'ob yéetel le u yaanalo'ob kun táakpajalo'ob te' tu Noj Múuch'tambalil le U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáno', je'el bix u tso'olol tumen le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'.

U 6 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', ku p'áatal mixba'al u biilal le 555 Jets'nojt'aano', le jts'a'ab k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu k'iinil 30 ti' noviembre tu ja'abil 2004e', le ka j-a'ala'ab máaxo'ob le múuch'tambalnáal lu'unkabilo'ob kun táakpajal te' tu Mola'ayil Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáno'.

U 7 JATSTS'ÍIBIL.- Le lu'unkabilo'ob Gerardo Robigue Herrera Sansores, Mario Ruemer Jesús Leal Guillermo, Rossana Rivera Palmero, Pedro Regalado Uc Be, Sergio Lara Pinto, Landy Lissette Mendoza Fuentes, Carlos Eduardo Pech Escalante yéetel Hernán Vega Burgose', le máax táakpajo'ob bey u múuch'tambalnáal lu'unkabilo'ob yéetel u ka'anal no'ojk'abil le U Mola'ayil Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne', ti' leti'ob kun k'ubbil u ba'alubáajil U Mola'ayil Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán, ka'alikil xan u je'ets'el tak tu'ux kun náakal le páajtalilo'ob k'a'ana'an chéen uti'al ka u kanáanto'ob le ba'alo'obo', je'el bix u yuumilo'obe', bey xan je'el bix jump'éel jáalk'ab mola'ay tu táan kaaje', líik'ul lekéen jéets'ek u biilal le Jets'nojt'aana', tak lekéen a'ala'ak máaxo'ob kun jach ts'a'abil bey u múuch'tambalnáalil yéeybalo'ob te' tu Mola'ay Tsolbe-elankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáno', te' jets'k'iino'ob yéetel je'el bix jets'a'anil te' tu ya'almajt'aanilo', tumen ti' leti'ob kun k'ubbil le ba'alubáajilo'.

Tak túun le k'iin je'elo', le máaxo'ob jk'am yéetel kanáanto'ob le ba'alubáajilo', yaan u bo'ota'al ti'ob jump'éel taak'in láayli' keet ti' le ku k'amiko'ob le ka'ach táan u meyajajo'ob te' kúuchile'.

U 8 JATSTS'ÍIBIL.- Je'el ba'axak ka xmáanchi'ita'ak ti' uláak' a'almaj belbest'aano'ob yéetel a'almaj tsolmeyajo'ob tu k'aaba' U Mola'ayil Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u ch'a'abale' bey beeta'an ti' U Mola'ay Tsolbe-elankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáne'.

U 9 JATSTS'ÍIBIL.- Tu yóok'olal le ti'ibilkunanjil jbeeta'ab ti' le a'almaj ja'ab meyaj yéetel ti' le a'almaj ja'ab yaan ba'ax u yil yéetel le yéeybalilo', uti'al ka beetchajak u yéeytambal péetlu'um yéetel nojlu'um tu ja'abil 2012e', u ya'almaj meyajil U Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáne' (Gobernador del Estado de Yucatán), le máax jyéeya'ab te' yéeytambal jbeeta'ab te' tu yóoxp'éel domingoil mayo tu ja'abil 2007e', ku káajal u jéets'meyaj tu yáax k'iinil agosto tu ja'abil 2007, yéetel ku ts'o'okol u meyaj, chéen te' jaaj juntéena', tu k'iinil 30 ti' septiembre tu ja'abil 2012.

Le LVIII Noj Mola'ay A'almajt'aano' ku káajal u jéets'meyaj tu k'iinil 1 ti' julio tu ja'abil 2007, yéetel ku ts'o'okol tu k'iinil 30 ti' junio tu ja'abil 2010, le LIX Noj Mola'ay A'almajt'aano' ku káajal u meyaj tu k'iinil 1 ti' julio tu ja'abil 2010, yéetel ku ts'o'okol tu k'iinil 31 ti' agosto tu ja'abil 2012.

U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'ob kun yéeybilo'ob tu ja'abil 2007o', ku káajal u jéets'meyajo'ob tu k'iinil 1 ti' julio tu ja'abil 2007, yéetel ku ts'o'okol tu k'iinil 30 ti' junio tu ja'abil 2010; U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'ob kun yéeybilo'ob te' tu yóoxp'éel domingoil mayo tu ja'abil 2010o', ku káajal u meyajajo'ob tu k'iinil 1 ti' julio tu ja'abil 2010, yéetel ku ts'o'okol tu k'iinil 31 ti' agosto tu ja'abil 2012.

U 10 JATSTS'ÍIBIL.- U Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatán (Titular del Poder Ejecutivo del Estado) ka'alikil u jéets'meyaje', yaan u k'ubik le u jo'op'éel yéetel le u wakp'éel Jala'ach Tsolmeyajo' (Informe de Gobierno), tu jets'k'iinilo'ob yéetel je'el bix jets'a'anil te' tu Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno', bey ma'ili' jéets'ek u biilal le Jets'nojt'aana'.

Le Noj Jala'ach kun yéeybil te' beelankil yéeytambal kun úuchul tu ja'abil 2007o', k'a'ana'an u k'ubik u ts'íibil u tsolmeyajil u Noj Jala'achilil te' tu yóoxp'éel domingoil octubre ti' le u yáax kamp'éel ja'ab meyaj ku beetiko', yéetel te' tu yáax domingoil septiembre te' tu jo'op'éel ja'abil le u meyajajo'.

U 11 JATSTS'ÍIBIL.- Le U Jatsk'iinilo'ob Tse'ek Múuch'meyaj (Periodos Ordinarios de Sesiones) kun úuchul te' tu Yóoxp'éel Ja'abil le U Ya'almaj Meyaj (Ejercicio Constitucional) le U LVII Noj Mola'ay A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno' (Legislatura del Congreso del Estado), bey xan le je'elsajbáajilo'ob tu'ux kun okol jéets'meyaj le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', leti' le jets'a'ano'ob te' tu Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno', bey ma'ili' jéets'ek u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 12 JATSTS'ÍIBIL.- Úuchik u beeta'al le jelbesajilo'ob te' a'almaj ja'ab meyajajo', bey xan te' a'almaj ja'ab tu'ux kun úuchul le yéeybalo', tu yóok'olal le ba'ax yaan u yil yéetel le u máak'anta'al u yéeytambal péetlu'um yéetel nojlu'um tu ja'abil 2012e', le U LVIII Noj Mola'ay A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno', yaan u yantal ti' le jatsk'iin meyajajo'oba'.

U Yáax Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Yáax Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal tu 1 k'iinil julio tak 31 ti' agosto tu ja'abil 2007
U Ka'ap'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Yáax Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 16 ti' octubre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2007
U Yóoxp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Yáax Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2008
U Yáax Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Ka'ap'éeel Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 16 ti' mayo tak 15 ti' julio tu ja'abil 2008
U Ka'ap'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Ka'ap'éeel Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 1 ti' septiembre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2008
U Yóoxp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Ka'ap'éeel Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2009
U Yáax Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Yóoxp'éeel Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 16 ti' mayo tak 15 ti' julio tu ja'abil 2009
U Ka'ap'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Yóoxp'éeel Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 1 ti' septiembre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2009
U Yóoxp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj ti' U Yóoxp'éeel Ja'abil le A'almaj Meyajo'	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2010

Le U LIX Noj Mola'ay A'almajt'aanilo', yaan u yantal ti' le jatsk'iin meyajjo'oba':

U Yáax Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 1 ti' julio tak 31 ti' agosto tu ja'abil 2010
U Ka'ap'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' octubre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2010
U Yóoxp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2011
U Kamp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' mayo tak 15 ti' julio tu ja'abil 2011

U Jo'op'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 1 ti' septiembre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2011
U Wokp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2012
U Wukp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' mayo tak 15 ti' julio tu ja'abil 2012

Ichil u je'elsajbáajilo'ob le U LVIII Noj Mola'ay A'almajt'aanil yéetel le U LIX Noj Mola'ay A'almajt'aanilo', yaan u meyaj Junmúuch' Masa-bk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obi'. Le u ts'ook jatsk'iinil le Noj Mola'ay A'almajt'aanilo'ob ts'o'ok u xmáanchi'ita'alo', je'el u béeytal u náak-sa'alo'ob tak te' k'iin lekéen ts'o'okok le u ya'almaj meyajjo'obo'.

Le u jatsk'iinilo'ob tse'ek múuch'meyaj kun beetbil lekéen káajal le LX Noj Mola'ay A'almajt'aano', k'a'ana'an u tak'ikubáaj ti' le a'almaj ja'ab jets'a'an te' tu 27 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 13 JATSTS'ÍIBIL.- U jets'k'iinilo'ob yéetel le ba'axo'ob jelbesa'ab tu yóok'olal le moltaak'in ku beeta'al tu táan kaaj yéetel le u beeta'al le pa'atuukulilo'obo', yaan u káajal u ch'a'óolta'alo'ob tu ya'almaj meyajil 2007-2012.

U 14 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al le U 6 JATSTS'ÍIBIL le 41 Jets'nojt'aan ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 10 ti' agosto tu ja'abil 1988 te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno', tumen tu yóok'olale ka jbeeta'ab u yantal U Noj Tsikbe'en Chiikuilil (Medalla de Honor) "HECTOR VICTORIA AGUILAR ti' U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán (H. Congreso del Estado de Yucatán)".

Bey túun xane', le noj tsikbe'en chiikulo'ob yéetel le u noj ju'uni-lo'obo', yaan u ts'a'abal yéetel u k'u'ubulo'ob te' Noj Múuch'tambal kun u ch'a' u t'aanil le U Noj Mola'ayil Yucatáno', uti'al u k'iimbese'al le úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 15 JATSTS'ÍIBIL.- Tu yóok'olal le belbest'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le u yéeya'al jala'acho'ob tumen le Yucatánilo'ob kaja'ano'ob te' táanxel nojlu'umilo'obo', yaan u jets'meyajta'al tak tu'ux kun yantal u páajtalil u kaxta'al u taak'inil, ka'alikil u ch'a'óolta'al le ba'ax kun u makt'ant yéetel kun lúbul uts ichil U Mola'ay Tsolbeelanki-lo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatán

yéetel le U Noj Mola'ayil Yéeybalo'; chéen ba'ale', le je'elo' mix táan u béeytal u táanilkunsa'al wa ma' úuchuk le yéeytambal te' tu ja'abil 2012o'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 17 TI' MAYO TU JA'ABIL 2006.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JORGE MARTÍN GAMBOA WONG.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN ADOLFO PENICHE PÉREZ.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARIO ALEJANDRO CUEVAS MENA.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK.

TS'ÁAJA'ANK'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 19 TI' MAYO TU JA'ABIL 2006.

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA**

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIÉRREZ**

U 698 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 1 ti' agosto tu ja'abil 2006o'

SÚUTUKJETS'T'AAN

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchuk u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 23 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2006.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN ADOLFO PENICHE PÉREZ.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ALICIA MAGALLY DEL SOCORRO CRUZ NUCAMENDI.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JIMY YAMIL AMBROSIO CARMARGO.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK.

TS'ÁAJA'ANK'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 28 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2006.

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA**

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIÉRREZ**

U 708 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 1 ti' octubre tu ja'abil 2006

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 jatsts'íibil.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

U 2 jatsts'íibil.- Ku luk'sajchajal le a'almaj belbest'aano'ob ku k'atiku-báajo'ob ti' le Jets'nojt'aana'.

U 3 jatsts'íibil.- Ka'alikil u beeta'al u yantal le mola'ay ka'analna'atilo'obo', yéetel u ts'a'abal le kuucho'ob ku je'ets'el te' Jets'nojt'aana', u tsolmeyajil le tsolbeelankil méek'tampáajtalilo'ob yéetel le uláak' beelankilmeyaj yéetel tsolmeyajilo'obo', yaan u p'áatal tu k'ab le U Múuch'tambalil u Nu'ukbesa'al Si'ipilnaja'an Paalal tu Péetlu'umil Yucatáno' (Consejo Tutelar de Menores Infractores del Estado de Yucatán) yéetel xan tu k'ab U Kúuchilil u Ka'ansa'al u Tojkuxtalil Kaaj ti' Si'ipilnaja'an Paalal (Escuela de Educación Social para Menores Infractores). Le je'elo'obo' k'a'ana'an u beeta'al ka'alikil ma' u máan ti' jump'él ja'ab líik'ul úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 4 jatsts'íibil.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', le U Nojpáajtalil Jala'achilo' yaan u yilik u kaxtik le taak'in k'a'ana'an u jóok'sa'al uti'al ka meyajnak U Múuch'tambalil u Nu'ukbesa'al Si'ipilnaja'an Paalal tu Péetlu'umil Yucatán yéetel U Kúuchilil u Ka'ansa'al u Tojkuxtalil Kaaj ti' Si'ipilnaja'an Paalal, yéetel xan wa tumen k'a'abete', yaan u ch'a'ik u t'aanil yéetel U Nojpáajtalil P'is óolal tu yóok'olal bix kun u meyajtil le táanilbe'entuukulo'ob unaj u beetik uti'al ka u beet u chíimpol'ta'al le Jets'nojt'aana'.

U 5 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel U Nojpáajtalil P'is óolale' yaan u beetiko'ob le táanilbe'entuukulo'ob te' tu pa'atuukulilo'ob le xuptaak'in kun beetbil te' tu meyajil le xak'alkaxanil tu ja'abil 2007o', yéetel u tuukulil ka u yáant u káajbal u meyaj le U Junmúuch' Chuka'an P'is óolal uti'al Táankelemo'obo' (Sistema Integral de Justicia para Adolescentes).

U 6 jatsts'íibil.- Tu yóok'olal U Ka'ap'éeel Kúuchilil tu'ux ku P'is óolta'al Táankelemo'ob (Subprocuraduría de Justicia para Adolescentes), U Molayil uti'al u Jets' óolta'al Bo'olsi'ipil, U Kúuchilil u Kananmeyajta'al Tojtáan Kuxtal (Unidad en Supervisión de Medidas), U Kúuchilil u Táan óolta'al Táankelemo'ob ti' U Mola'ay Áantajil Si'ipilnak Wiiniko'ob (Área para la Atención de los Adolescentes de la Defensoría Legal), yéetel tuláakal U Ka'anal Mola'ayilo'ob u Nojpáajtalil Jala'achile' (Órganos Especializados del Poder Ejecutivo), unaj u beeta'al u yantalob'ob te' ichil le k'iino'ob lekéen jéets'ek u biilal le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetelo'obo'.

U 7 jatsts'íibil.- U Noj Mola'ayil Yucatán kun ts'áajik le U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Ka'anal Kúuchilil P'is óolal uti'al Táankelemo'ob yéetel Lóok'bayeno'ob ti' U Noj Kúuchilil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 5 ti' junio tu ja'abil 2007. *

U 8 jatsts'íibil.- Le Ka'anal Ajp'is óolalo'ob uti'al u P'is óolta'al Táankelemo'ob yéetel Lóok'bayeno'obe' (Jueces Especializados en Justicia para Adolescentes), unaj u ts'a'abalo'ob tumen U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Pleno del Tribunal de Justicia del Estado), ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 10 ti' junio tu ja'abil 2007. *

U 9 jatsts'íibil.- U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel U Nojpáajtalil P'is óolale', ichil jump'éelili' ch'a'at'aan yéetel u k'axt'aanil áantajile' yaan u jets'iko'ob u tojbe'ent'aanilo'ob uti'al ka pa'ajo'olta'ak yéetel ka jets'meyajta'ak le tsolka'ansaj meyajilo'ob tojtáanta'an uti'al le kuchnáalo'ob yéetel le ajmeyajkaajo'ob kun táakpajalo'ob te' tu Junmúuch' Chuka'an P'is óolal uti'al Táankelemo'obo', ba'ale' le je'elo' yaan u beetchajal ichil le 30 u p'éelel k'iin káajak u jéets'el u biilal le jets'nojt'aana'.

U 10 jatsts'íibil.- U Yáax Kúuchilil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Procuraduría General de Justicia del Estado) ka'alikil u múuch'meyaj yéetel U Ka'anal Mola'ayil uti'al u Táan óolta'al Táankelemo'obe' (Agencia Especializada para la Atención de Adolescentes), yéetel le uláak' mola'ayo'ob kun tukultbil u beeta'al tumen le u Jo'olpóopilo', ka'alikil u k'a'abetkúunsik le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le u ya'almajt'aanilo'ob yéetel le buka'aj taak'in ku béeytal u k'uchul tu k'abo', yaan u táakpajal ti' le Junmúuch' Chuka'an P'is óolal uti'al Táankelemo'obo'.

U 11 jatsts'íibil.- Yéetel u tuukulil ka táan óolta'ak u táakpajal táankele-mo'ob ti' jump'éeel ma'alob p'is óolal ka'alikil u jets'meyajta'al yéetel u kanáanta'al le bo'olsi'ipilo'ob kun jets'bil u t'aanilo, U Noj Mola'ayil u Nojpáajtalil Jala'achile' (Secretaría General de Gobierno) yaan u beetik tuláakal ba'ax k'a'abet uti'al ka táakpajak U Kúuchilil u Táan óolta'al Áantajil ti' Si'ipilnaja' Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán (Dirección de la Defensoría Legal del Estado), U Kúuchilil u Ka'ansa'al u Tojkuxtalil Kaaj ti' Si'ipilnaja'an Paalalo'ob yéetel U Kúuchilil u Kanáanta'al yéetel u Ka' Wíinikkuunsa'al Máak (Dirección de Prevención y Readaptación Social) ti' le túumben Junmúuch' K'axmeyajo' (Sistema), ka'alikil u jáal-tiko'ob le ba'axo'ob yaan ti'o'.

U 12 jatsts'íibil.- Le jelbesajilo'ob yéetel le táakbesajilo'ob beeta'an ti' U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil P'is óolal yaan ba'ax u yilo'ob uti'al ka beeta'ak U Kúuchil K'axmeyajil Ajtsolnu'ukbesajilo'ob (Centro Coordinador de Actuarios) yéetel le u jejeláas Kúuchilo'ob Takpool ti' u Nojpáajtalil P'is óolalo' (Oficialías de Partes del Poder Judicial), yaan u jéets'el u biilalo'ob lekéen ts'a'abak k'aj óoltbil tumen U Noj Kúuchilil P'is óolal le noj mokt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', yéetel tak buka'aj taak'in yaan ti' uti'al ka beetchajak tuláakal le meyajo'.

U 13 jatsts'íibil.- Le jelbesajilo'ob yéetel le táakbesajilo'ob beeta'an ti' U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil P'is óolal yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le p'is óolal kúuchilo'ob yéetel u kúuchilo'ob u p'is óolta'al máak láayli' ts'aka'ano'obo', tu yóok'olal tak tu'ux ku náakal u méek'tampáajtalilo'ob, u méek'tankaajilo'ob, u kúuchilo'ob yéetel u páajtalilo'obe, yaan u jéets'el u biilalo'ob tak lekéen ts'a'abak k'aj óolt-bilo'ob tumen U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Pleno del Tribunal Superior de Justicia del Estado de Yucatán) yéetel xan lekéen jéets'ek u biilal le noj mokt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', uti'al túun le je'elo' yaan u yantal ti' tak 120 u p'éelel k'iin ts'o'okili' ts'a'abak k'aj óoltbile'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBI TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJ-TALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 29 TI' SEPTIEMBRE TU JA'ABIL 2006.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN GASPAS MANUEL AZARCAYO GUTIÉRREZ.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN LEANDRA MOGUEL LIZAMA.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARIO ALEJANDRO CUEVAS MENA.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBI YÉETEL KA T'I'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBI TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJ-TALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 30 TI' SEPTIEMBRE TU JA'ABIL 2006.

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA**

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIÉRREZ**

U 752 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 30 ti' marzo tu ja'abil 2007

U 1 JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán tu jatsts'íbilob: 72 yéetel 73 Bis, uti'al ka p'áatako'ob beya':

U 2 JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al U Wukp'éel yéetel U Waxakp'éel Jatsts'íbil u Súutukjets't'aanilo'ob (Artículos Transitorios) le 708 Jets'nojt'aan ts'áaja'an k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatán, tu k'iinil 1 ti' octubre tu ja'abil 2006o', uti'al ka p'áatako'ob beya':

SÚUTUKJETS'T'AAN

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 29 TI' MARZO TU JA'ABIL 2007.- U JO'OPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN LUCELY DEL PERPETUO SOCORRO ALPIZAR CARRILLO.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ALICIA MAGALLY DEL SOCORRO CRUZ NUCA-MENDI.- U NO'OJK'ABIL.- AJJESTS' A'ALMAJT'AAN GASPAS MANUEL AZARCOYA GUTIÉRREZ.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 30 TI' MARZO TU JA'ABIL 2007.

U NOJ JALA'ACHIL YUCATÁN

**(U JORONTS'ÍBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA**

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

**(U JORONTS'ÍBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIERREZ**

U 755 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 11 ti' abril tu ja'abil 2007

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al le u 2 jatsts'íibilo', te' tu yáax xóot's'íibilo' yéetel ku táakbesa'al uláak' bolomp'éel xóot's'íibo'obi'; ku táakbesa'al le 7 Bis jatsts'íibo'; ku jelbesa'al le u 28 jatsts'íibilo', te' tu yáax xóot's'íibilo'; ku táakbesa'al u ts'ook xóot's'íib te' tu I jatsabilo'; ku jelbesa'al le u II jatsabilo', ku táakbesa'al ka'ap'éel xóot's'íib te' tu kóotsts'íibil a) ku taasik le u XV jatsabil le u 30 jatsts'íibilo', yéetel ku táakbesa'al le 95 Bis jatsts'íibo', tuláakal je'elo'obo' ku taalbalo'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áa-tako'ob beya'.

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al le belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u je'ets'el te' Jets'nojt'aana'.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- Le jelbesajilo'ob yéetel le táakbesajilo'ob ti' le a'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo', unaj u beeta'al ichil u jets'k'iinil jump'éel ja'ab, chéen p'elak u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- Le u belbest'aanil a'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetel U Páajtalil yéetel u Meyajtsilil Maayáaj Kaaje' (Derechos y Cultura Maya), unaj u ts'a'abal k'aj óoltbil ichil u jets'k'iinil jump'éel ja'ab, chéen p'elak u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- Le u mola'ayil kaaj kun jets'ik, kun jets'meyajtik yéetel kun p'ismeyajtik le almejenil ts'atáantajilo'ob tu táan maayáaj kaaje', unaj u beeta'al ichil u jets'k'iinil wakp'éel winal, chéen p'elak u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJ-

TALILA'ALMAJT'AANIL, TUNOJKAJILMÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 22 TI' MARZO TU JA'ABIL 2007.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN LUCELY DEL PERPETUO SOCORRO ALPIZAR CARRILLO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JIMY YAMIL AMBROSIO CAMARGO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN GASPAR MANUEL AZARCOYA GUTIÉRREZ.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 2 TI' ABRIL TU JA'ABIL 2007.

U NOJ JALA'ACHIL YUCATÁN

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA**

U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIERREZ**

U 764 JETS'NOJT'AANIL**Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 11 ti' mayo tu ja'abil 2007**

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al u XV jatsabil le u 30 jatsts'íibilo', bey xan u 89 yéetel u 90 jatsts'íibil U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya':

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ka'alikil ma' u máan ti' 60 u p'éel k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil le Jets'nojt'aana', unaj u xak'alta'al yéetel wa tumen xan k'a'abete', ka jelbesa'ak U Ya'almajt'aanil u Yáanta'al Xak'alkaxanna'atil yéetel Ka'anal Nu'ukulil tu Péetlu'umil Yucatán (Ley de Fomento a la Ciencia y Tecnología del Estado de Yucatán).

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 30 TI' ABRIL TU JA'ABIL 2007.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ALICIA MAGALLY DEL SOCORRO CRUZ NUCAMENDI.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN LUCELY DEL PERPETUO SOCORRO ALPIZAR CARRILLO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARIO ALEJANDRO CUEVAS MENA.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'IIT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 2 TI' MAYO TU JA'ABIL 2007.

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
LU'UNKABIL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

**(U JORONTS'ÍIBK'AABA')
AJMEYAJIL A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO
RIVAS GUTIÉRREZ**

U 37 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 15 ti' diciembre tu ja'abil 2007

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Ku jebesá'al u ka'ap'éel yéetel u yóoxp'éel xóot's'íibil le u 1 jatsts'íibilo', ku táakbesá'al le kamp'éel xóot's'íib xan ti'o'; ku jebesá'al u ka'ap'éel xóot's'íib le u 2 jatsts'íibilo'; ku jebesá'al u V jatsabil le u 3 jatsts'íibilo'; ku jebesá'al u I, u II yéetel u IV jatsabil le u múulxot's'íibil "A"o', yéetel u ka'ap'éel xóot's'íib le u múulxot's'íibil "B" ti' le u 90 jatsts'íibilo', yéetel le u 93 jatsts'íibilo', tuláakal le je'elo'obo' ku taalbalob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umul Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya'.

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umul Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍBIL.- Ku luk'sa'al le belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u je'ets'el te' Jets'nojt'aana'.

U 3 JATSTS'ÍBIL.- Ichil jump'éel jets'k'iin ma' u máan ti' wakp'éel winal chéen p'elak u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yaan u ts'a'abal k'aj óoltbil le A'almajt'aan yaan ba'ax u yil yéetel u kanáanta'al u páajtalilob mejen paalal, tu'ux kun táakbesbil u tuukulil u beeta'al jump'éel ka'analna'at mola'ay xmáanchi'ita'an te' Jets'nojt'aana'; uti'al le je'elo' yaan u yu'uba'al ba'ax ku tukultik le ka'analna'at lu'unkabilob yaan ba'ax u yilob yéetelo'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBI TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 13 TI' DICIEMBRE TU JA'ABIL 2007.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARCO ALONSO VELA REYES.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN MARTÍN ENRIQUE CASTILLO RUZ.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN RAMÓN GILBERTO SALAZAR ESQUER.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBI YÉETEL KA T'IT'BESA'AK

UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBI TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 13 TI' DICIEMBRE TU JA'ABIL 2007.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 109 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu k'iinil 18 ti' agosto tu ja'abil 2008

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al u II yéetel u III jatsabil, yéetel ku táakbesa'al le IV jatsabil ti' u múulxot'ts'íibil C ti' le u 16 jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al u k'aaba' le Jump'éelili' Péets'elo', ku táakbesa'al U Ka'apéets'el ti' U Wukp'éel Jo'olts'íibil pak'te' yéetel le u 75 Ter jatsts'íibilo', yéetel xan ku jelbesa'al u XIV jatsabil le u 87 jatsts'íibilo', yéetel ku jelbesa'al u yáax xóot'ts'íibil le u 99 jatsts'íibilo', tuláakal le je'elo'obo' ku taalbalob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya':

SÚUTUKJETS'T'AAN

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 30 TI' JULIO TU JA'ABIL 2008.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN GASPAR ARMANDO QUINTAL PARRA.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOTA HERMINIA STOREY MONTALVO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN CORNELIO AGUILAR PUC.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 13 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2008.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 208 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yuca-
tán tu k'iinil 3 ti' julio tu ja'abil 2009**

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Ku táakbesa'al u yóoxp'éel yéetel u kamp'éel xóot'ts'íbil te' tu 16 jatsts'íbilo', ku jelbesa'al u I jatsabil ti' u múlloxot'ts'íbil A ti' le u 16 jatsts'íbilo'; ku jelbesa'al u jo'op'éel yéetel u wakp'éel xóot'ts'íbil, yéetel ku táakbesa'al u wukp'éel, u waxakp'éel, u bolomp'éel yéetel u lajump'éel jatsabil ti' u múlloxot'ts'íbil B ti' le u 16 jatsts'íbilo'; ku jelbesa'al u 16 jatsts'íbil Bis, ku jelbesa'al u yáax xóot'ts'íbil le u 21 jatsts'íbilo', ku jelbesa'al le u 25 jatsts'íbilo', yéetel ku jelbesa'al xan le u 97 jatsts'íbilo', tuláakal le je'elo'obo' ku taal-balo'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áa-tako'ob beya':

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍBIL.- U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáne' unaj u beetik le ti'ibilkunajilo'ob k'a'ana'an ti' le A'almajt'aano'ob ku xmáanchi'ita'alo', ba'ale' k'a'abet ka ila'ak ma' u máan ti' 180 u p'éelel k'iin, le je'elo' ku káajal u xo'okol te' k'iin úuchik u je'ets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 3 JATSTS'ÍBIL.- Láayli' ts'aka'an tuláakal le jets'k'iino'ob yéetel le ba'alo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel u beelankil yéeytambal jets'a'an te' tu Ya'almajt'aanil Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán (Código Electoral del Estado de Yucatán) ts'o'ok u luk'sa'alo', le ku chíikpajal te' tu 58 Jets'nojt'aan ts'áaja'an k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu 16 k'iinil 16 ti' diciembre tu ja'abil 1994o'; le je'ela' chéen uti'al u tsolmeyajta'al le yéeytambalil kun úuchul way Yucatán tu ja'abil 2010o'.

U 4 JATSTS'ÍBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u je'ets'el te' Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 29 TI' JUNIO TU JA'ABIL 2009.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ELSA VIRGINIA SARABIA CRUZ.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOTA HERMINIA STOREY MONTALVO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JUAN DE LA CRUZ RODRÍGUEZ CANUL.- U JORONTS'ÍBK'AABA'OB.

U 219 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yuca-
tán tu k'iinil 24 ti' julio tu ja'abil 2009**

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al u 94 jatsts'íibil U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatak beya':

SÚUTUKJETS'T'AAN

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojtaana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 15 TI' JULIO TU JA'ABIL 2009.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ELSA VIRGINIA SARABIA CRUZ.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOTA HERMINIA STOREY MONTALVO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JUAN DE LA CRUZ RODRÍGUEZ CANUL.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 20 TI' JULIO TU JA'ABIL 2009.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL YUCATÁN

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

U 220 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yuca-
tán tu k'iinil 7 ti' agosto tu ja'abil 2009**

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al yéetel ku táakbesa'al jump'éel xóot's'íibil tu 1 jatsts'íibil U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatak beya':

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku táakbesa'al ka'ap'éel xóot's'íibil ti' u 392 jatsts'íibil U Ya'almajt'aanil Bo'olsi'ipilil tu Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya':

SÚUTUKJETS'T'AAN

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 15 TI' JULIO TU JA'ABIL 2009.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ELSA VIRGINIA SARABIA CRUZ.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOTA HERMINIA STOREY MONTALVO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JUAN DE LA CRUZ RODRÍGUEZ CANUL.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 6 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2009.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL YUCATÁN

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH

U 286 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yuca-
tán tu k'iinil 19 tí' marzo tu ja'abil 2010**

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al u VII, XVIII yéetel XXVII jatsabil, ku táakbesa'al le u ka'ap'éel xóot's'íib ti' le VI jatsabilo', ku táakbesa'al le VII Ter jatsabil yéetel le XXVII Bis jatsabil ti' le u 30 jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al u yáax xóot's'íibil le u 34 jatsts'íibilo' yéetel ku táakbesa'al le u ka'ap'éel yéetel le u yóoxp'éel xóot's'íib ti' xano'; ku jelbesa'al u IV yéetel u V jatsabil le u 43 jatsts'íibilo'; ku táakbesa'al ti' le Kamp'éel Jo'olts'íibo', le U Wakpéets'el k'aaba'inta'an bey "Ti' U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatán" tu'ux yaan le u 43 Bis jatsts'íibilo'; ku táakbesa'al le XXIV jatsabil ti' le u 55 jatsts'íibilo', ka'alikil u máansa'al le ts'íib yaan bin ka'ach te'elo', tak te' XXV jatsabilo'; ku jelbesa'al u VII yéetel u VIII jatsabil le u 75 jatsts'íibilo'; ku táakbesa'al le kamp'éel xóot's'íib ti' le u 75 Ter jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al u X jatsabil le u 82 jatsts'íibilo'; ku táakbesa'al le u yóoxp'éel, le u kamp'éel yéetel le u jo'op'éel xóot's'íib ti' le u 96 jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al u yóoxp'éel jatsabil le u 97 jatsts'íibilo'; ku táakbesa'al le u yáax, le u ka'ap'éel, le u yóoxp'éel, le u kamp'éel, le u jo'op'éel yéetel le u wakp'éel xóot's'íib ti' le u 97 jatsts'íibilo', ka'alikil u máansa'al le yáax yéetel le ka'ap'éel jatsabil bey wukp'éel yéetel waxakp'éel jatsabile', tuláakal le je'elo'obo' ku taalbalob'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya'.

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal tak tu 30 u p'éelel k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- U Mola'ayil Yucatán unaj u ts'áajik k'aj óoltbil u páayt'aanil uti'al ka yéeya'ak U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatán, ichil le 90 u p'éelel k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil le Jets'nojt'aana'.

Wa tumen U Nojmola'ayil Yucatán ma' u ts'áaj U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatáne', le kuuch je'elo' yaan u k'a'amal bey jump'éel k'ank'ubenkuuch tumen le U Noj Ajxak'alba'albalil tu Péetlu'umil Yucatán (Contador Mayor de Hacienda del Estado de Yucatán) táan u jéets'meyajo'.

U 3 JATSTS'ÍBIL.- Le uláak' jets' a'almajt'aanil yaan ba'ax u yil yéetel u xak'alkaxanil, u pa'atuukulil, u xoktaak'inil jala'achilil yéetel u p'ismeyajile', le ku xmáanchi'ita'alo'ob tumen le a'almaj jelbesajila', unaj u nojts'a'abal k'aj óoltbil ichil le 90 u p'éelel k'iin chéen p'elak úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil le Jets'nojt'aana'.

U 4 JATSTS'ÍBIL.- Lekéen káajak u jéets'meyaj le U Noj Mola'ayil Xak'almeyaj tu Péetlu'umil Yucatáno', tuláakal u meyajnáalilo'ob, u nu'ukulilo'ob u meyaj yéetel u ba'alubáajilo'ob le U Noj Kúuchilil Xokba'albalilo', yaan u máano'ob tu k'ab le Mola'ayo'.

U 5 JATSTS'ÍBIL.- U ajmeyajkaajilo'ob yéetel u meyajnáalilo'ob U Noj Kúuchilil Xokba'albalile' (Contaduría Mayor de Hacienda) mix táan u béeytal u beeta'al mixba'al ti' u páajtalil yéetel ti' uláak' u náajalil u meyajó'ob chéen úchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yéetel le A'almajt'aano'ob kun ts'a'abil k'aj óoltbil tu yóok'olal le je'el xano'.

U 6 JATSTS'ÍBIL.- Tu yóok'olal ba'ax yaan u yil yéetel u beeta'al U Mola'ayil P'ismeyaj je'el bix u je'ets'el te' tu ka'ap'éelel xóot's'íbil te' tu 107 jatsts'íbil le Jets'nojt'aana', U Noj Mola'ayil Yucatáne' unaj u ts'áajik k'aj óoltbil le Jets' A'almajt'aanil k'a'ana'an xano'.

U 7 JATSTS'ÍBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le a'almaj belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'axo'ob ts'o'ok u je'ets'el te' Jets'nojt'aana'.

U 8 JATSTS'ÍBIL.- Túuxta'ak u pa'ajo'olil le Jets'nojt'aana' ti' U Mola'ayjala'achil u Méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka je'ets'ek le ba'ax ts'o'ok u tso'olol te' tu 108 jatsts'íbil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 9 JATSTS'ÍBIL.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' yaan u yantal ti'ob 90 u p'éelel k'iin, le je'elo'obo' ku káajal u xo'okol te' tuláak' k'iin úchik u k'amiko'ob le Jets'nojt'aana', uti'al ka u túuxto'ob ti' U Noj Mola'ayil Yucatán u ch'a'at'aanil U Múuch'kab Jala'achilil (Cabildo), tu'ux ku ts'áajiko'ob ojéeltbil wa ku k'am óoltiko'ob wáaj xan ma' le Jets'nojt'aano'.

U 10 JATSTS'ÍBIL.- U Noj Jala'ach Kúuchilil ti' u Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán (Oficialía Mayor del Congreso del Estado) kun túuxtik le Jets'nojt'aan ti' U Mola'ayjala'achil u Méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán chéen p'el u chíimpol'ta'al tumen U Báankabil u Noj

Mola'ayil Yucatán (Pleno del Congreso), yéetel unaj u ts'áajik u yojéelt ti' u Jo'olpóopil le Noj Mola'ayo' wáaj ti' le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', uti'al ka ch'a' óolta'ak xan.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 18 TI' FEBRERO TU JA'ABIL 2010.- U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN JORGE CARLOS BERLÍN MONTERO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN ENRIQUE ANTONIO DE JESÚS MAGADÁN VILLAMIL.- U JORONTS'ÍBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 16 TI' MARZO TU JA'ABIL 2010.

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 296 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu k'iinil 17 ti' mayo tu ja'abil 2010

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al u ts'ook xóot's'íbil le u 2 jatsts'íbil; u II jatsabil le u 10 jatsts'íbil; u lajump'éeel xóot's'íbil ti' le u I jatsabil le u múulxot's'íbil Ao', yéetel ku luk'sa'al u III jatsabil le u múulxot's'íbil C ti' le u 16 jatsts'íbil; ku jelbesa'al u III yéetel u VIII jatsabil le u 22 jatsts'íbil; u ka'ap'éeel xóot's'íbil le u 24 jatsts'íbil; u ka'ap'éeel, u yóoxp'éeel yéetel u kamp'éeel xóot's'íbil le u 25 jatsts'íbil; ku luk'sa'al u III yéetel u VII Bis jatsabil, yéetel ku jelbesa'al u XVI jatsabil, u b) yéetel u c) kóotsts'íbil le XXI jatsabo', u XXII yéetel u XXIII jatsabil, ku luk'sa'al u XXIII Bis jatsabil, yéetel ku jelbesa'al u XXVI yéetel u XLI jatsabil le u 30 jatsts'íbil; u III jatsabil le u 35 jatsts'íbil; u II yéetel u IV jatsabil le u 43 jatsts'íbil; u yáax xóot's'íbil, u X yéetel u XI jatsabil le u 46 jatsts'íbil; le u 49 yéetel u 54 jatsts'íbil obo'; ku jelbesa'al u III jatsabil, ku luk'sa'al u III Bis jatsabil, ku jelbesa'al u XV jatsabil, ku luk'sa'al u XVI jatsabil, ku jelbesa'al u XIX yéetel u XXIII jatsabil le u 55 jatsts'íbil; u I jatsabil le u 56 jatsts'íbil; le u 57, u 60 yéetel u 61 jatsts'íbil obo'; ku táakbesa'al le Jo'opéets'el k'aaba'inta'an bey "Ti' le Mola'ay ku Xak'alkaxan Si'ipilo'" te' Jo'op'éeel Jo'olts'íbil tu'ux yaan le 62 jatsts'íbil ku jelbesa'al; ku táakbesa'al le Wakpéets'el k'aaba'inta'an bey "Ti' U Mola'ay Áantajil Si'ipilnak Wiiniko'ob" te' Jo'op'éeel Jo'olts'íbil tu'ux yaan le 63 jatsts'íbil ku jelbesa'al; ku yáalkabbeensa'al u kúuchilil le Wakp'éeel Jo'olts'íbil k'aaba'inta'an bey "Ti' U Nojpáajtalil P'is óolal" tu'ux yaan le 64 tak 73-Bis jatsts'íbil, jatsa'ano'ob ich Wukp'éeel Péets'el k'aaba'inta'ano'ob bey U I Péets'el "Ti' U Nojpáajtalil P'is óolal", U II Péets'el "Ti' Ba'axo'ob K'a'ana'an uti'al u k'a'amal u kuuchil Noj Ajp'is óolal", U III Péets'el "Ti' u Páajtalilo'ob U Noj Kúuchilil P'is óolal", U IV Péets'el "Ti' u Péets'meyajil U Noj A'almajt'aanil Yucatán", U V Péets'el "Ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil", U VI Péets'el "Ti' U Múuch'tambalil u Ajp'is óolalilo'ob Yucatán", U VII Péets'el "Ti' u Noj Belbest'aanilo'ob"; ku jelbesa'al le u 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73 jatsts'íbil obo'; le u ka'ap'éeel yéetel le u jo'op'éeel xóot's'íbil le u 73-Bis jatsts'íbil; ku yáalkabbeensa'al u kúuchilil le Wukp'éeel Jo'olts'íbil k'aaba'inta'an bey "Ti' le Jáalk'ab Mola'ayo'obo'", tu'ux yaan le U I Péets'el k'aaba'inta'an bey "Ti' u Kanáanta'al u Páajtalilo'ob Wiinik" tu'ux yaan le 74 jatsts'íbil ku jelbesa'al; ku yáalkabbeensa'al u kúuchilil le U II Péets'el k'aaba'inta'an bey "Ti' u K'aj óolta'al

u Meyaj Jala'acho'ob yéetel u Kanáanta'al u Chiikulilo'ob Wiinik" yaan te' Wukp'éeel Jo'olts'íbil tu'ux yaan le 75 jatsts'íbil ku jelbesa'al; ku táakbesa'al ti' le Wukp'éeel Jo'olts'íbil, le U III Péets'el k'aaba'inta'an bey "Ti' u Noj Belbest'aanilo'ob" tu'ux yaan le 75-Bis jatsts'íbil ku jelbesa'al yéetel le 75-Ter jatsts'íbil ku luk'sa'al; ku jelbesa'al u V yéetel u VIII jatsabil le u 78 jatsts'íbil; le u ts'ook xóot's'íbil le u 81 jatsts'íbil; le u VIII jatsabil le u 85 Bis jatsts'íbil; ku jelbesa'al u ka'ap'éeel xóot's'íbil, ku táakbesa'al le óoxp'éeel yéetel le kamp'éeel xóot's'íbil ti' le u 86 jatsts'íbil; ku jelbesa'al u IV yéetel u VI jatsabil, ku táakbesa'al le VI Bis yéetel le VI Ter jatsabil ti' le u 87 jatsts'íbil; ku jelbesa'al le u 97 jatsts'íbil; u yáax yéetel u yóoxp'éeel xóot's'íbil le u 99 jatsts'íbil; u yáax yéetel u jo'op'éeel xóot's'íbil le u 100 yéetel le u 105 jatsts'íbil, tuláakal le je'elo'obo' ku taalballo'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya'.

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍBIL.- U belbest'aanilo'ob le Jets'nojt'aana' yaan u káajal u chíimpol'ta'al tu k'iinil 1 ti' marzo tu ja'abil 2011, ka'alikil u yáax ts'a'abal k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán.

U YÓOXP'ÉEL, U JO'OP'ÉEL, U WAKP'ÉEL, U KANLA-JUMP'ÉEL yéetel U WAXAKLAJUMP'ÉEL Súutukjets't'aano'obil le Jets'nojt'aana', yaan u jéets'el u biilalo'ob te' tuláak k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍBIL.- U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán unaj u chíimpoltik yéetel u jelbesik le a'almajt'aano'ob k'a'ana'an uti'al ka jets'meyajta'ak le belbest'aano'ob ts'o'ok u je'ets'el te' Jets'nojt'aana', ba'ale' le je'elo' ma' unaj u máan ti' u k'iinil 31 ti' mayo tu ja'abil 2011i'.

U 3 JATSTS'ÍBIL.- Chéen p'el u ts'a'abal k'aj óoltbil le Jets'nojt'aan te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno', yéetel tak tu k'iinil 15 ti' diciembre tu ja'abil 2010e', U Nojpáajtalil Jala'achil yéetel P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', unaj u beetiko'ob tuláakal le tojbe'emba'alo'ob k'a'abet uti'al ka ti'ibilkunta'ak le belbest'aan jets'tuukul yaan ba'ax u yil yéetel le belbest'aano'ob ts'o'okili' u yáax je'ets'elo'ob ti'o'.

U 4 JATSTS'ÍBIL.- U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal way Yucatán (Tribunal Electoral del Estado), U Kúuchilil u Meyajta'al K'uuxilo'ob tu yóok'olal Meyaj yéetel U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnaalilo'ob le

Mola'ayil Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'obo', unaj u beetiko'ob tuláakal u ya'almaj tsolbeelankil k'áatajilo'ob yéetel tsolmeyajilo'ob k'a'ana'an uti'al ka chúukpajak le máaxo'ob kun táakpajalo'ob te' tu Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáno', ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 31 ti' marzo tu ja'abil 2011, je'el bix u je'ets'el tumen le Jets'nojt'aan yéetel le A'almajt'aano'.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u ts'a'abal k'aj óoltbil le Jets'nojt'aan te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno', U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáne', ka'alikil ma' u máan tu k'iinil 31 ti' octubre tu ja'abil 2010e', unaj u chíimpoltik U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Ley Orgánica del Poder Judicial del Estado), le yaan ba'ax u yil yéetel U Noj Mola'ayil Xak'alkaxan tu Péetlu'umil Yucatán yéetel le A'almajt'aan beet u yantal U Mola'ayil Áantajil ti' Si'ipilnak Wíiniko'ob tu Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka láaj jéets'ek u biilalo'ob jumpuli' yéetel le jelbesajilo'ob ts'o'ok u je'ets'el te' Jets'nojt'aana'.

U Mola'ay Nojpáajtalilo'ob u Péetlu'umil Yucatáne', unaj u ch'a' óoltiko'ob le pa'atuukul xuptaak'in k'a'ana'an uti'al ka béeychajak u beeta'al le jets't'aan tsolmeyajo'ob tukulta'an uti'al le meyaj xak'alkaxan tu ja'abil 2011o'.

U 6 JATSTS'ÍIBIL.- Uti'al ka chíimpolta'ak u 64 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana', U Noj Mola'ayil Yucatáne', junjump'íitil unaj u ya'abkunsik U Pa'atuukulil Xuptaak'in le u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatanó', ti' u meyaj xak'alkaxanilo'ob 2011, 2012 yéetel 2013, tak lekéen náakak te' buka'aj jets'a'ano'.

U 7 JATSTS'ÍIBIL.- Yéetel u tuukulil ma' u beeta'al mixba'al ti' le páajtalilo'ob ts'o'okili' u k'a'amal ma'ili' yanak le Jets'nojt'aana', le Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Noj Kúuchilil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Magistrados del Tribunal Superior de Justicia del Estado) láayli' u jéets'meyajo'ob te' tu yáax jatsk'iinil meyajo', je'el u béeytal u je'ets'elo'ob tu meyajo'ob je'el bix u tso'olol tumen le a'almajt'aan jk'a'abetkúunsa'ab te' súutuk úuchik u ts'a'abalo'obo', yéetel xan wa túun beyo', chéen te' jaaj juntéena', le ka'ap'éeel jatsk'iin meyajo' yaan u xáantal tak uláak' 11 ja'ab, je'el bix u je'ets'el te' tu 64 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana'.

U 8 JATSTS'ÍIBIL.- Yéetel u tuukulil ma' u beeta'al mixba'al ti' le páajtalilo'ob ts'o'okili' u k'a'amal ma'ili' yanak le Jets'nojt'aana', le

Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal way Yucatán (Magistrados del Tribunal Electoral del Estado) k'a'ana'an u ts'o'oksik u jéets'meyajo'ob tu k'iinil 30 ti' marzo tu ja'abil 2012o', yaan u ts'o'oksiko'ob te' k'iin je'elo', ka'alikil ma' u beeta'al k'aas ti' le belbest'aano'ob kun jóok'sbil te' tuláak' jets' a'almajt'aanilo', ichil u tuukulil u chíimpolta'al le Jets'nojt'aana', yéetel u k'aaba'il U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, le je'elo' ku káajal tu k'iinil 1 ti' marzo tu ja'abil 2011.

U Noj Ajp'is óolalil u Kúuchilil u Meyajta'al K'uuxilo'ob tu yóok'olal Meyaj tu Péetlu'umil Yucatán (Magistrado del Tribunal de lo Contencioso Administrativo del Estado), ku táakpajal meyaj bey U Noj Ajp'is óolalil u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil te' tu Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáno', le je'elo' ku káajal tu k'iinil 1 ti' marzo tu ja'abil 2011.

U 9 JATSTS'ÍIBIL.- Yéetel u tuukulil ma' u beeta'al mixba'al ti' le páajtalilo'ob ts'o'okili' u k'a'amal ma'ili' yanak le Jets'nojt'aana', le Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal way Yucatán je'ets'o'ob wáaj jts'a'abo'ob tumen U Noj Mola'ayil Yucatán tu winalil marzo tu ja'abil 2010e', yaan u ts'o'oksik u meyajo'ob tu k'iinil 30 ti' marzo tu ja'abil 2016, ka'alikil ma' u beeta'al k'aas ti' le belbest'aano'ob kun jóok'sbil te' tuláak' jets' a'almajt'aanilo', ichil u tuukulil u chíimpolta'al le Jets'nojt'aana', yéetel u k'aaba'il U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, le je'elo' ku káajal tu k'iinil 1 ti' marzo tu ja'abil 2011.

Le Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal way Yucatán je'ets'o'ob tu winalil marzo tu ja'abil 2010e', mix táan u béeytal u táakpajalo'ob te' beelankilmeyajo'ob uti'al ka je'ets'ek wáaj ka ts'a'abak le Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán te' tu ja'abil 2016o'.

Le Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal way Yucatán láayli' u meyajo'ob te' tu yáax jatsk'iinil meyajo'obo', lekéen ts'o'okok le je'elo', je'el u béeytal u je'ets'elo'ob uti'al uláak' jump'éeel jatsk'iin meyaje', tak lekéen náakak tu xuul le k'iino'ob ku je'ets'el te' tu 64 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana'.

U 10 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen te' jaaj juntéen, yéetel u tuukulil ka chíimpolta'ak yéetel ka táan óolta'ak u páajtalilo'ob le Yéeybal Noj Ajp'is

óolalo'ob (Magistrados Electorales) táan u meyajó'ob le ka je'ets' u biilal le Jets'nojt'aana', te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáno', tu k'iinil 1 ti' marzo tu ja'abil 2011 tak tu k'iinil 30 ti' marzo tu ja'abil 2012e', yaan u táakpajal 6 u túulul Noj Ajp'is óolali'. Ka'alikil u máan le jatsk'iin je'elo', u Jo'olpóopil le Kúuchila', yaan u yantal ti' u páajtalil u beetik jump'éeel noj yéeybalil.

U 11 JATSTS'ÍIBIL.- Le Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolale', wa tumen ts'o'ok 15 u p'éelel ja'ab meyaj u beet le ka jéets' u biilal le Jets'nojt'aana', je'el bix u tso'olol tumen le u 64 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana', wa xan tumen ts'o'ok 30 u p'éelel ja'ab káajak u meyaj te' Mola'ay Nojpáajtalilo', yaan u yantal u páajtalil ti'ob ka ts'a'abak le taak'in ku xmáanchi'itik le jatsts'íibo'.

U 12 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', tak u ts'o'okbal u jatsk'iinil meyaj le U Noj Jala'achil Yucatáno', leti' le Noj Jala'ach kun ts'áajik le máax kun u beet U Noj Xak'alkaxannáalil tu Péetlu'umil Yucatán.

U 13 JATSTS'ÍIBIL.- Le U Noj Jala'achil Yucatán kun káajal u jéets'meyaj tu jatsk'iinil meyaj 2012-2018e', yaan u yantal ti' 10 u p'éelel k'iin líik'ul úuchik u káajal u meyajtik u kuuch, uti'al ka u ts'áaj U Noj Xak'alkaxannáalil tu Péetlu'umil Yucatán, yéetel ka u ts'áaj u yojéelt ti' U Noj Mola'ayil Yucatán le ba'ax tu beetajo', uti'al ka káajak le tsolbe-elankil uti'al ka je'ets'eko', je'el bix u tso'olol te' Noj A'almajt'aana'.

Bey ma'ili' káajak u jéets'meyaj le Noj Xak'alkaxannáal tu Péetlu'umil Yucatán jts'a'ab te' tu ja'abil 2012o', je'el bix jets'a'anil te' súutuk-jets't'aana', láayli' yaan u p'áatal u meyajtik u kuuch le Noj Xak'alkaxannáal ku meyaj te' súutukilo'.

U 14 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u ts'a'abal k'aj óoltbil le Jets'nojt'aana', U Nojpáajtalilo'ob A'almajt'aanil, Jala'achil yéetel P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', unaj u ts'áajiko'ob U Múuch'tambalnáalilo'ob Ajp'is óolalo'ob le tu'ux yaan u páajtalil ti'obo', ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 30 ti' junio tu ja'abil 2010, tumen le je'elo'obo' yaan u káajal u jéets'meyajo'ob tu k'iinil 1 ti' agosto tu ja'abil 2010 xan.

Uti'al le je'elo' yéetel u tuukulil ka chíimpolta'ak le ba'ax jets'a'an te' tu wukp'éeel xóot'íibil le u 72 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana', U Nojpáajtalil A'almajt'aanil kun ts'áajik le Múuch'tambalnáal yaan u páajtalil ti'o', uti'al ka meyajnak tu yóok'olal óoxp'éeel ja'ab; U Nojpáajtalil

Jala'achile', tu yóok'olal ka'ap'éeel ja'ab; U Nojpáajtalil P'is óolale', tu yóok'olal kamp'éeel ja'ab le Múuch'tambalnáal kun u ts'áajo'. Le kuch-náalo'oba' je'el u béeytal u je'ets'elo'ob je'el bix u tso'olol tumen u 72 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana'.

U 15 JATSTS'ÍIBIL.- Túuxta'ak u pa'ajo'olil le Jets'nojt'aana' ti' U Mola'ayjala'achil u Méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka je'ets'ek le ba'ax ts'o'ok u tso'olol te' tu 108 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 16 JATSTS'ÍIBIL.- Le uláak' jets' a'almajt'aanil k'a'ana'an uti'al ka meyajnak tu beel u túumben Junmúuch' Takpolil ich Bo'olsi'ipilil yéetel u T'aanil (Sistema Penal Acusatorio y Oral) ku ya'ala'alo', ku ts'o'okole' jets'a'an te' tu 2, 62, 63, 64, 73, 85 Bis, 86 yéetel te' tu 87 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana', unaj u chíimpolta'al yéetel u ts'a'abal k'aj óoltbil ka'alikil ma' u máan tu k'iinil 31 ti' mayo tu ja'abil 2011.

U 17 JATSTS'ÍIBIL.- Le Noj Ajp'is óolal kun ts'a'abil bey u Jo'olpóopil le U Noj Kúuchilil P'is óolal te' tu winalil diciembre tu ja'abil 2010e', kamp'éeel ja'ab kun xáantal tu kuuch, je'el bix u je'ets'el tu 64 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana'.

U 18 JATSTS'ÍIBIL.- Le belbest'aano'ob jets'a'an te' Jets'nojt'aana', ba'ale' yaan ba'ax u yilo'ob yéetel U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolale', yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U Pa'atuukulil u Xuptaak'in u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Presupuesto de Egresos del Poder Judicial del Estado) uti'al U Meyaj Xak'alkaxanil 2011e', yaan u beeta'al tumen U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob yéetel yaan u túuxta'al xan ti' U Nojpáajtalil Jala'achil, ba'ale' ma' u máan tu k'iinil 15 ti' octubre tu ja'abil 2010, uti'al ka béeychajak u táakbesa'al te' ichil U Pa'atuukulil u Xuptaak'in le Mola'ay Nojpáajtalil te' meyaj xak'alkaxanil ku xmáanchi'italo'.

Uti'al ka beeta'ak le Pa'atuukulo', U Múuch'tambalil Ajp'is óolalo'ob kun ilik wa k'a'abet u beeta'al le tsolwíinkilil, tsolmeyaj, belbest'aan yéetel le náajal ti'ibilkunajilo'obo', bey xan le ti'ibilkunaj tu yóok'olal u nu'ukulilo'ob meyaj yéetel u meyajnáalo'ob k'a'ana'an uti'al ka béeychajak u bin u beeta'al junjump'íitil le túumben Junmúuch' Bo'olsi'ipililo' (Sistema Penal).

U 19 JATSTS'ÍIBIL.- Le uláak' jets' a'almajt'aanil kun no'ojbesik u meyaj U Kúuchilil u P'is óolta'al u Meyajnáalilo'ob le Molay Nojpáajtalil yéetel le Méek'tankaajo'ob ti' u Nojpáajtalil P'is óolalo', yaan u jets'ik le ba'ax yaan u yil yéetel u xu'ulul u meyaj U Kúuchilil Paaklan Bisa-jbáajil yéetel P'is óolal ti' u Meyajnáalilo'ob le Mola'ay Nojpáajtalilo' (Tribunal de Conciliación y Arbitraje para los Trabajadores al Servicio del Estado), yéetel bix yanil yéetel bix xan kun máansbil u múuch'meyajnáalilo'ob U Nojpáajtalil Jala'achil ti' U Nojpáajtalil P'is óolal.

U 20 JATSTS'ÍIBIL.- U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' u Ka'anal Kúuchilil P'is óolal uti'al Táankelem yéetel Lóok'bayeno'obe', yaan u táakpajalo'ob ti' U Báankabil u Noj Kúuchilil P'is óolal je'el bix u je'ets'el te' tu 64 jatsts'íibil le Jets'nojt'aana'.

U 21 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le a'almaj belbest'aano'ob yéetel le uláak' belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'ax jets'a'an te' Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 8 TI' ABRIL TU JA'ABIL 2010.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN GABRIELA PATRICIA SANTINELLI RECIO.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOTA HERMINIA STOREY MONTAVO.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN ELSA VIRGINIA SARABIA CRUZ.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'I'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 26 TI' ABRIL TU JA'ABIL 2010.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

JETS'NOJT'AAN MINA'AN U XOKOBIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 4 ti' octubre tu ja'abil 2010o'

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al le u 29 jatsts'íibilo'; u XVIII, u XXVII yéetel u XXX jatsabil le u 30 jatsts'íibilo'; u III, u IV yéetel u V jatsabil le u 43 jatsts'íibilo', tuláakal le je'elo'obo' ku taalbalob'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya':

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku ts'a'abal k'aj óoltbil U Ya'almajt'aanil Jala'achilil ti' u Nojpáajtalil A'almajt'aanil tu Péetlu'umil Yucatán (Ley de Gobierno del Poder Legislativo del Estado de Yucatán), uti'al ka p'áatak beya':

SÚUTUKJETS'TAANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal chéen p'el u chukik 60 u p'éeel k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil A'almajt'aanil tu Péetlu'umil Yucatán (Ley Orgánica del Poder Legislativo del Estado de Yucatán), le jets'a'an te' tu 6 Jets'nojt'aanilo', le ts'áaja'an k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu k'iinil 24 ti' febrero tu ja'abil 1988o'.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- Je'el ba'axak ka xmáanchi'ita'ak ti' uláak' a'almaj belbest'aano'ob yéetel a'almaj tsolmeyajo'obe' yéetel ka beeta'ak tu yóok'olal le k'aaba'oba', yaan u ch'a'abal bey ti':

I.- U Noj Múuch'tambal Meyaje': U Múuch' Jo'olpópilo'ob yéetel u K'axmeyajil Almejenil (Junta de Gobierno y Coordinación Política).

II.- U Masabk'iin Mola'ayil Moltaak'in tu táan Kaaj (Comisión Permanente de Hacienda), U Xak'almeyajil u Noj Kúuchilil Xokba'albalil (Inspección de la Contaduría Mayor de Hacienda) yéetel U Ba'alubáaj Péetlu'um yéetel Méeek'tankaaj (Patrimonio Estatal y Municipal) tu yóok'olal U Xuptaak'inil Kaaje' (Cuenta Pública): U Kanáanta'al u Xuptaak'inil Kaaj yéetel u Sáasmeyajilil (Vigilancia de la Cuenta Pública y Transparencia).

III.- U Noj Jala'ach Kúuchilil le Noj Mola'ayo' (Secretaría Mayor del Congreso): U Noj Mola'ayil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil (Secretaría General del Poder Legislativo).

IV.- U Kúuchil Meyajtaak'inil le Noj Mola'ayo' (Tesorería del Congreso): U Noj Kúuchilil Tsolmeyajil yéetel Taak'inil (Dirección General de Administración y Finanzas).

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- Le LIX Noj Mola'ay A'almajt'aano' yaan u ts'o'okol u meyaj tak tu k'iinil 31 ti' agosto tu ja'abil 2012, je'el bix jets'a'anil te' tu 9 súutukjets't'aan yaan te' tu 677 Jets'nojt'aanilo', tu'ux ku jelbesa'al yéetel ku táakbesa'al jejeláas jatsts'íibo'ob ku taalbalob'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 24 ti' mayo tu ja'abil 2006, te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- Ka'alikil u ch'a' óolta'al le ba'axo'ob ts'o'ok u je'ets'el te' tu 12 súutukjets't'aan yaan te' tu 677 Jets'nojt'aanilo', tu'ux ku jelbesa'al yéetel ku táakbesa'al jejeláas jatsts'íibo'ob ku taalbalob'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 24 ti' mayo tu ja'abil 2006, te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno', tu yóok'olal le ti'ibilkuunajil ku beeta'al ti' le a'almaj ja'ab meyaj yéetel ti' le a'almaj ja'ab yaan ba'ax u yil yéetel le yéeybalilo', uti'al ka beetchajak u yéeytambal péetlu'um yéetel nojlu'um tu ja'abil 2012e'; Le LIX Noj Mola'ay A'almajt'aan ti' U Noj Mola'ayil Yucatáne' yaan u yantal ti' le jatsk'iin meyajo'oba':

U Yáax Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 1 ti' julio tak 31 ti' agosto tu ja'abil 2010
U Ka'ap'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' octubre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2010
U Yóoxp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2011
U Kamp'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' mayo tak 15 ti' julio tu ja'abil 2011
U Jo'op'éeel Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 1 ti' septiembre tak 15 ti' diciembre tu ja'abil 2011

U Wákp'éeł Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' enero tak 15 ti' abril tu ja'abil 2012
U Wukp'éeł Jatsk'iinil Tse'ek Múuch'meyaj	Ku káajal 16 ti' mayo tak 15 ti' julio tu ja'abil 2012

Ichil u je'elsajbáajilo'ob le LIX Noj Mola'ay A'almajt'aano', yaan u meyaj jump'éeł Jummuuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obi'.

Lekéen káajak U Jatsk'iinilo'ob Tse'ek Múuch'meyajil le LX Noj Mola'ay A'almajt'aano', le je'elo'obo' unaj u chíimpoltiko'ob le u tsolk'iinil meyaj jets'a'an te' tu 27 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 6 JATSTS'ÍIBIL.- U Múuch' Jo'olpóopilo'ob yéetel u K'axmeyajil Almejenil ti' le LIX Noj Mola'ay A'almajt'aano', yaan u p'áatal beya':

U JO'OLPÓOPIL: AJJETS' A'ALMAJT'AAN MAURICIO SAHUÍ RIVERO.

U NO'OJK'ABIL: IXJETS' A'ALMAJT'AAN ALICIA MAGALLY DEL SOCORRO CRUZ NUCAMENDI.

U LÁAK'INAJIL: AJJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOS DAVID RAMÍREZ Y SÁNCHEZ.

U LÁAK'INAJIL: AJJETS' A'ALMAJT'AAN EDILBERTO RODRÍGUEZ LÓPEZ.

Le u Jo'olpóopilo' unaj u beetik u páayt'aanil uti'al ka k'u'ubuk U Múuch' Jo'olpóopilo'ob yéetel u K'axmeyajil Almejenili', ba'ale' le je'elo' yaan u beetchajal ichil le 10 u p'éelel k'iin líik'ul úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil le A'almajt'aana'.

U 7 JATSTS'ÍIBIL.- U Múuch' Jo'olpóopilo'ob yéetel u K'axmeyajil Almejenil ti' le LIX Noj Mola'ay A'almajt'aano', unaj u ts'áajik u yojéelt ti' U Báankabil u Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán, ka'alikil ma' u máan ti' 15 u p'éelel k'iin úuchik u káajal u jéets'el u biilal le A'almajt'aana', le máaxo'ob kun p'áatal te' Masabk'iin Mola'ayo'ob (Comisiones Permanentes) ku je'ets'el tumen le A'almajt'aana'.

Le Masabk'iin Mola'ayo'ob láayli' u meyaj'ob le ka jts'a'ab k'aj óoltbil u jéets'el u biilal le A'almajt'aana', mix táan u ch'éenel u jets'meyajtiko'ob u páajtalilo'ob wa ma' tak lekéen k'e'exeko'ob tumen le Báankabilo', je'el bix u je'ets'el tumen le A'almajt'aana'.

Le ka'anal masabk'iin mola'ayo'ob kun beetbil te' LIX Noj Mola'ay A'almajt'aano', yaan u meyaj'ob te' tuláakal u ya'almaj jatsk'iin meyajilo'.

U 8 JATSTS'ÍIBIL.- Le Múuch'kab Jo'olpóopil (Mesa Directiva) táan u jéets'meyaj le úuchik u jéets'el u biilal le A'almajt'aana', yaan u ts'o'oksik u meyaj tak lekéen ts'o'okok u jatsk'iinil múuch'meyaj wáaj u meyaj le Junmúuch' Masabk'iin Ajjets' a'almajtaano'obo'.

U Jo'olpóopil le Múuch'kab Jo'olpóopililo', chéen le jaaj juntéenili' kun u máans u káajbesaj meyajilo'ob yéetel le a'almajt'aan ba'alililo'ob mix meyajta'ako'obo', tu k'ab le Masabk'iin Mola'ayo'ob beeta'ano'ob tumen le A'almajt'aana', ba'ale' taats' ka úuchuk yéetel ka ts'íibta'ak ka'alikil u ch'a' óolta'al u páajtalilo'ob le junjump'éeł Mola'ayo'obo'.

U 9 JATSTS'ÍIBIL.- Leti' le Noj Mola'ay kun ts'áajik k'aj óoltbil le belbest'aan k'a'ana'an u yantalo', ba'ale' te' ichil le 180 u p'éelel k'iin úuchik u jéets'el u biilal le A'almajt'aana'.

U 10 JATSTS'ÍIBIL.- Bey ma'ili' ts'a'abak k'aj óoltbil le belbest'aan ku je'ets'el tumen le A'almajt'aana', yaan u jets'meyajta'al u belbest'aanilo'ob le U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil A'almajt'aanil tu Péetlu'umil Yucatán ts'o'ok u luk'sa'alo', wa tumen yaan ba'ax u yil yéetel tuláakal le a'almaj tsolbeelankil k'áatajilo'obo', le beelankilmeyajo'obo', le yéeytambalo'obo' yéetel le uláak' a'almajt'aanilil ba'alo'obo', ba'ale' bey ma' u k'atikubáajo'ob ti' le ba'axo'ob jets'a'an te' A'almajt'aana'.

U 11 JATSTS'ÍIBIL.- Lekéen jéets'ek u biilal le A'almajt'aana', U Jo'olpóopil u Noj Jala'ach Kúuchilil (Oficial Mayor) yéetel U Ajmeyajtaak'inil le Noj Mola'ay (Tesorero del Congreso) ku jéets'meyajo', yaan u máan u k'amo'ob u kuuchil U Noj No'ojk'abil u Nojpáajtalil A'almajt'aanil yéetel U Noj Jo'olpóopil Tsolmeyajil Yéetel Taak'inil je'el bix u tsóolo'obo', ka'alikil ma' u k'a'abetchajal u ts'a'abalo'ob tumen le Noj Mola'ayo'.

Bey xano', láayli' ku p'áatal tu kucho'ob U Noj Ajxak'almeyajil Mola'ay tu Péetlu'umil Yucatán yéetel U Jo'olpóopil u Mola'ay Xak'almeyajil A'almajt'aanil te' Noj Mola'ayo'.

Le U Jo'opóopil u P'ismeyajta'al u Pa'atuukulil Xuptaak'ine', yaan u ts'a'abal te' ichil le k'iino'ob ku je'ets'el tumen le A'almajt'aan no'ojbesik u meyaj'ob.

U 12 JATSTS'ÍIBIL.- Bey ma'ili' ts'a'abak k'aj óoltbil U Belbest'aan A'almajt'aanilil le u XL jatsabil le u 30 jatsts'íibilo', yéetel U Belbest'aan A'almajt'aanilil le Lajump'éeel Jo'olts'íib ku xmáanchi'itik le u 98 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno', láayli' yaan u meyaj le U Waxakp'éeel yéetel le U Bolomp'éeel Jo'olts'íibil le U Ya'almajt'aanil uti'al u Tsolmeyaj u Nojpáajtalil A'almajt'aanil tu Péetlu'umil Yucatán, le ts'áaja'an k'aj óoltbilo'ob te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu k'iinil 24 ti' febrero tu ja'abil 1988 yéetel le 6 Jets'nojt'aano', le ku luk'sa'al yéetel le A'almajt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 31 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2010. U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN EDMUNDO CABALLERO DURÁN.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN RENÁN ALBERTO BARRERA CONCHA.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN MARTHA LETICIA GÓNGORA SÁNCHEZ. U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

U 342 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 6 ti' diciembre tu ja'abil 2010o'

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al u yáax xóot'ts'íibil le u VI jatsabilo'; ku jelbesa'al le u VIII jatsabilo'; ku táakbesa'al le VIII Bis, le VIII Ter yéetel le VIII Quárter jatsabil ti' le u 30 jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al u XIV jatsabil le u 55 jatsts'íibilo' yéetel xan ku jelbesa'al u III jatsabil le u 82 jatsts'íibilo', tuláakal le je'elo'obo' ku taalbalob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka p'áatako'ob beya': TRANSITORIOS

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le a'almaj belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le Jets'nojt'aana'.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- Le jelbesajilo'ob yéetel le táakbesajilo'ob ti' le a'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'obo', unaj u beeta'alo'ob te' ichil le 180 u p'éelel k'iin úuchik u káajal u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- Túuxta'ak u pa'ajo'olil le Jets'nojt'aana' ti' U Mola'ayjala'achil u Méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka je'ets'ek le ba'ax ts'o'ok u tso'olol te' tu 108 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- U Mola'ayjala'achil le Méek'tankaajo'obo' yaan u yantal ti'ob 90 u p'éelel k'iin, le je'elo'obo' ku káajal u xo'okol te' tuláak' k'iin úuchik u k'amiko'ob le Jets'nojt'aana', uti'al ka u túuxto'ob ti' U Noj Mola'ayil Yucatán u ch'a'at'aanil U Múuch'kab Jala'achilil, tu'ux ku ts'áajiko'ob ojéeltbil wa ku k'am óoltiko'ob wáaj xan ma' le Jets'nojt'aano'.

U 6 JATSTS'ÍIBIL.- U Noj Jala'ach Kúuchilil ti' u Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatán kun túuxtik le Jets'nojt'aan ti' U Mola'ayjala'achil

u Méek'tankaajilo'ob u Péetlu'umil Yucatán chéen p'el u chíimpol'ta'al tumen U Báankabil u Noj Mola'ayil Yucatán, yéetel unaj u ts'áajik u yojéelt ti' u Jo'olpóopil le Noj Mola'ayo' wáaj ti' le Junmúuch' Masa-bk'iin Ajjets' a'almajt'aano'obo', uti'al ka ch'a' óolta'ak xan.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLT'BIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 3 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2010. U JO'OLPÓOPIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN VÍCTOR EDMUNDO CABALLERO DURÁN.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN RENÁN ALBERTO BARRERA CONCHA.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN MARTHA LETICIA GÓNGORA SÁNCHEZ. U JORONTS'ÍBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLT'BIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLT'BIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 17 TI' NOVIEMBRE TU JA'ABIL 2010.

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 491 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil Yucatán tu k'iinil 5 ti' enero tu ja'abil 2012

U 1 JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al u XIII yéetel u XIV jatsabil, yéetel xan ku táakbesa'al le XV jatsabil ti' le u 87 jatsts'íbil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno', uti'al ka p'áatako'ob beya':

U 2 JATSTS'ÍBIL.- U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáne', ku ts'áajik k'aj óoltbil le ba'ax je'ela': "U Ya'almajt'aanil Mu'uk'a'an Tséentaj-báajil yéetel u Yaktáanta'al Máampolkilil tu Péetlu'umil Yucatán (Ley de Nutrición y Combate a la Obesidad para el Estado de Yucatán)".

U 3 JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al u yáax xóot'ts'íbil yéetel u XII jatsabil le u 12 jatsts'íbil; ku jelbesa'al u IV yéetel u V jatsabil yéetel xan ku táakbesa'al le VI jatsabil ti' le u 17 jatsts'íbil; ku jelbesa'al le u 37 jatsts'íbil; ku jelbesa'al u III yéetel u IV jatsabil yéetel xan ku táakbesa'al le V jatsabil ti' le u 51 jatsts'íbil; ku jelbesa'al u I, u II yéetel u III jatsabil, yéetel xan ku táakbesa'al le IV yéetel le V jatsabil ti' le u 98 jatsts'íbil; ku jelbesa'al u IV yéetel V jatsabil yéetel xan ku táakbesa'al le VI jatsabil ti' le u 102 jatsts'íbil, tuláakal le je'elo'obo' ku taalbalob'ob ti' U Ya'almajt'aanil ti' u Ts'a'abal Xook tu Péetlu'umil Yucatán (Ley de Educación del Estado de Yucatán), uti'al ka p'áatako'ob beya':

U 4 JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al u XI jatsabil le u 7 jatsts'íbil yéetel u III jatsabil le u 62 jatsts'íbil, le ka'ap'éelo'oba' ku taalbalob'ob ti' U Ya'almajt'aanil Toj óolal tu Péetlu'umil Yucatán (Ley de Salud del Estado de Yucatán), uti'al ka p'áatako'ob beya':

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tu k'iinil 1 ti' enero tu ja'abil 2012o', ba'ale' bey ts'o'okili' u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le belbest'aano'ob keet wáaj kaabal u muuk' u páajtalilo'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLT'BIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA,

YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 29 TI' NOVIEMBRE TU JA'ABIL 2011.- U JO'OLPÓO-PIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOS GERMÁN PAVÓN FLORES.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN PEDRO FRANCISCO COUOH SUASTE.- U NO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN LETICIA DOLORES MENDOZA ALCOCER.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NO-JPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 1 TI' DICIEMBRE TU JA'ABIL 2011.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 544 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 31 ti' agosto tu ja'abil 2012o'

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Ku táakbesa'al u ka'ap'éel xóot'ts'íibil ti' le VI jatsabil le u 30 jatsts'íibilo' ku máan tu paach le yaan ka'acho' yéetel xan ku táakbesa'al uláak' xóot'ts'íibil ti' le XIV jatsabil le jatsts'íibil 55 uti'al u máan paachil le u ts'íibil yaan ka'acho', tu ka'ap'éelal ku taalbal ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al u p'áatal beya':

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al le 57 yéetel 58 jatsts'íibilo'obil U Ya'almajt'aanil u Pa'atuukulil u Xuptaak'iinil yéetel Xokba'albalil u Noj Jala'achil Yucatán, uti'al u máan tu paach le u ts'íibil yaan ka'acho', uti'al u p'áatal beya':

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB:

JUMP'ÉELILIL' U JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALILA'ALMAJT'AANIL, TUNOJKAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 17 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2012.- U JO'OLPÓOPIIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN MARTHA LETICIA GÓNGORA SÁNCHEZ.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN PEDRO COUOH SUASTE.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOS DAVID RAMÍREZ Y SÁNCHEZ.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IINIL 21 TI' AGOSOT TU JA'ABIL 2012.

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL IVONNE ARACELLY ORTEGA PACHECO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR MANUEL SÁNCHEZ ÁLVAREZ
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 85 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 26 ti' julio tu ja'abil 2013o'

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍBIL.- Ku jelbesa'al le Yáax Jo'olts'íib, k'aaba'inta'an "Ti' u Kajnáalilo'ob le Péetlu'uma'", uti'al u ts'a'abal u k'aaba' "Ti' u Páajtalilo'ob Wíinik yéetel u Ya'almajkanáannilo'ob", ku jelbesa'al le yáax xóot's'íib yéetel ku táakbesa'al u ka'ap'éelal xóot's'íib, uti'al u máan paachil le u ka'ap'éelal, óoxp'éelal, kamp'éelal yéetel jo'op'éelal xóot's'íibilo'obo' uti'al u máano'ob je'ex u yóoxp'éelal, kamp'éelal, jo'op'éelal yéetel wakp'éelal ti' le 1 Jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al le yáax yéetel ka'ap'éelal xóot's'íibilo'obil le 2 Jatsts'íibilo'; ku luk'sa'al le 10 yéetel 11 Jatsts'íibilo'obo'; ku jelbesa'al le jatsaljaats XXXI yéetel ku táakbesa'al le jatsaljaatso'ob XXXI Bis, XXXI Ter yéetel XXXI Quáter ti' le 30 Jatsts'íibilo'; ku táakbesa'al la jatsaljaats XX Bis ti' le 55 Jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al le 74 Jatsts'íibilo', ku jelbesa'al le kampéel xóot's'íibilo' yéetel le jatsaljaats I yéetel II ti' le 86 Jatsts'íibilo'; ku jelbesa'al le jatsaljaats IV, ku táakbesa'al le jatsaljaats IV Bis yéetel ku jelbesa'al le jatsaljaats VI Ter ti' le 87 Jatsts'íibilo'; yéetel xan ku jelbesa'al le yáax xóot's'íibil le 90 Jatsts'íibilo', tuláakalo'ob ti' U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán, uti'al u p'áatal beya'.

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB

U 1 JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍBIL.- U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáne', leti' kun beetik le jelbesajilo'ob k'a'ana'an ti' U Ya'almajt'aanil ti' u Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán, uti'al ka u ch'a'ubáaj yéetel le ba'ax ku ya'alik u 102 jatsts'íibil, ti' u múulxot's'íibil B ti' U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, yéetel ti' u 74il le Jets'nojt'aana'.

U 3 JATSTS'ÍBIL.- U Jo'olpóopil u Mola'ayil u Páajtalilo'ob Wíinik tu Péetlu'umil Yucatán, ka'alikil u meyajtik u ka'ap'éel jatsk'iin kuuch, úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', chéen te' jaaj jumpuula', yaan u xáantal tu kuuch tak tu k'iinil 6 ti' julio ti' 2015.

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le a'almaj belbest'aano'ob yéetel le uláak' belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'ax jets'a'an te' Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TUNOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IIINIL 17 TI' AGOSTO TU JA'ABIL 2012.- U JO'OLPÓOPIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN MARTHA LETICIA GÓNGORA SÁNCHEZ.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN PEDRO COUOH SUASTE.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN CARLOS DAVID RAMÍREZ Y SÁNCHEZ.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'PIT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IIINIL 17 TI' JULIO TU JA'ABIL 2013.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR EDMUNDO CABALLERO DURÁN
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 109 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iiinil 26 ti' septiembre tu ja'abil 2013o'

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Ku jelbesa'al le 28 jatsts'íibil yéetel xan ku táakbesa'al le 59 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatáno', uti'al u p'áatal beya':

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB:

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iiin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le belbest'aano'ob keet wáaj kaabal u muuk' u páajtalilo'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'ax jets'a'an te' Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IIINIL 24 TI' SEPTIEMBRE TU JA'ABIL 2013.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'PIT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, U CHUUNKAAJIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO, TU K'IIINIL 24 TI' SEPTIEMBRE TU JA'ABIL 2013.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR EDMUNDO CABALLERO DURÁN
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 161 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 1 ti' abril tu ja'abil 2014o'

JUMP'ÉELILI' U JATSTS'ÍIBIL.- Ku táakbesa'al u lajump'éeł xóot'ts'íibil ti' le Múulxot'ts'íib B ti' le 16 jatsts'íibil le U Noj A'almajt'aanil u Péetlu'umil Yucatán uti'al u jéets'el beya':

SÚUTUKJETS'T'AANO'OB:

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- U Noj Mola'ayil u Péetlu'umil Yucatáne', leti' kun ts'áajik k'aj óoltbil le jelbesajilo'ob k'a'ana'an ti' U Ya'almajt'aanil ti' Mola'ayo'ob yéetel u Beelankilo'ob Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán, ichil le 180 u p'éelel k'iin líik'ul úchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le belbest'aano'ob keet wáaj kaabal u muuk' u páajtalilo'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'ax jets'a'an te' Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIŁ TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 19 TI' MARZO TU JA'ABIL 2014. U JO'OLPÓOPIL IXJETS' A'ALMAJT'AAN FLOR ISABEL DÍAZ CASTILLO.- U NO'OJK'ABIL.- AJJETS' A'ALMAJT'AAN GONZÁLO JOSÉ ESCALANTE ALCOCER.- U NO'OJK'ABIL, AJJETS' A'ALMAJT'AAN EDGARDO GILBERTO MEDINA RODRÍGUEZ.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIŁ YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UT'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

SE EXPIDE ESTE DECRETO EN LA SEDE DEL PODER EJECUTIVO, EN LA CIUDAD DE MÉRIDA, A 20 DE MARZO DE 2014.

KU TS'A'ABAL K'AJ ÓOLTBIŁ LE JETS'NOJT'AANA' TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAAJIL MÉRIDA, TU K'IINIL 20 TI' MARZO TU JA'ABIL 2014.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR EDMUNDO CABALLERO DURÁN
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 195 JETS'NOJT'AANIL

Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 20 ti' junio tu ja'abil 2014o'

U JETS'NOJT'AANIL 195/2014, TU'UX KU JELBESA'AL JEJELÁAS JATSTS'ÍIBO'OB TI' U NOJ A'ALMAJT'AANIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN TU YÓOK'OLAL YÉEYBALIL.

U 1 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u biilal te' tuláak' k'iin úuchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

U 2 JATSTS'ÍIBIL.- U Noj Mola'ayil Yucatáne', leti' kun ts'áajik k'aj óoltbil le a'almajt'aano'ob yéetel le jelbesajilo'ob ti' le Péetlu'um A'al-majilil (Legislación Estatal) úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', ba'ale' ma' u máan ti' 30 ti' junio ti' le ja'ab ku xmáanchi'italo'.

U 3 JATSTS'ÍIBIL.- U ka' yéeya'al u ajjets' a'almajt'aanilo'ob U Noj Mola'ayil Yucatáne', ma' jets'elnak ti' le máaxo'ob táan u meyajtik u kuucho'ob úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 4 JATSTS'ÍIBIL.- U ka' yéeya'al yáax jala'acho'ob, jala'acho'ob yéetel ajkananmeyaj jala'acho'obe', ma' jets'elnak ti' máaxo'ob ts'o'ok u k'amkucht'aano'ob tu táan Méek'tankaaj yéetel táan u meyajo'ob úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 5 JATSTS'ÍIBIL.- Le múuch'tambalnáal yéeybalil yano'ob te' tu Noj Múuch'tambalil u Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáne', láayli' yaan u meyajtik u kuucho'ob tak lekéen ts'a'abak u túumben múuch'tambalnáal yéeybalilo'ob U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán, je'el bix u tso'olol tumen le u 9 súutukjets't'aanil le Jets'nojt'aan ku ch'a' óolta'al uti'al ka jelbesa'ak, ka táakbesa'ak yéetel ka luk'sa'ak jejeláas belbest'aano'ob yaan te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', yaan ba'ax u yilo'ob yéetel almejenil yéeybalil, ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 10 ti' febrero ti' 2014 te' tu Jala'ach Ts'alabil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

Líik'ul te' k'iina', lekéen xmáanchi'ita'ak u k'aaba' U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil

Yucatán ti' je'el ba'axak belbest'aanile', tu kúuchile' yaan u na'ata'al u k'aaba' U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán.

U 6 JATSTS'ÍIBIL.- Le Jo'olpóop Múuch'tambalnáal yaan te' tu Noj Múuch'tambalil u Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatán, táan u meyaj úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yaan u k'amik u kuuchil U Jo'olpóopil u Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán.

U 7 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', u ba'albalilo'ob U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáne', tuláakal kun máan tu k'ab U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán.

U 8 JATSTS'ÍIBIL.- Le mokt'aano'ob, le k'axt'aano'ob, yéetel xan le ba'almeyajo'ob, le ba'alju'uno'ob yéetel le uláak' a'almajmeyajo'ob, chéen bey p'aatalil wáaj táan u táak óolta'alo'ob te' tu Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáno', je'el máakalmáak u chuun óolalo'obe', yaan u máansa'al yéetel u p'aatalo'ob tu k'ab U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatán.

U páajtal meyajilo'ob le u ajmeyajkaajilo'ob yéetel le u meyajnáalilo'ob le U Mola'ay Tsolbeelankilo'ob Yéeybal yéetel u Táakpajal Lu'unkabilo'ob tu Péetlu'umil Yucatáno', mixba'al kun jelbesbil ti'ob chéen úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yéetel le a'almajt'aano'ob kun ts'a'abil k'aj óoltbil tu yóok'olal le je'el xano'.

U 9 JATSTS'ÍIBIL.- Yéetel u tuukulil ma' u beeta'al mixba'al ti' le páajtalilo'ob ts'o'okili' u k'a'amal ma'ili' yanak le Jets'nojt'aana', le Noj Ajp'is óolalo'ob táan u meyajtik u kuucho'ob te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán tak úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', láayli' yaan u meyajo'ob bey Noj Ajp'is óolalo'ob te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yéetel yaan u ts'o'oksik u kuucho'ob je'el bix u je'ets'el te' Jets'nojt'aan jch'a' óolta'ab úuchik u ts'a'abal ti'ob xano'.

U Noj Ajp'is óolalo'ob ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', kex ts'o'ok u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', láayli' yaan u jets'me-

yajtiko'ob u páajtalilo'ob tu yóok'olal yéeybalil, tak lekéen ts'a'abak u túumben Noj Ajp'is óolalilo'ob U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán tumen le U Noj Mola'ayil Ajxak'al A'almajt'aano'obo' (Senado de la República), je'el bix u tso'olol tumen le u kóotsts'íibil c), ti' u IV jatsabil le 116 jatsts'íibo', yéetel tumen le u 10 súutukjets't'aanil le Jets'nojt'aan ku ch'a' óolta'al uti'al ka jebesak, ka táakbesa'ak yéetel ka luk'sa'ak jejeláas belbest'aano'ob yaan te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo', yaan ba'ax u yilo'ob yéetel almejenil yéeybalil, ts'áaja'an k'aj óoltbil tu k'iinil 10 ti' febrero ti' 2014 te' tu Jala'ach Ts'alabil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo'.

U 10 JATSTS'ÍIBIL.- U Jo'olpóopil u Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, táan u meyaj úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yaan u k'amik u kuuchil U Jo'olpóopil u Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, tak lekéen u ts'o'oks le jatsk'iin meyaj uti'al le úuchik u yéeya'alo'.

U 11 JATSTS'ÍIBIL.- Le mokt'aano'ob, le k'axt'aano'ob, yéetel xan le ba'almeyajo'ob, le ba'alju'uno'ob yéetel le uláak' a'almajmeyajo'ob, chéen bey p'aatalil wáaj táan u táak óolta'alo'ob tu yóok'olal tsoimeyajil, je'el máakalmáak u chuun óolalo'ob, te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u máansa'al yéetel u p'áatalo'ob tu k'ab U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 12 JATSTS'ÍIBIL.- Le mokt'aano'ob, le k'axt'aano'ob, yéetel xan le ba'almeyajo'ob, le ba'alju'uno'ob, le u nu'ukulilo'ob jelsutt'aan yéetel le uláak' a'almajmeyajo'ob, chéen bey p'aatalil wáaj táan u táak óolta'alo'ob tu yóok'olal yéeyajil, je'el máakalmáak u chuun óolalo'ob, te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u máansa'al yéetel u p'áatalo'ob tu k'ab U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán, chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', je'el bix u tso'olol te' tu 2 xóot's'íibil le u 9 súutukjets't'aanil le Jets'nojt'aana'.

U 13 JATSTS'ÍIBIL.- Mixba'al kun jebesbil ti' u páajtal meyajilo'ob le u ajmeyajkaajilo'ob yéetel le u meyajnáalilo'ob le ka'ach U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', chéen úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yéetel

le a'almajt'aano'ob kun ts'a'abil k'aj óoltbil tu yóok'olal le je'el xano'.

U 14 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', le u ajmeyajkaajilo'ob yéetel le u meyajnáalilo'ob le ka'ach U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', táakpaja'ano'ob xan ka'ach ti' U Kúuchilil u Meyajta'al K'uuxilo'ob tu yóok'olal Meyaj ma'ili' táakbesa'ako'ob ti' U Nojpáajtalil P'is óolal, je'el bix úuchik u belbest'anta'al tumen le 341 Jets'nojt'aan ts'áaja'an k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatán tu k'iinil 24 ti' noviembre ti' 2010e', yaan u máano'ob meyaj ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán.

U 15 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', le u ajmeyajkaajilo'ob yéetel le u meyajnáalilo'ob le ka'ach U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', táakpaja'ano'ob xan ka'ach ti' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal way Yucatán tak ma'ili' táakbesa'ako'ob ti' U Nojpáajtalil P'is óolal, je'el bix úuchik u belbest'anta'al tumen le 341 Jets'nojt'aan ts'áaja'an k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'alabil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatán tu k'iinil 24 ti' noviembre ti' 2010e', yaan u máano'ob meyaj ti' u túumben Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán, le jbeeta'ab u yantal xan yéetel le Jets'nojt'aana'. Bey xane', u bo'olil yéetel uláak' u náajalilo'ob le meyaj kun u beet le ajmeyajkaajo'ob yéetel le meyajnáalo'obo', ti' kun taalbal ti' le U Pa'atuukulil Xuptaak'in ts'áaja'an ti' le U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal ka'ache', tak lekéen ts'a'abak le buka'aj taak'in pa'atukulta'an ti' le u túumben Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáno'.

Le Noj Ajp'is óolalo'ob táan u meyajtik u kucho'ob te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán tak úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yéetel láayli' yaan u meyajo'ob bey Noj Ajp'is óolalo'ob te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', unaj u beetiko'ob le tojbe'emba'alo'ob k'a'abet uti'al ka kanáanta'ak tu beel le u ketbesa'al u tsoimeyajil le u túumben Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatáno', je'el bix u je'ets'el te' Jets'nojt'aan yéetel te' A'almajt'aano'.

U 16 JATSTS'ÍIBIL.- Chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', u ba'albalil, u pa'atuukulil xupt'aak'in ti' le meyaj xak'alkaxanil táan u máano', u meyajnájajilil, taak'in líik'sa'an tu nojkúuchil, ilbe'emba'alba-

lilo'ob yéetel ma' ilbe'eno'ob xan, yaan tu k'aaba' U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatáne', yaan u máan tu k'ab yéetel u k'a'abetkúunsa'al tumen U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán.

U 17 JATSTS'ÍIBIL.- Le Noj Ajp'is óolalo'ob táan u meyajtik u kuucho'ob te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán tak úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', yéetel láayli' yaan u meyajo'ob bey Noj Ajp'is óolalo'ob te' tu Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, chéen p'el u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana', unaj u beetiko'ob le tojbe'emba'alo'ob k'a'abet uti'al ka pa'atukulta'ak le taak'in k'a'ana'an uti'al ka meyajnak le U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán tu ja'abil 2014o', yéetel unaj xan u k'áatiko'ob ti' U Nojpáajtalil Jala'achil tu Péetlu'umil Yucatán, ka ts'a'abak le buka'aj taak'in pa'atukulta'an k'a'ana'an uti'al ka beeta'ak le belbest'aano'ob jets'a'an te' Jets'nojt'aana'.

U 18 JATSTS'ÍIBIL.- U Kúuchilil P'is óolal ti' Xak'alkaxanil yéetel Tsolmeyajil ti' u Nojpáajtalil P'is óolal tu Péetlu'umil Yucatán, U Kúuchilil P'is óolal ti' Yéeybal tu Péetlu'umil Yucatán yéetel U Mola'ayil Yéeybal yéetel u Táakpajal u Lu'unkabilo'ob Yucatáne', chéen te' jaaj juntéena', mix táan u táak óolta'alo'ob tu yóok'olal u páajtalilo'ob, u bo'olpata-no'ob, mix xan tu yóok'olal u xak'alkaxanil, u méek'tankaajil yéetel u péetlu'umil kuch óolalo'ob, wa tumen ti' kun taalbalo'ob ka'akilil u beelankuunta'al u no'ojbesajil le ba'albalilo'ob yéetel/wáaj le meyajo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel úuchik u jéets'el u biilal le Jets'nojt'aana'.

U 19 JATSTS'ÍIBIL.- U beeta'al le yéeytambalo'ob way Yucatáne', yaan u yúuchul tu yáax domingoil junio ti' le ja'ab tu'ux unajo', je'el bix u tso'olol tumen le Noj A'almajt'aana', ka'alikil u káajbal tu ja'abil 2015, ba'ale' tu yóok'olal le yéeytambal kun beetbil tu ja'abil 2018o', le je'elo' yaan u beetchajal tu yáax domingoil julio.

U 20 JATSTS'ÍIBIL.- Ku luk'sa'al tuláakal le a'almaj belbest'aano'ob yéetel le uláak' belbest'aano'ob ku k'atikubáajo'ob ti' le ba'ax jets'a'an te' Jets'nojt'aana'.

TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA,

YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU K'IINIL 12 TI' JUNIO TU JA'ABIL 2014. U JO'OLPÓOPILAJJETS' A'ALMAJT'AAN GONZALO JOSÉ ESCALANTE ALCOCER.- U XNO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN DIPUTADA ELSA VIRGINIA SARABIA CRUZ.- U XNO'OJK'ABIL, IXJETS' A'ALMAJT'AAN MARÍA YOLANDA VALENCIA VALES.- U JORONTS'ÍIBK'AABA'OB.

LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍIBTA'AK, KA TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'IT'BESA'AK UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK TUMEN KAAJ.

KU TS'A'ABAL K'AJ ÓOLTBIIL LE JETS'NOJT'AANA' TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA, TU K'IINIL 19 TI' JUNIO TU JA'ABIL 2014.

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍIBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR EDMUNDO CABALLERO DURÁN
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**

U 196 JETS'NOJT'AANIL

**Ts'áaja'an k'aj óoltbil te' Jala'ach Ts'alabil tu k'iinil 20 ti' junio
tu ja'abil 2014o'**

U JETS'NOJT'AANIL 196/2014, TU'UX KU JELBESA'AL U YÁAX,
U YÓOX'ÉEL, U KAMP'ÉEL YÉETEL U JO'OP'ÉEL XÓOT'S'ÍBIL
LE 28 JATSTS'ÍBO', YÉETEL U KAMP'ÉEL XÓOT'S'ÍBIL
LE 62 JATS'TS'ÍBO', TU KA'AP'ÉELIL TI' U NOJ A'ALMAJT'AA-
NIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN.

SÚUTUKJETS'T'AAN:

JUMP'ÉELIL' U JATSTS'ÍBIL.- Le Jets'nojt'aana' yaan u jéets'el u
biilal te' tuláak' k'iin úchik u ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Jala'ach Ts'ala-
bil u Noj Jala'achil u Péetlu'umil Yucatáno'.

**TS'ÁAJA'AN K'AJ ÓOLTBIIL TU NOJ KÚUCHILIL U NOJPÁA-
JTALIL A'ALMAJT'AANIL, TU NOJKAJIL MÉRIDA,
YUCATÁN, TU MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO TU
K'IINIL 12 TI' JUNIO TU JA'ABIL 2014. U JO'OLPÓOPILAJJETS'
A'ALMAJT'AAN GONZALO JOSÉ ESCALANTE ALCOCER.- U
XNO'OJK'ABIL.- IXJETS' A'ALMAJT'AAN DIPUTADA ELSA
VIRGINIA SARABIA CRUZ.- U XNO'OJK'ABIL, IXJETS'
A'ALMAJT'AAN MARÍA YOLANDA VALENCIA VALES.- U
JORONTS'ÍBK'AABA'OB.**

**LE BEETIKE', KIN TÚUXTIK KA TS'ALTS'ÍBTA'AK, KA
TS'A'ABAK K'AJ ÓOLTBIIL YÉETEL KA T'I'IT'BESA'AK
UTI'AL KA OJÉELTA'AK YÉETEL KA CHÍIMPOLTA'AK
TUMEN KAAJ.**

**KU TS'A'ABAL K'AJ ÓOLTBIIL LE JETS'NOJT'AANA' TU NOJ
KÚUCHILIL U NOJPÁAJTALIL JALA'ACHIL, TU NOJKAJIL
MÉRIDA, TU K'IINIL 19 TI' JUNIO TU JA'ABIL 2014.**

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL ROLANDO RODRIGO ZAPATA BELLO
U NOJ JALA'ACHIL U PÉETLU'UMIL YUCATÁN**

(U JORONTS'ÍBK'AABA')

**LU'UNKABIL VÍCTOR EDMUNDO CABALLERO DURÁN
U NOJ NO'OJK'ABIL NOJ JALA'ACH**